

Байнгын хорооны хуралдааны тэмдэглэл
2026 ОНЫ 10 ДУГААР САРЫН 14-НИЙ ӨДӨР, ЛХАГВА ГАРАГ

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2026 ОНЫ НАМРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАН

2026 ОНЫ 10 ДУГААР САРЫН 14-НИЙ ӨДӨР, ЛХАГВА ГАРАГ

ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛ

БАЙНГЫН ХОРООНЫ ХУРАЛДААН

ХУРАЛДААН ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ ГАЗАР

Та хуралдааны тэмдэглэлийн цахим хувьтай дараах
QR кодыг уншуулан танилцах боломжтой.

ТӨСВИЙН БАЙНГЫН ХОРООНЫ ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛИЙН АГУУЛГА
2026 оны 10 дугаар сарын 14-ний өдөр Лхагва гараг

Хуралдааны тэмдэглэлийн агуулга	1
Хуралдааны товч тэмдэглэл:	2-7
Хуралдааны дэлгэрэнгүй тэмдэглэл:	8-57
1.“Ерөнхий хяналтын сонсголын тов тогтоох, сонсгол даргалагчийг сонгох тухай” Байнгын хорооны тогтоолын төсөл	9-10
2.“Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээий тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл /Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй холбогдуулан боловсруулсан, анхны хэлэлцүүлэг/	11-23
3.Монгол Улсын 2027 оны төсвийн тухай тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2027 оны төсвийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2027 оны төсвийн тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2027 оны төсвийн тухай хуулийн төслүүс /Засгийн газар 2026.08.31-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хоёр дахь хэлэлцүүлэг/	23-57

**Монгол Улсын Их Хурлын 2026 оны намрын ээлжит чуулганы
Төсвийн байнгын хорооны 10 дугаар сарын 14-ний өдөр
/Лхагва гараг/-ийн хуралдааны товч тэмдэглэл**

Төсвийн байнгын хорооны дарга Н.Наранбаатар ирц, хэлэлцэх асуудлын дарааллыг танилцуулж, хуралдааныг даргалав.

Хуралдаанд ирвэл зохих 30 гишүүнээс 17 гишүүн хүрэлцэн ирж, 56.7 хувийн ирцтэйгээр хуралдаан 14 цаг 23 минутад Төрийн ордны “Үндсэн хууль” танхимд эхлэв.

Томилолттой: Н.Алтанхуяг, П.Ганзориг, Б.Түвшин;

Чөлөөтэй: Г.Тэмүүлэн;

Эмнэлгийн чөлөөтэй: Д.Батбаяр, Х.Болормаа.

Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзориг хэлэлцэх асуудлын дарааллын гуравдугаарт байгаа “Ерөнхий хяналтын сонсголын тов тогтоох, сонсгол даргалагчийг сонгох тухай” Байнгын хорооны тогтоолын төслийг хэлэлцэх асуудлын дарааллын нэгдүгээрт оруулж хэлэлцүүлье гэсэн горимын санал гаргав.

Н.Наранбаатар: Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзоригийн гаргасан горимын саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 10

Татгалзсан: 7

Бүгд: 17

58.8 хувийн саналаар горимын санал дэмжигдсэн тул “Ерөнхий хяналтын сонсголын тов тогтоох, сонсгол даргалагчийг сонгох тухай” Байнгын хорооны тогтоолын төслийг хэлэлцэх асуудлын дарааллын нэгдүгээрт оруулж хэлэлцэхээр тогтов.

Нэг. “Ерөнхий хяналтын сонсголын тов тогтоох, сонсгол даргалагчийг сонгох тухай” Байнгын хорооны тогтоолын төсөл

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Байнгын хорооны асуудал эрхлэх газрын Төсвийн байнгын хорооны ажлын албаны ахлах зөвлөх Б.Гандулам, зөвлөх Бат.Баярмаа, Ё.Энхсайхан, референт Б.Ууганцэцэг, С.Төрмөнх нар байлцав.

Тогтоолын төслийн талаар Байнгын хорооны дарга Н.Наранбаатар танилцуулав.

Тогтоолын төсөлтэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүдээс асуулт, санал гараагүй болно.

Н.Наранбаатар: “Ерөнхий хяналтын сонсголын тов тогтоох, сонсгол даргалагчийг сонгох тухай” Байнгын хорооны тогтоолын төслийг батлах санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 11

Татгалзсан: 7

Бүгд: 18

61.1 хувийн саналаар Байнгын хорооны тогтоол батлагдлаа.

Уг асуудлыг 14 цаг 28 минутад хэлэлцэж дуусав.

Хоёр. “Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээий тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл /Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй холбогдуулан боловсруулсан, анхны хэлэлцүүлэг/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Сангийн сайд З.Мэндсайхан, Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Санжаадорж, мөн яамны Санхүүгийн бодлогын газрын дарга С.Тулга, Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга Ж.Дэлгэржаргал, Төсвийн зарлагын хэлтсийн дарга П.Бат-Эрдэнэ нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Байнгын хорооны асуудал эрхлэх газрын Төсвийн байнгын хорооны ажлын албаны ахлах зөвлөх Б.Гандулам, зөвлөх Бат.Баярмаа, Ё.Энхсайхан, референт Б.Ууганцэцэг, С.Төрмөнх нар байлцав.

Тогтоолын төслийг анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгэсэн талаарх ажлын хэсгийн санал, дүгнэлтийг ажлын хэсгийн ахлагч, Төсвийн байнгын хорооны дарга Н.Наранбаатар танилцуулав.

Танилцуулгатай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Баясгалан, Да.Цогтбаатар, Д.Энхтүвшин, Б.Жаргалан, Д.Үүрийнтуяа, Ц.Даваасүрэн, Х.Ганхуяг нарын тавьсан асуултад Сангийн сайд З.Мэндсайхан, ажлын хэсгийн ахлагч, Байнгын хорооны дарга Н.Наранбаатар, Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Санжаадорж, мөн яамны Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга Ж.Дэлгэржаргал нар хариулж, тайлбар хийв.

Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай” Улсын Их Хурлын

тогтоолын төслийн талаарх Улсын Их Хурлын гишүүдээс гаргасан зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллоор санал хураалт явуулав.

Н.Наранбаатар: 1.Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалан, Д.Энхтүвшин нарын гаргасан, Төслийн 5 дахь заалтыг хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 12
Татгалзсан: 12
Бүгд: 24
50.0 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

Улсын Их Хурлын гишүүн Х.Булгантуяагийн “дэмжсэн” санал техникийн саатлын улмаас “эсрэг” гарсан тул дээрх санал хураалтыг хүчингүйд тооцож, дахин санал хураалт явуулах горимын санал гаргав.

Н.Наранбаатар: Улсын Их Хурлын гишүүн Х.Булгантуяагийн гаргасан горимын саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 13
Татгалзсан: 11
Бүгд: 24
54.2 хувийн саналаар горимын санал дэмжигдлээ.

Н.Наранбаатар: 1.Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалан, Д.Энхтүвшин нарын гаргасан, Төслийн 5 дахь заалтыг хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалтыг дахин явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 14
Татгалзсан: 10
Бүгд: 24
58.3 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

2.Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзоригийн гаргасан, Төслийн 4 дэх дэд заалтын “бүрдүүлэх” гэсний дараа “Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх” гэж нэмэх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 19
Татгалзсан: 5
Бүгд: 24
79.2 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

3.Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Үүрийнтуяагийн гаргасан, Төслийн 4 дэх дэд заалтын “нийт цалин хөлсөнд” гэснийг “цалин, хөлсний бүрэлдэхүүнд” гэж өөрчилж “нийлбэрийн” гэснийг хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 18
Татгалзсан: 6

Бүгд: 24
75.0 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

4.Улсын Их Хурлын гишүүн Ц.Даваасүрэнгийн гаргасан, Өмнөговь аймгийн эрчим хүчний татаасыг чадлын тарифаар нь бус энергийн буюу хэрэглэсэн хэмжээгээрээ төлөх чиглэлийг өгөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 18
Татгалзсан: 6
Бүгд: 24
75.0 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Ажлын хэсгийн ахлагч, Төсвийн байнгын хорооны дарга Н.Наранбаатар Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийн анхны хэлэлцүүлгийг эцэслэн батлах үе шаттай нэгтгэн явуулах саналыг нэгдсэн хуралдаанд гаргах нь зүйтэй гэсэн горимын санал гаргав.

Н.Наранбаатар: Горимын саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 18
Татгалзсан: 6
Бүгд: 24
75.0 хувийн саналаар горимын санал дэмжигдлээ.

Байнгын хорооноос гарах санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Наранбаатар Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд танилцуулахаар тогтов.

Уг асуудлыг 15 цаг 19 минутад хэлэлцэж дуусав.

Гурав.Монгол Улсын 2027 оны төсвийн тухай тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2027 оны төсвийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2027 оны төсвийн тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2027 оны төсвийн тухай хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2026.08.31-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хоёр дахь хэлэлцүүлэг/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Сангийн сайд З.Мэндсайхан, Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн гишүүн Л.Отгонтуяа, Монголбанкны Тэргүүн дэд ерөнхийлөгч Э.Анар, мөн банкны Санхүүгийн зах зээл, валютын газрын захирал П.Мөнхбаяр, мөн газрын Дотоод зах зээлийн үйл ажиллагааны хэлтсийн захирал Б.Мөнхзул, Мөнгөний бодлого, судалгааны газрын Макро эдийн засгийн шинжилгээ, судалгааны хэлтсийн захирал Б.Цэнд-Аюуш, Монгол Улсын Ерөнхий аудиторов орлогч З.Цэдэнжав, Үндэсний аудитын газрын Санхүүгийн аудитын газрын захирал, тэргүүлэх аудитор Н.Цэвэлмаа, мөн газрын аудитын менежер Б.Долгорсүрэн, Нийцлийн аудитын газрын захирал, тэргүүлэх аудитор Б.Баттуяа, Гүйцэтгэлийн аудитын газрын аудитын менежер М.Наранжаргал, Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро

эдийн засгийн бодлогын газрын дарга Б.Мөнх-Эрдэнэ, мөн газрын Хөрөнгө оруулалтын бодлогын газрын дарга Б.Төгөлдөр, Хөгжлийн нэгдсэн бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга Б.Мөнгөсүх, Төрийн захиргааны удирдлагын газрын Санхүүгийн хэлтсийн дарга Ж.Гэрэлбат, Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Санжаадорж, мөн яамны Санхүүгийн бодлогын газрын дарга С.Тулга, Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга Ж.Дэлгэржаргал, Татварын бодлогын газрын дарга Ч.Чимидсүрэн, Санхүү, төсвийн судалгааны газрын дарга Л.Ичинноров, Төсвийн нэгтгэлийн хэлтсийн дарга В.Содномдаржаа, Төсвийн зарлагын хэлтсийн дарга П.Бат-Эрдэнэ, Төсвийн орлогын хэлтсийн дарга Г.Гантулга, Өрийн удирдлагын хэлтсийн дарга Л.Гантогтох, Санхүүгийн хөрөнгийн удирдлагын хэлтсийн дарга Ш.Бат-Эрдэнэ, Гаалийн ерөнхий газрын дэд дарга Г.Энхтайван, Татварын ерөнхий газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Б.Цогтнаран, мөн газрын Татвар хураалтын удирдлага, арга зүйн газрын дарга Р.Мягмаржав, Шинжлэх ухааны академийн тэргүүлэгчдийн газрын дарга А.Баярбаатар, “Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл” хязгаарлагдмал хариуцлагатай компанийн гүйцэтгэх захирал Б.Даваадалай, мөн компанийн Стратеги, бизнес хөгжлийн газрын дарга Б.Мэндбаяр, Санхүүгийн бодлогын газрын дарга Ц.Зоригтбат, Төслийн удирдлагын газрын дарга Б.Баярдаваа, “Эрдэнэс Тавантолгой” хувьцаат компанийн Санхүү, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга Г.Бадрах нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Байнгын хорооны асуудал эрхлэх газрын Төсвийн байнгын хорооны ажлын албаны ахлах зөвлөх Б.Гандулам, зөвлөх Бат.Баярмаа, Ё.Энхсайхан, референт Б.Ууганцэцэг, С.Төрмөнх нар байлцав.

Хоёр дахь хэлэлцүүлэгт бэлтгэсэн талаарх ажлын хэсгийн санал, дүгнэлтийг ажлын хэсгийн ахлагч, Төсвийн байнгын хорооны дарга Н.Наранбаатар танилцуулав.

Санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Баясгалан, Ө.Шижир, Ж.Ганбаатар, Д.Энхтуяа, П.Мөнхтулга, Да.Цогтбаатар, Б.Жаргалан, Х.Булгантуяа, Л.Мөнхбаясгалан, П.Сайнзориг нарын тавьсан асуултад Сангийн сайд З.Мэндсайхан, Монголбанкны Тэргүүн дэд ерөнхийлөгч Э.Анар, мөн банкны Санхүүгийн зах зээл, валютын газрын захирал П.Мөнхбаяр, Монгол Улсын ерөнхий аудиторовн орлогч З.Цэдэнжав, Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга Б.Мөнх-Эрдэнэ, Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Санжаадорж, мөн яамны Санхүүгийн бодлогын газрын дарга С.Тулга, Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга Ж.Дэлгэржаргал, Төсвийн зарлагын хэлтсийн дарга П.Бат-Эрдэнэ “Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл” хязгаарлагдмал хариуцлагатай компанийн гүйцэтгэх захирал Б.Даваадалай нар хариулж, тайлбар хийв.

Улсын Их Хурлын гишүүн Л.Мөнхбаясгалан, П.Сайнзориг, Х.Булгантуяа нар үг хэлэв.

Байнгын хорооноос гарах санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Наранбаатар Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд танилцуулахаар тогтов.

Уг асуудлыг 17 цаг 23 минутад хэлэлцэж дуусав.

Байнгын хорооны хуралдаанаар 3 асуудал хэлэлцэв.

Хуралдаан 3 цаг 00 минут үргэлжилж, 30 гишүүнээс 24 гишүүн хүрэлцэн ирж, 80.0 хувийн ирцтэйгээр 17 цаг 23 минутад өндөрлөв.

Тэмдэглэлтэй танилцсан:

ТӨСВИЙН БАЙНГЫН
ХОРООНЫ ДАРГА

Н.НАРАНБААТАР

Тэмдэглэл хөтөлсөн:

ХУРАЛДААН ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ
ГАЗРЫН ШИНЖЭЭЧ

П.МЯДАГМАА

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ

2026 оны 10 дугаар сарын 14-ний өдөр,
Лхагва гараг Төрийн ордон “Үндсэн хууль” танхим 14 цаг 23 минут

ТӨСВИЙН БАЙНГЫН ХОРООНЫ ХУРАЛДААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ

Н.Наранбаатар: Байнгын хорооны эрхэм гишүүдийн энэ өдрийн амар амгаланг айлтгая. Байнгын хорооны хуралдаанд оролцож байгаа гишүүдийн ирцийг танилцуулъя. Тлейханы Аубакир, Мягмарсүрэнгийн Бадамсүрэн, РинчИндоржийн Батболд, Жигжидийн Батжаргал, Жамбын Батсуурь, Жадамбын Баясгалан, Жамбалын Ганбаатар, Гомбын Ганбаатар, Цэрэнпилийн Даваасүрэн, Батжаргалын Заяабал, Лувсанбямбаагийн Мөнхбаясгалан, Пүрэвбаатарын Мөнхтулга, Нанзадын Наранбаатар, Пүрэвжавын Сайнзориг, Даваагийн Цогтбаатар, Баттогтохын Чойжилсүрэн, Дашцэрэнгийн Энхтүвшин нарын гишүүд хүрэлцэн ирсэн байна.

Байнгын хорооны гишүүдийн олонх хүрэлцэн ирж, Байнгын хорооны ирц 56.7 хувьтай бүрдсэн тул 2026 оны 10 дугаар сарын 14-ний өдрийн хуралдаан нээснийг мэдэгдье.

Байнгын хорооны өнөөдрийн хуралдаанаар хэлэлцэх асуудлыг танилцуулъя.

Хэлэлцэх асуудал.

1.Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан зарим холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл, Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй холбогдуулан боловсруулсан анхны хэлэлцүүлэг.

2.Монгол Улсын 2027 оны төсвийн тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2027 оны төсвийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2027 оны төсвийн тухай, ЭМД-ын сангийн 2027 оны төсвийн тухай хуулийн төслүүд, Засгийн газар 2026 оны 8 дугаар сарын 31-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн 2 дахь хэлэлцүүлэг.

3.Байнгын хорооны тогтоолын төсөл. Ерөнхий хяналтын сонсголын тов тогтоох сонсгол даргалагчийг сонгох тухай.

Хэлэлцэх асуудалтай холбогдуулан саналтай гишүүн байна уу? Сайнзориг гишүүн.

П.Сайнзориг: Баярлалаа. Бүгдэд нь өдрийн мэнд хүргэе. Гишүүддээ хэлэхэд, хэлэлцэх асуудлын дараалалд өөрчлөлт оруулъя гэж бодож байна. Хамгийн сүүлд байгаа тендертэй холбоотой асуудлаар сонсгол явуулах ёстой юм шиг байна. Дараа 7 хоногт ороод ирж байна. Тэгэхээр ирц гайгүй байгаа дээрээ 2 дахь асуудал болгоод явчихдаг юм уу? Тэгэхгүй бол ингээд төсөв хэлэлцээд явна. Манай Төсвийн байнгын хороо асуудалд хайрга хойнго гэдэг юм уу эсвэл

эсэргүүцээд байгаа юм шиг явчихна. Тийм учраас түрүүлээд ч явдаг юм уу, эсвэл 2 дээр шийдчихье гэсэн ийм горимын санал гаргаж байна. Тэгээд горимын саналыг хураалгаж өгнө үү.

Н.Наранбаатар: Өөр саналтай гишүүн байхгүй бол Сайнзориг гишүүний гаргасан горимын саналаар санал хураалт явуулъя. 3 дахь асуудлыг 1 дэх асуудал болгоё. Санал хураана. Санал хураалтад бэлтгээрэй.

Санал хураалтад 9 гишүүн бэлэн болсон байна. Сайнзориг гишүүний гаргасан горимын саналаар санал хураалт явуулъя. Дэмжье. 3 дахь асуудлыг 1 дэх асуудал болгоё гэсэн саналыг дэмжье гэсэн томъёоллоор санал хураалт явуулъя. Санал хураалт.

58.2 хувиар дэмжигдлээ. Горимын санал дэмжигдсэнтэй холбогдуулаад нэг дэх асуудал. Байнгын хорооны тогтоолын төсөл.

2 дахь асуудал нь 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай.

3 дахь асуудал нь Монгол Улсын 2027 оны төсвийн төсөл, Үндэсний баялгийн сангийн 2027 оны төсвийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2027 оны төсвийн тухай, ЭМД-ын сангийн 2027 оны төсвийн тухай 2 дахь хэлэлцүүлэг.

Ингээд хэлэлцэх асуудалдаа оръё.

Нэг. “Ерөнхий хяналтын сонсголын тов тогтоох, сонсгол даргалагчийг сонгох тухай” Байнгын хорооны тогтоолын төсөл

1.Ерөнхий хяналтын сонсголын тов тогтоох, сонсгол даргалагчийг сонгох тухай Байнгын хорооны тогтоолын төслийг хэлэлцэж эхэлье.

Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Ганхүлэг нарын 36 гишүүнээс 2026 оны 7 дугаар сарын 3-ны өдөр Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааны хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, ил тод байдал, шударга өрсөлдөөнийг хангах, худалдан авах ажиллагаанд гарч буй хууль зөрчсөн, ашиг сонирхлын зөрчил бүхий үйл ажиллагаа тогтолцооны доголдлыг хэлэлцэн үнэлэх ерөнхий хяналтын сонсгол зохион байгуулах хүсэлтээ Монгол Улсын Их Хурлын даргад ирүүлсэн.

Монгол Улсын Их Хурлын Хяналт шалгалтын тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.1-д, Улсын Их Хурал хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг дүгнэх, хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий байгууллага түүний удирдах албан тушаалтны үйл ажиллагаанд хяналт тавих зорилгоор Ерөнхий хяналтын сонсголыг явуулна гэж, мөн хуулийн 29.2-т, Улсын Их Хурал нь Улсын Их Хурлын 15-аас доошгүй гишүүн хүсэлт гаргасан тохиолдолд ерөнхий хяналтын сонсголыг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд заасны дагуу заавал явуулна гэж заасны дагуу дээрх сонсголын тов тогтоох, сонсгол даргалагчийг сонгох тухай Байнгын хорооны тогтоолын төслийг боловсруулсныг та бүхэнд тараасан.

Тогтоолын төсөлтэй холбогдуулан асуулт асууж, санал гаргах гишүүн байна уу? Алга байна. Байнгын хорооны тогтоолын төсөлтэй холбогдуулан үг хэлэх гишүүн байна уу? Алга байна. Гишүүд санал хураалтад бэлтгээрэй.

Ерөнхий хяналтын сонсголын тов тогтоох, сонсгол даргалагчийг сонгох тухай Байнгын хорооны тогтоолын төслийг баталъя гэсэн томъёоллоор санал хураалт явуулна. Санал хураалтад 17 гишүүнээс 11 гишүүн орсон байна. Санал хураалт.

61.1 хувиар тогтоолын төсөл дэмжигдлээ.

Байнгын хорооны тогтоолын төслийг хэлэлцэж дууслаа.

14.28 цаг

Дараагийн асуудал.

Хоёр. “Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл /Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй холбогдуулан боловсруулсан, анхны хэлэлцүүлэг/

2. Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг хэлэлцэж эхэлье.

Хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдуулан хуралдаанд оролцож байгаа ажлын хэсгийг танилцуулъя. Мижиддоржийн Санжаадорж Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч, Жамьяншаравын Дэлгэржаргал Сангийн яамны Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга, Пүрэвдоржийн Бат-Эрдэнэ Сангийн яамны Төсвийн зарлагын хэлтсийн дарга.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 73 дугаар зүйлийн 73.2-т шаардлагатай гэж үзвэл Монгол Улсын тухайн жилийн төсвийн тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай тогтоолыг энэ хуульд заасан хууль, тогтоолын төслийг хэлэлцэх журмын дагуу хэлэлцэн баталж болно гэж заасны дагуу Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг боловсруулсан.

Та бүхэнд тараасан тогтоолын төслийн талаарх ажлын хэсгийн танилцуулгыг ажлын хэсгийн ахлагч Наранбаатар танилцуулна.

Н.Наранбаатар: Байнгын хорооны эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Их Хурлын даргын 2026 оны 330 дугаар захирамжаар байгуулагдсан Ажлын хэсэг 2026 оны 10 дугаар сарын 8, 9-ний өдрүүдэд хуралдаж, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 73 дугаар зүйлийн 73.2 дахь хэсэгт заасны дагуу Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай

хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд туссан зарим зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх үүднээс Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг боловсрууллаа.

Тогтоолын төсөлд Монгол Улсын Засгийн газарт дараах асуудлыг даалгахаар тусгалаа. Үүнд:

1. Монгол Улсын 2026 оны төсөвт туссан гадаад зээл тусламжийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлэх төсөл арга хэмжээний Монголын талын хариуцах зардлын санхүүжилтийг бууруулсан нь Монгол Улс болон Хөгжлийн түнш улс ОУБ-ын хооронд байгуулсан зээл тусламжийн гэрээгээр хүлээсэн үүргийн хэрэгжилт, төслийн батлагдсан төлөвлөгөө, худалдан авах ажиллагаа болон ажлын гүйцэтгэлийн санхүүжилтэд нөлөөлөх тул Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуулиар Сангийн сайдын төсвийн багцад туссан санхүүжилтийн зардлаас гүйцэтгэлээр гарсан санхүүжилтийг 2026 оны 1 дүгээр сараас 11 дүгээр сар хүртэлх хугацаанд сар бүрийн нэгдсэн төсвийн сарын гүйцэтгэлийн тайлангаар баталгаажуулж тайлагнах.

2. Монгол Улсын Их Хурлаас соёрхон баталсан Монгол Улс болон Хөгжлийн түнш орон ОУБ хооронд байгуулсан зээл, тусламжийн гэрээ, хэлэлцээрийн хүрээнд ирж байгаа төсөл арга хэмжээ нь Монгол Улсын хуулиар хүлээсэн гэрээний үүрэг бөгөөд улсын хөгжлийн бодлого, хөрөнгө оруулалтын зорилтыг хэрэгжүүлэх, санхүүжилтийн эх үүсвэр болдог тул төсвийн сахилга бат, хэмнэлтийн бодлогыг хэрэгжүүлэхдээ хүчин төгөлдөр зээл тусламжийн гэрээ, хэлэлцээрийн хэрэгжилтийг доголдуулахгүй байх зарчмыг баримталж, холбогдох хуульд нийцүүлэн нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжүүдийн хэвийн үйл ажиллагааг хангах, зохион байгуулалтын арга хэмжээ авах.

3. Төсвийн хэмнэлт болон төрийн албаны тасралтгүй байдлын зохистой тэнцвэрийг хангах, зардал бууруулсны улмаас төрийн байгууллага хуулиар хүлээсэн чиг үүргээ хэрэгжүүлэх боломжгүй болох, улмаар иргэн, хуулийн этгээдийн эрх ашигт сөргөөр нөлөөлөхөөс урьдчилан сэргийлэх үүднээс төрийн хэвийн тасралтгүй үйл ажиллагааг хангах, төрийн албан хаагчийн эрх зүйн баталгааг дордуулахгүй байх, үүссэн зайлшгүй өр төлбөрийг барагдуулах асуудлыг холбогдох хуульд нийцүүлэн зохион байгуулалтын арга хэмжээ авах.

4. Төрийн албан хаагчийн цалин хөлсний тогтолцоонд үндсэн цалин, нэмэгдэл, нэмэгдэл хөлс, урамшуулал зэрэг олон бүрэлдэхүүн хэсэг үйлчилж ба байгаа бөгөөд энэ нь төрийн албан хаагчийн цалин хөлсний бодит орлогын ялгаа үүсэх эрсдэлтэй байх тул тэдгээрийн зохистой харьцааг хуулиар тодорхойлж, цалин хөлсний нэгдсэн бодлого эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх.

5. Тухайн жилийн батлагдсан төсвөөс гадуур санхүүгийн өр төлбөр үүсэх, хуримтлагдах жилийн дундуур төсвийн тодотгол хийх дарамт нэмэгдэх. Төсвийн алдагдал болон Засгийн газрын өрийн ачаалал өсөх эрсдэлийг хязгаарлах үүднээс тухайн оны төсөв батлагдсаны дараа төсөвт тусгагдаагүй шинэ төсөл арга хэмжээ хэрэгжүүлэх, санхүүжилтийн эх үүсвэрийг урьдчилан баталгаажуулалгүйгээр гэрээ байгуулах, төрийн байгууллагад нэмэлт чиг үүрэг, сангийн санхүүгийн ачаалал бий болгох, шийдвэр гаргахгүй байх зэрэг асуудлыг тусгалаа.

Ажлын хэсэг Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг та бүхэнд тараасан байгаа.

Байнгын хорооны эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье.

Анхаарал тавьсанд баярлалаа.

Тогтоолын төслийн талаарх ажлын хэсгийн танилцуулга болон тогтоолын төсөлтэй холбогдуулан асуулт асууж, санал хэлэх гишүүн байна уу. Цогтбаатар гишүүнээр тасаллаа. Цогтбаатар гишүүн.

Д.Цогтбаатар: Төсвийн байнгын хорооны гишүүдэд энэ өдрийн мэнд хүргэе. Тэгээд энэ төсөв батлах үндсэн зарчимтай холбоотойгоор Сангийн сайд, Сангийн яаманд хандаж энэ судалгааны байгууллагуудаас ирж байгаа зарчмын саналуудыг уншиж танилцуулъя гэж бодоод байгаа юм. Энэ дээр жишээлэхэд, энэ Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл, уул уурхайн томоохон компаниудын хувьцааг шууд өгснөөр уул уурхайн томоохон компаниудын ашгаас ноогдол ашгийг төвлөрүүлэх шийдвэрийг Улсын Их Хурлаас гаргахгүйгээр Засгийн газар гаргадаг болох нь эрсдэлийг үүсгэхээр байгааг анхаарч байгалийн баялгийн ашиглалтаас олох орлогын хуваарилалтыг Улсын Их Хурлын хяналтад авчирвал сайн байна. Мэндсайхан сайд аа.

Хоёрдугаарт нь, хуримтлагдсан сангийн удирдлага санхүүжилтийн асуудлыг Улсын Их Хурлын хяналтад оруулбал сайн байна. Үүнийг Засгийн газар дангаараа шийдээд яваад байгаа. Мэндсайхан сайд аа.

Гуравдугаарт нь, үндэсний баялгийн сангийн эх болон охин компаниудын ноогдол ашгийн бодлогыг тодорхой болгох шаардлагатай байгаа.

Дөрөвдүгээрт нь, томоохон хуулиудад өөрчлөлт оруулах асуудлыг оны төсвийн хуулийг дагалдуулан нарийвчилсан тооцоо судалгаагүйгээр Улсын Их Хуралд өргөн барьдаг байдлыг зогсоож, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн дагуу нарийвчлан судалгаатай өргөн барих, олон нийтийн хэлэлцүүлгийг хийдэг болоход анхаарах шаардлагатай байна, Мэндсайхан сайд аа.

Тавдугаарт, төсвийн урсгал зардлын хэт өсөлт нь хувийн сектор, татварын ачаалал нэмэгдүүлэх, инфляцыг хөөргөдөг эрсдэлийг анхаарч ажиллахгүй бол бид нар урсгал зардлаа маш ихээр тэлж, хувийн хэвшилдээ тодорхой хэмжээний ачаалал үүрүүлэх эрсдэл рүү орчхоод байгаа гэдгийг анхааруулах гэсэн юм.

Зургадугаарт, төсвийн урсгал зарлагын өсөлтийг хязгаарлах, төрийн албан хаагчийн цалинг бүтээмж, ур чадвартай нь уялдуулах асуудлыг анхаарахгүй бол хавтгайрсан байдлаар нэмэх ёстой гээд, төрийн албан хаагчийн тоог цалинтай нь цуг нэмээд яваад байвал бид нар урсгал зардлаа цаашид даахгүй хэмжээнд очихоор иймэрхүү саналуудыг хувийн хэвшил, энэ төрийн бус байгууллагууд

судалгаанууддаа ирүүлээд байгаа. Энэ дээр Сангийн сайдын саналыг сонсодохёё.

Н.Наранбаатар: Сангийн сайд.

З.Мэндсайхан: Цогтбаатар гишүүний асуултад хариулъя. Ер нь урсгал зардалтай холбоотой таны хэлж байгаа санал зөв өө. Үүнтэй холбоотойгоор Засгийн газар ямар арга хэмжээ авч байна гэхээр цаашдаа бид нар энэ цалин хөлсний нэгдсэн хуультай болохгүй бол ингээд салбар, салбараар нь зохицуулаад яваад байх юм бол тус, тусдаа яваад ингээд цалингийн урсгал зардлын тэлэлт буюу цалингийн өсөлтийн уралдаан болох нь ээ. Тэгэхээр энэ удаа Засгийн газар тодотголоороо эрүүл мэндийн салбарыг 20 хувь нэмээд, энэ онд нь багш нарын цалинтай ойртуулах, 2027 онд бүх төрийн тусгай албан хаагч, төрийн захиргаа хоёрын цалинг 20 хувиар нэмэгдүүлээд, ингээд цалингаа нэг түвшинд авчиръя. 4 сарын 1-ээс бүгдийг нь 10 хувиар нэмэгдүүлэе гэсэн ийм төсвийн төслийг өргөн барьсан байгаа.

Төсөв хэлэлцэж байх явцад Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамтай бид нар хамтраад хуулийн төслөө эцэслэж байна. Удахгүй Засгийн газраар хэлэлцээд Их Хуралд оруулж ирнэ. Энэ төрийн албан хаагчдын цалин, хөлсийн нэгдсэн хуультай болохгүй бол цаашдаа бид нар энэ урсгал зардал тэлэлт дээр хувийн хэвшлээ чирэх энэ асуудлууд гарна гэдэгтэй бол санал нэг байна. Ийм байдлаар Засгийн газар бодлогын арга хэмжээ авч байгаа.

Н.Наранбаатар: Сайнзориг гишүүн.

П.Сайнзориг: Би ажлын хэсгийн гишүүн. Тэгэхдээ энэ дээр редакцын нэг юм эхлээд хэлчихье. Тогтоолын төслийн 1 дүгээр зүйлийн 4 дэх дэд заалт буюу төрийн албан хаагчдын нийт цалин хөлсөд үндсэн цалин, нэмэгдэл хөлс, урамшууллын нийлбэрийн зохистой харьцааг тодорхойлж, цалин хөлсний нэгдсэн бодлогын эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх гэххэж. Бүрдүүлэх ажил Улсын Их Хурлын үүрэг байгаа. Тийм учраас цалин хөлсний нэгдсэн бодлогын эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх талаар холбогдох хуулийн төслийг өргөн мэдүүлэх гээд хугацаатай өгмөөр байна. Ингээд редакцын нэг засвар хийчихье.

Сая Цогтбаатар гишүүн бараг асуучихлаа. Миний санал адилхан. Яг нэгдсэн 1 хууль гаргаад асуудал шийдэхгүй шүү Мэндсайхан сайд аа. Асуудлын гол нь энэ тогтоол дээр хэлж өгөөд байгаа юм. Үндсэн цалин болон бусад урамшууллын харьцаа зөв баймаар байна. Гэтэл өнөөдөр үндсэн цалингаа 206 хувь ахиулж авч байгаа төрийн албан хаагчид байна шүү дээ. Тэгээд цалин бага гээд байдаг. Яг үндсэн цалингаа ярьчихаар тэгдэг. Гэтэл янз бүрийн байдлаар энэ нэмэгдлүүдээр явахаар хамгийн дээд тал нь 206 хувийн нэмэгдэл авч байгаа хүмүүс байна. Тийм учраас энэ үндсэн цалинг бүрдүүлэх асуудал шүү. Тэгээд энэ цалингийн бүтэц дээрээ оновчтой зохион байгуулалт хиймээр байна. Түүнээс биш нэгдсэн нэг хууль гаргаад асуудал шийдэгдэхгүй. Тийм учраас үүнийгээ зөв оруулж ирье.

Хоёрдугаарт ийм байна. Бид хэд чинь сая хавар болгон, урсгал зардлыг нэмэгдүүлэх тэлэх бүх юман дээрээ дуу нэгтэй гар өргөөд, тэгээд жоохон арга хэмжээ авангуут гараад л бүгд хэвлэлийн хурал хийгээд, тэгж ч цалин нэмлээ, тэгж ч тэтгэвэр нэмэх гэж байна, тэгж ч багш, эмч нарын цалинг ингэж шийдэж байна гээд. Зөв энэ нэмэх ёстой. Тэгэхдээ хэдүүлээ төсвийн орлого бүрдүүлэлт буюу яаж

төсвийн орлогыг бүрдүүлэх вэ гэдэг зүйл дээр анхаарахгүй бол болохгүй нь ээ. Сүүлийн үед дуу дуугаа уралдаад татварыг бууруулъя гээд. Яг тэр нь бодит амьдрал дээр жирийн иргэдийн амьдралд нөлөөлөх татвар бол биш. Ойр зуурхан маш их хэмжээний үл хөдлөх хөрөнгөтэй хүмүүсийн асуудлыг нэгд ярьж байна.

Хоёрт, НӨАТ-ын асуудал дээр л гэхэд жигд төлөх асуудлыг л иргэд шаардаад байгаа болохоос биш хэсэгчилж чөлөөлөөд, заримыг нь илүү төлөвлөөд ийм байдлаар ингээд яваад байхаар энэ чинь татвар бууруулж байгаа бодлого яриад байгаа боловч яг байндаа очихгүй байна. Яг бодит байдал дээрээ. Тэгээд манай Байнгын хороо мэргэжлийн байхгүй бол сүүлдээ үүндээ чирэгдэх нь байна шүү. Сүүлдээ энэ дээрээ тайлбар хэлэхээс залхаж байна. Попорч чадахгүй хүмүүсүүд нь хэлчихээр ерөөсөө ард түмний дайсан мэт, нийгмийн дайсан мэт үзэгдэж байна шүү дээ. Тэгээд бодит байдал ийм байгаа юм аа.

Түүний хажууд ард иргэдийн орлогыг хамгаалах, яаж орлогыг нэмэгдүүлэх, ажлын байр бүтээх, экспортыг орлох бүтээгдэхүүн буюу энэ хөдөө аж ахуй, мал аж ахуйгаа хэрхэн яаж оновчтой дэмжих вэ гэдэг асуудлаа ярихын оронд зүгээр мөнгө тараая, татвар бууруулъя энэ чинь сүүлдээ бараг хэцүү шүү. Үүний үр дагаврыг бид нар дийлэхээ байна.

Би энэ тайланг үзүүлье. Энэ Дэлхийн Банк групп. Энэ тайлан дээр маш олон буюу богино, дунд хугацаанд бид нар эдийн засгаа хэрхэн яаж өсгөж, иргэдийн бодит амьдралыг өсгөх секторуудыг зарласан байна. Хөдөө аж ахуй тэр дундаа ноолуурын зах зээл дээрээ бид нар ямар байдлаар ажиллах вэ. Энд ямар саад бэрхшээл учраад байна. Ховор ашигт малтмал, дараа нь зэсийн асуудал дээр, сектор дээр. Тэгээд зэс энэ тайлан дээр дурдсанаар бол 2030 он гэхэд дэлхий дээр ашиглаж байгаа ордуудын тоо хэмжээ, олборлож байгаа хэмжээнээс шалтгаалаад хомсдол үүснэ гэж байгаа юм. Тэгтэл бид дотооддоо энэ АМНАТ-ийн асуудлаа ч шийдэж чадахгүй, шинэ ордуудыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах бодлого нь тодорхойгүй ингээд өлбөн зөлбөн байгаад байна шүү. Үүнийг хэдүүлээ цаашдаа анхаарахгүй бол болохгүй. Үүнийг Мэндсайхан сайд болон Эдийн засгийн хөгжлийн сайд нар анхаараач гэдэг зүйлийг л хэлмээр байгаа юм. Энэ тайлан маш чухал тайлан болсон байна билээ.

Н.Наранбаатар: Сайнзориг гишүүний гаргасан энэ саналыг гишүүд асуулт асууж үг хэлсний дараагаар санал хураалт явуулахын өмнө санал хураалт явуулчих. Тэгээд нэгдсэн хуралдаанд тогтоолын төсөлдөө тусгаад, хэрвээ дэмжигдвэл тэгээд нэгдсэн хуралдаанд оруулъя гэж байна. Энхтүвшин гишүүн.

Найруулгаар саналаар аваад, үг, үсэг найруулах л юм байна. Энхтүвшин гишүүн.

Д.Энхтүвшин: Энэ тогтоолын төсөл зүгээр ямар ч шаардлагагүй харагдаад байна. 5 зүйл байна. Тавын 4 нь угаасаа хуульд заачихсан чиг үүргүүд байна. Өөрөөр хэлбэл, хуулиар заасан чиг үүргээ биелүүлэхгүй юмыг тогтоолоор шийднэ гэж юу байх вэ. Түймрийн урдаас хувин ус цацаж байгаа юм шиг л юм болох гээд байна. Тэгэхээр энэ тайлагнах үүрэг байгаа. Гэрээний 2 дээр нь энэ хуулийн хэрэгжилтийг хангана гэхихсэн байгаа. Энэ бол Засгийн газрын угаасаа хийх ёстой ажил. 3 дээр, энэ хуульд нийцүүлэн арга хэмжээ авна гэсэн. Энэ бол хуулиар хүлээчихсэн үүрэг. 5 дээр, энэ батлагдаагүй төсөл арга хэмжээг шинээр хэрэгжүүлэх зардал гаргах ийм аливаа шийдвэр гаргахгүй байна гээд гаргаад

байгаа юм шиг. Өөрөөр хэлбэл, энэ нь өөрөө хүлээн зөвшөөрөөд төсөвт батлагдаагүй зүйлийг гаргаад байгаа учраас нэг ийм тогтоолын төслөөр аргалчихъя гэдэг шиг л харагдаад байна. Дээр нь Байнгын хороо угаасаа байнга хяналт тавьж байх ёстой, чиг үүрэг дээр байгаа. Тэгээд ганц энэ байхгүй зүйл нь тэр 4 дүгээр зүйл байгаа. Тэгэхдээ энэ 4 нь болохоор, цалин хөлсөнд үндсэн цалин, нэмэгдэл, нэмэгдэл хөлс урамшууллын нийлбэрийн зохистой харьцааг тодорхойлж, цалин хөлсний нэгдсэн бодлогын эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх гэж байгаа боловч энэ нь энэ төсвийн тодотголтой ямар ч холбоогүй, тэгээд ямар ч хугацаа байхгүй. Тэгэхээр ийм хоёрын хооронд энэ тогтоолын төсөл хэрэггүй юм шиг санагдаж байна.

Н.Наранбаатар: Энхтүвшин гишүүний асуултад хариулъя.

Энэ төсвийн тодотголоор сая зарим гишүүдийн гаргасан зарчмын зөрүүтэй санал нь ажлын хэсэг дэмжээгүй санал. Дээрээс нь Төсвийн байнгын хороо дэмжээгүй саналууд. Бид нар яагаад дэмжээгүй вэ гэхээр, байгууллагын хэвийн үйл ажиллагааны зардлыг хассанаар алдагдахаас гадна олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ Монголын тал зардлаа бууруулаад ингээд хүлээсэн үүргээ хэрэгжүүлэх боломжгүй болгоод цаашилбал, энэ үйл ажиллагаа, гаднын зээл тусламжаар орж ирсэн ажлууд төслийн нэгж нь зардалгүй болсноос хэрэгжих боломжгүй нөхцөл байдлууд үүсээд байгаа учраас л төсвийн тодотгол дагуулаад ийм тогтоолын төсөл ажлын хэсгээс санаачилж оруулж ирж байгаа юм. Тухайлбал энэ төслийн нэгжүүдийн зардлыг хассанаас болоод төслийн нэгжүүд маань цаашаа ажиллах боломжгүй болж байгаа. Тэр битгий хэл, бүүр төслийн нэгжүүдэд ажиллаж байсан хүмүүсийн өнгөрсөн 9, 10 сарын хугацаанд олгосон цалинг хүртэл буцааж нэхэмжилж авах хэмжээнд хүрэхээр ийм асуудлууд үүсэж байгаа.

Нөгөө талаараа олон улсын Гэрээгээр соёрхон баталчихсан хуулиуд зөрчигдөх хэмжээнд очиж байгаа учраас ийм тогтоолын төсөл боловсруулсан. Энэ нь төслийн нэгжүүдтэй холбоотой. Хоёрт гэвэл, төсвийн зарим байгууллагатай холбоотой байгаа.

Дараагийнх нь тэр цалин хөлсний тогтолцоог нэгтгэхгүй бол болохоо байсан байна. Сая энэ төсвийн тодотгол дээр харагдсан, Боловсролын байгууллагын цалинг 50, эрүүл мэндийнхийг 20 хувь, ТҮ-ийнхийг 50 хувь, шинжлэх ухааныхыг 15 гээд янз янзын хувиар нэмэгдүүлж байгаа. Энэ нь өөрөө цалин хөлс нь хөрөөний ир шиг салбар, салбараараа нийтдээ 33 хуулийн хэмжээнд шийдээд байгаа учраас үүнийг нэгтгээ гэдэг санаагаар Засгийн газар маань энэ цалин хөлсний нэгдсэн ийм тогтолцоотой болооч гэдэг ийм санаагаар оруулж өгсөн тогтоол байгаа юм.

Н.Наранбаатар: Энхтүвшин гишүүн.

Д.Энхтүвшин: Тэгэхээр батлагдаагүй төсөв зарцуулалт хийчихсэн юм шиг сонсогдоод байна. Тэгэхээр дээр нь энэ ажлын хэсгийн 13 гишүүнээс чинь 6 нь гарын үсэг зурчихсан байх юм. 50 хувьд ядаж хүрэхгүй. Бусад хүмүүс нь яасан юм бол тогтоолын төсөл дээр.

Н.Наранбаатар: Энхтүвшин гишүүн, би тодруулаад нэмээд хариулчихъя. Энэ батлагдаагүй зардлыг гаргачихсан гэдэг ойлгоцыг гишүүд авчихсан байна билээ. Энэ бол батлагдчихсан юм. 2026 оны төсөв батлахад энэ бүх зардлууд нь батлагдаад, оны эхнээс тэр цалин хөлс, урсгал зардал нь гараад явж байгаа юм.

Яагаад батлагдаагүй юм шиг харагдаад байгаа юм гэхээр Сангийн сайдын багц дээр л бөөн дүнгээр нь урьд жилүүдэд бол явж байсан юм байна билээ. Тэгээд сая өнөө хавсралтаар задлаад тавьчихсан. Яамд, яамдынх нь төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын нэрээр нь задлаад тавьчихаар 2026 оных нь “тэг” гэж харагдана. Тийм л зүйл харагдаад байгаа юм шүү. Үүнийг зайлшгүй тодруулж хэлэхгүй бол ийм зүйл байгаа юм.

Н.Наранбаатар: Жаргалан гишүүн.

Б.Жаргалан: Би Энхтүвшин гишүүнтэй санал нэг байна. Ялангуяа энэ тогтоолын төслийн 1 дүгээр зүйлийн 5 дугаар заалт, тухайн жилийн батлагдсан төсөвт тусгагдаагүй санхүүжилтийн эх үүсвэр нь баталгаажаагүй, төсөл арга хэмжээ шинээр хэрэгжүүлэх зардал гаргах, гэрээ байгуулах болон төсөвт санхүүгийн нэмэлт үүрэг ачаалал үүсгэх аливаа шийдвэр гаргахгүй байх. Энэ чинь Засгийн газраа бид нар гуйгаад байгаа юм уу, яагаад байгаа юм. Та нар Төсвийн тухай хууль бүү зөрчөөч гэж байгаатай агаар нэг болчихоод байна шүү дээ. Тэгээд саяын төсвийн тодотгол дээр яах аргагүй төсвийн тоо төсөв батлагдаагүй зардал дээр Засаг үүрэг хүлээчихсэн асуудал гарсан. Тэр бол гэрт ойрхон сургууль хөтөлбөр буюу гэрт ойрхон сургууль хөтөлбөрт тавигдсан 50 тэрбум төгрөгтэй холбоотой асуудал. Цэнгүүн гишүүн бид хоёр яасан бэ гэхлээр, энэ гэрт ойрхон сургууль хөтөлбөрийн түрээсийн зардал хэсэг дээр зарчмын зөрүүтэй санал гаргаад, тэгээд энэ саналыг Улсын Их Хурлын гишүүдийн олонх нь дэмжээд, энэ түрээсийн төлбөр болох 14 тэрбум төгрөг хасагдсан чинь Боловсролын яам үүний араас ямар мэдээлэл хийж байна вэ гэхлээр, энэ түрээсийн гэрээнүүд нь хийгдчихсэн юм, хүүхдүүд нь 9 сарын 1-ээс тэр сургуульдаа сураад эхэлчихсэн юм гэсэн зүйл ярьж байгаа юм.

Гэтэл энэ гэрт ойрхон сургууль 50 тэрбум чинь болохлоор төсвийн тодотголоор шинээр орж ирж байгаа зардал. Тэгээд яагаад Засгийн газар, тэр дундаа Боловсролын яам энэ Төсвийн тухай хуульд заагаагүй ийм зүйл дээр түрээсийн гэрээ байгуулаад явж байдаг юм бэ гэсэн асуудал гараад байгаа юм. Тэгээд бид нар Улсын Их Хурал энэ хэн хууль зөрчсөн юм. Яагаад ийм Төсвийн тухай хуулиар баталгаажаагүй зардлууд гарсан юм, эсвэл ийм, ийм үүрэг хүлээсэн юм бэ гэдэг асуудлаа ярихгүй. Тэгээд тогтоолын төслөөрөө бараг Засгийн газраа аргадаад байгаа юм уу, яагаад байгаа юм. Та нар Төсвийн тухай хууль битгий зөрчөөч гэж хэлэх гээд байгаа юм уу. Ийм зүйл ярьж болохгүй ээ. Энэ чинь Үндсэн хуулийн асуудал болж хувирна шүү дээ. Тэгэхээр би бол энэ 1.5-ыг хасах саналтай байна. Тэгээд тэр дундаа яг энэ мэргэжлийн Байнгын хороон дээр бүүр хэрэг болгоод ирээд хэлж байна. Энэ гэрт ойрхон сургууль дээр тавигдсан тэр 50 тэрбум төгрөгтэй холбоотойгоор яагаад Засгийн газар, тэр дундаа Боловсролын яам урьдчилаад ийм гэрээ хэлэлцээрүүд байгуулчихсан юм бэ? Тэгээд яг энэ асуудал дээр бид нар үүний үндэс суурь дээр нь очихгүй бол болохгүй байгаад байна. Тэгээд 1 мөр болгохгүй бол ийм тогтоолоор, нэг ийм харилцаа үүсгээд явах нь зохимжгүй юм гэсэн бодолтой байна. Тэгэхээр энэ 1.5 дугаар зүйлийг хасах гэсэн зарчмын зөрүүтэй саналтай байна.

Хоёрдугаарт, Сангийн сайдаас нэг зүйлийг асуумаар байна. 2026 оны төсвийн тодотгол дээр 1.2 их наяд төгрөгийн татварын бус орлого буюу ТӨК-удын ноогдол ашиг нэмж төвлөрүүлэх ийм зүйл орж ирсэн. Ирэх жилийн төсөв дээр ТӨК-удын ноогдол ашиг дээр нэлээн том дүнгүүд явж байгаа. Тэгээд энэ ноогдол

ашгаар авах гэж байгаа мөнгөнүүдийнхээ задаргааг надад бичгээр жагсаалтаар өгөөч.

Н.Наранбаатар: Сангийн сайд бичгээр өгөөрэй. Сангийн сайд.

3.Мэндсайхан: Жаргалан гишүүний асуултад хариулъя. Тэгэхээр ТӨК-уд дээр явж байгаа баялгийн сангийн хуулиараа өмнө нь яадаг байсан гэхээр, уул уурхайн компаниудын ноогдол ашиг бол төсвийн орлогод ордог байсан. 2026 оны төсвийн тодотголоор ямар хуулийн өөрчлөлт оруулсан бэ гэхээр, тэр уул уурхайн компаниудын ноогдол ашгийн 34 хувь нь хуримтлалын сан руу ороод, үлдэж байгаа 66 хувийг нь хуучин Эрдэнэс Монгол буюу Баялгийн сангийн нэгдлийнхэн зарцуулдаг байсан. Тэр ноогдол ашгийг улсын төсөв рүү ноогдол ашгаар авдаг болъё. Ингэж төсвийн гадуур яваад байгаа эдийн засгийн харилцааг төсөвтөө оруулж ирье гэдэг зарчмыг Засгийн газар баримталж байгаа. Түүнээс биш тэр ноогдол ашгийг би оруулж ирэх жагсаалт гэж байхгүй шүү дээ. Би Эрдэнэс Монголоос 1.5 их наядыг авъя, 1.2 их наядыг авъя. Ирэх жил 3.5 их наядыг орлогод авъя гэж байгаа юм.

Тэрийг төвлөрүүлэх үүрэг нь хуулиараа уул уурхайн компаниуд задардаггүй юм уу? Үгүй, орлого задарна гэж юу гэсэн үг вэ? Тэр компаниуд Таван толгойгоос 1.5. Тэрийг бол Эрдэнэс Монголоос та ав. Би бол Эрдэнэс Монгол тэр төвлөрүүлэгч компаниас нь авах гээд байна шүү дээ.

Н.Наранбаатар: Үүрийнтуяа гишүүн асуулт асууж, үг хэлнэ.

Д.Үүрийнтуяа: Ажлын хэсгээс хэд хэдэн асуулт байна. Тогтоолын төслийн 1.1 дээр энэ санхүүжилтийг гүйцэтгэлээр гарсан санхүүжилтийг 2026 оны 1 сараас 11 дүгээр сар хүртэл хугацаанд сар болгон гаргаач гэсэн байна л даа. Энэ он дуустал хийчхэж болохгүй байгаа юм уу. Тодотгол чинь тэртээ, тэргүй сүүлийн 3 сарын хугацаа ордог л баймаар юм. 2026 оныг бүтэн, нэгэнт үүрэг өгч байгаа бол оруулчихъя гэсэн санал байна. Яагаад 11 гэж оруулсан юм бол.

Хоёрт, 1.2 дээр сая Наранбаатар дарга үндсэндээ хариулчихлаа. Үүнийг орхиё. 1.3 энэ зарцуулсан зардлыг бууруулсантай гээд байх юм. 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын зарцуулсан зардлыг бууруулсантай холбогдуулан гэдэг нь төрийн зарцуулсан зардлыг нь бууруулах юм уу эсвэл үлдсэн хугацааных нь зардлыг бууруулах гээд байгаатай холбоотой төрийн үйл ажиллагааг хэвийн явуул гээд байгаа юм уу? Өмнөх зарцуулсан зардлыг нь бууруулаад байгаа юм уу? Энэ нэг агуулгын хувьд ерөөсөө нийцэхгүй байна. Тэгээд үүнийгээ эргэж хараач. Тэгээд тэр өгүүлбэрээ дуусгахаар зайлшгүй үүссэн өр төлбөрийг барагдуулах асуудлыг ийм, ийм хуульд нийцүүлэн зохион байгуулах, тэгээд барагдуулах асуудлыг зохион байгуулна гэдэг нь ямар агуулга байх юм бол доо. Найруулгын хувьд анхаармаар санагдаад байх юм.

1.4 дээр төрийн албан хаагчийн нийт цалин хөлсөнд гээд байгаа юм. Төрийн албан хаагчийн нийт цалин хөлсөнд үндсэн цалин, нэмэгдэл, нэмэгдэл хөлс, урамшууллын нийлбэрийн зохистой харьцаа гэж байхгүй л дээ. Нийт цалин хөлс биш цалин хөлсний бүрэлдэхүүн ярьж байгаа юм шиг байгаа юм. Цалин хөлсний бүрэлдэхүүнд үндсэн цалин ямар байх юм, нэмэгдэл хөлс нь ямар байх юм, урамшуулал нь ямар байх юм гэдэг зохистой харьцааг ярих гэж байгаа болохоос

нийлбэрийн зохистой харьцаа гэвэл нийлбэр чинь нийт дүн л болно шүү дээ. Тэгэхээр энэ агуулга юмнуудаа нэг харвал яасан юм бэ? Эсвэл би буруу бодож байгаа бол энэ дээр тайлбар өгөөч.

Би нэг асуултаа орхичихсон байна. 1.5 дээр ингэчихсэн байна. Тухайн жилийн батлагдсан төсөвт тусгагдаагүй санхүүжилтийн эх үүсвэр нь баталгаажаагүй төсөл арга хэмжээ шинээр хэрэгжүүлэх зардал гаргах, гэрээ байгуулах, төсөвт санхүүгийн үүрэг ачаалал үүсгэх аливаа шийдвэр гаргахгүй байх гэж. Энэ чинь тэгээд эх үүсвэр баталгаажаагүй төслийг бид нар баталж өгөхгүй биз дээ. Энэ чинь Их Хурал өөрийнхөө хийсэн ажлыг үгүйсгээд байгаа юм биш үү? Тухайн жилийн батлагдсан төсөвт тусгагдаагүй, санхүүжилтийн эх үүсвэр нь баталгаажаагүй төсөл арга хэмжээг шинээр хэрэгжүүлэх зардал гаргах, гэрээ байгуулах болон төсөвт санхүүгийн нэмэлт ачаалал үүсгэх аливаа шийдвэр гаргахгүй байх гээд энэ чинь хэрвээ ингэж гаргах юм бол хууль зөрчинө биз дээ.

Тэгэхээр тэртээ, тэргүй хуулиар өгчихсөн байгаа юмыг чинь бид нар дахиж ингэж оруулах шаардлага байгаа юм уу?

Н.Наранбаатар: 1.1 дээр нь он дуустал, яагаад 11 дүгээр сар хүртэл гэж байгаа юм бэ гээд. 11 сар хүртэл олгочихсон зардал нь нөгөө гишүүний гаргасан зарчмын зөрөөтэй саналаар алга болчихоод байгаа юм. Олгочихсон мөнгө нь зарчмын зөрүүтэй саналаар нийт төсвийг нь “тэг” болгоод хаячихаар байхгүй болгочхоод байгаа тийм санал дэмжигдчихээд байгаа юм. Тийм учраас энэ 1 дүгээр заалтаараа өнгөрсөн хугацааны төсвийн сарын гүйцэтгэлийн тайлангаар баталгаажуул гээд ухаандаа бол олгочихсон цалингаа буцааж нэхэмжилж авахгүй л гэсэн санаа юм. Тэрийг нь зөвшөөрөөд 2 дугаар заалтаараа он дуустал гэдэг юм тийм санаагаар оруулсан юм.

Сангийн яамныхан нэмээд дараа нь хариулчхаарай. Зарцуулсан зардлыг гэдгээ бол бууруулсантай холбогдуулан гээд мөн ялгаа байхгүй зарим төрийн байгууллагуудынхыг 1, 2 дугаар заалт нь бол төслийн нэгжүүдтэй холбоотой, 3 дугаар заалт нь зарим нэг төрийн байгууллагуудын зардлыг “тэг” болгочхоод байгаа юм. Харин оны эхнээс баталгдаад зарцуулчихсан зардлыг нь бууруулчихсан байхгүй юу. Энэ Цэнгүүн гишүүн эд нарын гаргасан, зарчмын зөрөөтэй саналаар, үүнийг нь хасаад хаячихсан. Уг нь бол хууль зөрчсөн тийм зарчмын зөрөөтэй санал гэж би ойлгож байна.

Дараа нь болохлоор зэрэг тийм тэгж тэгж ойлгогдож байгаа юм. Төрийн байгуулалтын байнгын хороон дээр хураагдаад, манай Төсвийн байнгын хороонд хүрээд ирчихсэн байгаа юм. Тэгээд Төрийн байгуулалтын байнгын хороон дээр хураагдсан учраас бид нар санал хураахаас өөр аргагүй болчихож байгаа юм. Дараа нь найруулгын алдаа байвал хянаж үзээд засаж болно, 4 дэх дээр нь нийт цалин, нэмэгдэл хөлс урамшууллын нийлбэрийн зохистой харьцаа гэдэг дээр дараа нь тухайн жилийн батлагдсан төсөвт тусгагдаагүй, санхүүжилтийн эх үүсвэр нь баталгаажаагүй төсөл гээд энэ мөн ялгаа байхгүй санхүүжилтийн эх үүсвэр нь “тэг” болчихсонтой холбоотой ийм зүйлүүдийг оруулсан юм.

Сангийн яам нэмээд хариулаадах уу? Нөгөө өнгөрсөн тэр зарцуулагдчихсан зардал гэж юугаа хэлээд байгаа юм бэ гэдэг дээр индрийн микрофон, Сангийн Яам.

Ж.Дэлгэржаргал: Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газар Дэлгэржаргал. Тэгэхээр 2026 оны төсөв батлагдахад Сангийн сайдын багц дээр урсгал зардал талдаа Монголын талын хүлээсэн үүрэг буюу Засгийн газрын зээл тусламжийн төслүүдийн Монголын талын хариуцах гэдэг зардлаар бол бөөн дүнгээрээ батлагдсан. Тэгээд 11 сар буюу төсвийн хэрэгжилт явж байгаа учраас бид нар 1 сараас эхлээд гаргасан зардлуудаа энэ нь өөрөө яг тухайн хөгжлийн түнштэй байгуулсан төслийн нэгжүүдийнх нь зардал дээр нийслэлийн эрчим хүч гээд яг тэр төслийн нэгжийн зардлууд дээрээ хүмүүсийн цалин, байр ашиглалт гэсэн 2 зардлаар гардаг. Тэгэхээр гишүүний саналаар гаргасан яг бууруулчихаар 7 төслийн нэгжийн жилийн нийт төсөв 4.8 тэрбум төгрөг хасагдаад байгаа. 4.8 тэрбумынх нь 3.7 нь болохоор өнөөдрийг хүртэл гараад, өөрөөр хэлбэл гарчихсан гэдэг маань тухайн сарынхаа нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлийн тайлан дээрээ төлөвлөгөө, гүйцэтгэл 2 дээр хоёулан дээр нь бичигдчихсэн зардал байгаа. Тэгэхээр саналын томъёоллоор.

Н.Наранбаатар: Үүрийнтуяа гишүүн тодруулъя.

Д.Үүрийнтуяа: Энэ яаж болох вэ дээ. Энэ чинь төлөвлөгөө, гүйцэтгэл хоёрын зөрүүгээр үлдсэн төсөв дээр нь бид нар асуудал ярьж болно уу гэхээс биш, гүйцэтгэлээр гарчихсан байгаа зардлыг нь. Уучлаарай гишүүд ээ. Гүйцэтгэлээр гарчихсан байгаа зардлыг нь хасаад тавьчихаж болохгүй шүү дээ. Тэгээд энэ чинь өөрөө хууль зөрчсөн зарчмын зөрүүтэй санал болчихсон байхад Байнгын хороод хууль зөрчсөн зарчмын зөрүүтэй саналаар санал хураахгүй байх эрхтэй шүү дээ. Буцаах ёстой биз дээ. Тэгээд үүнийгээ залруулах гээд тогтоол гаргаж байна гэвэл энэ чинь ёстой бантан боллоо. Төлөвлөгөө болон төлөвлөсөн төлөвлөлт болон гүйцэтгэл гарсан дүнгийн зөрүүгээр үлдсэн хүлээгдэж байгаа гүйцэтгэл дээр өөрчлөлт оруулна уу гэхээс биш зарцуулчихсан зардлыг нь аваачаад хасаад хаячихдаг тийм тодотгол гэж ямар юм байдаг юм. Тэгээд тэр санал чинь унаад, өөрөө зарчмын зөрүүтэй санал нь хууль зөрчиж байгаа бол Байнгын хороод үүнийг чинь хүлээж авахгүй, буцаах ёстой шүү дээ. Яагаад ийм асуудал дээр санал хураасан юм.

Н.Наранбаатар: Манай мэргэжлийн Байнгын хороо бол боломжгүй. Харин тийм, яг үнэн. Үүрийнтуяа гишүүн бол Төрийн байгуулалтын байнгын хороон дээр гарсан юм. Тэнд дэмжигдээд наашаа.

Дараагийн Даваасүрэн дарга байна.

Ц.Даваасүрэн: Би үг хэлэхээсээ өмнө түрүүний нэг зүйл дээр жоохон гайхчихлаа. Ер нь батлагдаагүй зардал гаргаж болохгүй. Хэрвээ батлагдаагүй, төсөвт суугаагүй зардлыг гаргачихсаныг бид нар тогтоолоор эрх олгоно гэж байгаа бол тийм юм хэзээ ч байж болохгүй. Төсвийн тухай хуульд төсөв нь батлагдаагүй бол зардал гаргасан байх юм бол хариуцлагагүй байна гээд байж байгаа шүү дээ. Тийм учраас хэрвээ энэ 1.5 чинь Жаргалангийн хэлээд байгаа шиг тийм байгаа бол тийм юм бид гаргаж болохгүй. Хууль зөрчинө шүү. Би нэг зүйл хэлэх гээд байгаа юм. Энэ дээр орж ирэх юм болов уу гэсэн орж ирээгүй байна. Энэ эрчим хүчний татаас гээд нэг юм яваад байгаа шүү дээ. Энэ дээр ганц, хоёр зүйлийг анхаармаар байна. Та нар бод доо. Өдөрт бид нар 12 сард Оросоос эрчим хүч авахдаа, 320мвт-ыг дээш авдаг байхгүй юу. 320мвт-аас дээш. Гэтэл Хятадаас 4 дахин бага 80мвт-ыг авах авч байгаа мөртөө нөгөө 4 дахин их авч байгаа Оростоо 31 тэрбумыг төлчхөөд, Хятадад 80-хан мегатыг авчхаад 50 тэрбумыг төлнө гэдэг чинь юу гэсэн

үг юм бэ? Та нар бод доо, 4 дахин эрчим хүч авч байгаа мөртөө 4 дахин бага эрчим хүч авч байгаадаа 2 дахин их төлбөр төлнө гэдэг чинь ойлгомжгүй шүү дээ. Тэгэхээр энэ дээр нэг зүйлийг бид нар тодруулаад, хэрвээ тийм байвал энэ тогтоолоороо засах ёстой байсан юм. Энергийн тарифаар юм уу, чадлын тарифаар тооцох гэж байгаа юм уу гэж. Хэрвээ чадлын тарифаар тооцох гэрээ байгуулж байгаа бол та нар өдөрт наадах чинь ингээд үзэхээр, орой оргил ачаалал биш байгаа юм. Өдөрт 10 цаг орчим 80мвт-ыг авахаар байгаа юм. Тэр үед нэгдүгээрт, өмнийн говийн эрчим хүчний систем Монголын системээс тусдаа ажиллана. Өдөр бүр тусдаа ажиллана гэсэн үг шүү. Өөрөөр хэлбэл, Хятадын системтэй байнгын ажиллана гэсэн үг. Хоёрдугаарт, чадлын тарифаар гэдэг чинь бол та нар өдөрт 10мвт-ыг хэрэглэсэн ч бай, 1мвт-ыг хэрэглэсэн ч бай, тэр 80мвт-ынхаа төлбөрийг төлнө гэсэн үг байгаа юм. Тийм учраас энэ чинь ийм өндөр байгаад байна шүү дээ. Тэгэхээр үүнийг та нар үүнийг ажлын хэсэг дээрээ нэг сайн яриад, энергийн тарифаар авсан нь хэрэглээгээрээ төл гэдэг ийм чиглэлийг өгөх ёстой байсан юм. Тэгэхгүй ингээд хэрэглээгүй цахилгааныхаа төлөө бид нар мөнгө төлөх юм болчхоод байна шүү дээ. Хэрвээ тодотгол дээр бид нар үүнийгээ шийдэж чадахгүй бол 2027 онд дахиад 3 сар хүртэл чадлын тарифаар төлөх болчхож байгаа юм.

Тэгэхээр 2 юмыг анхаараач гэж. Нэгдүгээрт, чадлын тарифаар төлж болохгүй ээ. Хэрэглэсэн энергийнхээ тарифаар төл өө. 1мвт-ыг хэрэглэхээд 80мвт-ыг төлдөг байж болохгүй.

Хоёрдугаарт, энэ үед зөвхөн оргил ачааллын үед биш өдөрт 10 цагаар өмнийн говийн эрчим хүчний систем Монголын системээс тусдаа Хятадын системтэй ажиллах нь гэдгээ нэг бод оо. Нэг ёсондоо энэ чинь.

Н.Наранбаатар: 1 минут нэмж өгье.

Ц.Даваасүрэн: Яагаад гэвэл Хятадын системтэй Монголын систем зэрэгцээ ажиллаж болдоггүй. Тийм учраас Хятадтай тусдаа, тэгээд энэ өмнийн говийн эрчим хүчний систем чинь Багануураас авхуулаад хамгийн өндөр төлбөр төлж байгаа нөгөө уул уурхайн компаниуд чинь тэр рүү явчхаж байгаа юм. Өдөрт 10 цагаар. Тэгээд энэ хамаарал гэдэг юм чинь хавтгайрч эхлэх гэж байгаа. Алхам, алхмаар явж байгаагаа нэг жоохон ойлгоод, энэ дээр нэг шийдвэр чиглэл өгчихмөөр байгаа юм. Ийм 2 зүйл дээр яах вэ?

Н.Наранбаатар: Даваасүрэн гишүүний асуултад хариулахад, энэ батлагдаагүй зардал биш байхгүй юу. Гишүүдэд буруу ойлголт яваад байгаа юм. Энэ аль хэдийн нөгөө Сангийн сайдын багц дээр батлагдаад, зардал нь ингээд гараад явж байгаа юмыг сая задлаад тавихаар нөгөө батлагдаагүй юм шиг харагдаж байгаа юм. Сангийн сайд хариулах уу? Энэ дээр.

З.Мэндсайхан: Энэ дээр тодруулга хийчихье. Уг нь Боловсролын сайд өгсөн бол энэ ийм юм. Жаргалан гишүүний яриад байгаа өнцөг бол 11 сарын 1-ээс тодотгол чинь батлагдаад, энэ 50 тэрбум чинь цаашаа хэрэгжээд явах ёстой. Гэтэл үүний өмнө зардал гарчихлаа гээд байгаа юм. Тэгэхээр хичээл 9 сарын 1-нд эхэлсэн. Үүнтэй холбоотой зардлыг хаанаас гаргасан бэ гэхээр, төсвөөс гараагүй. Нэг ёсондоо би ойлгохдоо энэ чинь 11 сарын 1 хүртэлх зардлыг нь нийслэл аваад явж байгаа юм байна гэж ойлгосон. Тэгээд 11 сараас хойшхыг нь төсөв аваад явж байгаа юм. Яг ийм юм байна билээ шүү.

Би бол яг бодитыг нь л хэлж байна. Түүнээс биш тэр та нар зөв, буруу гэдгийг нь гишүүд өөрсдөө яах вэ 11 сарын 1-ээс хойшоо энэ гэрт ойрхон хөтөлбөрт 50 тэрбум төгрөг зарцуулна гэдгийг нь Сангийн яам төлөвлөөд ороод ирж байгаа юм. Түүнээс өмнө гарсан нь бол би тодруулж асуусан 9 сарын 1-нд хичээл эхэлсэнтэй холбоотой.

Н.Наранбаатар: Ганхуяг гишүүн.

Х.Ганхуяг: Энэ тодотголыг өргөн барихдаа нөгөө зардлын ангиллыг нь өөрчлөөд ингээд явсан нь өөрөө буруу байсан л даа. Түүнээс бол энэ зардлууд байсан уу гэвэл байсан. Манай Санжаа бол маш сайн мэдэж байгаа. Тэр шинэ Хархорины төсөл бол Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын тэр багц дээр байсан. Сая тэр төслийн нэгжүүд Сангийн яамны багц дээр байсан. Яг тэр ангиллаар нь буцаагаад л өргөн барих ёстой байсан. Тэгэхгүй бол энэ чинь гишүүд яг энэ шинэ төсөл, арга хэмжээ нэмэгдчихсэн юм шиг ойлголт авч байгаа юм. Манай Байнгын хороонд байгаа, манай ажлын хэсэгт байсан гишүүд бол бүгдээрээ санаж байгаа байх. Гэхдээ энэ чинь зарчмын зөрүүтэй 1, 2, 3 санал байна. Бид нар энэ 2026 оны тодотголыг хэлэлцэж байна. 2027 оны төсөв хэлэлцэхэд ингээд тодотголын асуудал цаашдаа хэлэлцэх магадлал бий. Тийм учраас бид нар хэрэвзээ ингээд тодотголыг оруулж ирвэл заавал ч үгүй төсвийн гүйцэтгэлийн тайланг сонсдог болж байж, тодотголоо хэлэлцдэг болохгүй бол ингээд ойлголтын зөрүү гарчхаж байгаа юм. Тэгээд гэрт ойр сургууль гээд мөнгө нь гарчихсан ч юм шиг, гараагүй ч юм шиг. Тэр шинэ Хархорин гээд мөнгө нь шинээр тавигдаад байгаа ч юм шиг. Энэ чинь нөгөө ангилал нь өөрчлөгдөнгүүт угаасаа энэ гишүүд тэгж ойлгохоос өөр арга байхгүй. Тийм учраас цаашдаа ирэх жилүүдэд та нар энэ Төсвийнхөө хуульд өөрчлөлт оруулдаг юм уу, Сангийн яам энэ дээр анхаарах хэрэгтэй.

Заавал ч үгүй гүйцэтгэлээ сонсдог байхгүй бол бид нар юунд мөнгө зарцуулсан юм, ямар үр дүн гаргасан юм, цалин нэмснээр бүтээмж нэмэгдсэн юм уу, үгүй юм уу. Энэ асуудлуудаа ярьж байж, тэгээд тодотголоор энэ мөнгийг нэмэх юм уу, нэмэхгүй юм уу гэдэг асуудалд шийдвэр гаргадаг байхгүй бол зүгээр нэг сайхан цалин нэмнэ, энэ салбарын цалинг ингэж нэмнэ. Үр бүтээл нь юу байгаа юм, үр ашиг нь юу байгаа юм, хэн ч ярьдаггүй. Баахан татаас гээд, нөөц бүрдүүлнэ гээд баахан мөнгө тавьчихсан байдаг. Ямар үр дүн авчрахыг хэн ч тааж мэддэггүй. Би энэ татаастай холбоотой бичиг холбогдох яамдууд руу явуулсан. 45, 46 хонож байхад өнөөдрийн байдлаар надад хариу ирсэнгүй. Ингээд хэвлэлийн мэдээгээр явахаар хэдэн банк, банкны эзэд ингээд хуваагаад авчихсан юм шиг мэдээ яваад байдаг. Нэг компани 20 хэдэн охин компаниараа дамжуулаад ингээд хөнгөлөлттэй зээлийг нь авчихсан юм шиг мэдээ яваад байдаг. Тэгээд ямар ч мэдээлэл байхгүй. Тэр хүрэх ёстой цэгтээ хүрдэггүй, жижиг, дундаа дэмжье гээд байдаг. Нөгөө зээлийн шалгуурыг банкин дээр очихоор том компаниуд нь хангаад байдаг. Тэгээд буруутгах арга байхгүй. Тэр чинь бизнес эрхэлж байгаа хүн, хөнгөлөлттэй зээл бол авч л таарна. Гэхдээ бид нарын энэ төсөв дээр тавьж байгаа нэг төгрөг эргээгээд, эдийн засагт өсөлт авчирч байна уу, бүтээмж нэмэгдэж байна уу, яг тэр амьжиргааг нь хамгаалж өгч чадаж байна уу гэдэг асуудал дээр бид нар өнөөдөр гүйцэтгэлийг нь сонсохгүй болохоор бид нар ямар ч шийдвэр гаргах боломжгүй байна. Дандаа хоосон бай буучихсан ийм.

Н.Наранбаатар: Үг хэлчихлээ. Гишүүд асуулт асууж, үг хэлж дууслаа. Төсвийн энэ тодотголтой уялдаа холбоотой 2027 оны төсөв хэлэлцээд явж байгаа.

Түүн дээр боломжтой. Энэ дээр заалт нэмье гэсэн зарчмын зөрүүтэй санал гаргаад байгаа юм уу. Тогтоол дээр. Та томъёоллоо бичээд өгчих.

Гишүүд асуулт асууж, үг хэлж дууслаа. Даваасүрэн даргад саналын хуудас өгчих. Гишүүдээс гаргасан зарчмын зөрөөтэй саналаар санал хураалт явуулна.

Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалан, Д.Энхтүвшин нар, төслийн 5 дахь дэд заалтын 1.5-ыг хасъя гэсэн санал гаргасан байна. Гишүүд санал хураалтад бэлтгээрэй.

Саяын зарчмын зөрүүтэй саналыг дэмжье гэсэн томъёоллоор санал хураалт явуулъя. Санал хураалт.

Дэмжигдсэнгүй. Булгантуяа гишүүн горимын санал.

Х.Булгантуяа: Улсын Их Хурлын тогтоол дээр яг үнэнийг хэлэхэд анхаарахгүй бол 2026 онд би анх удаагаа бараг сүүлийн 10 жилд Улсын Их Хурлаар батлагдсан тоо, тогтоол 2 хоорондоо зөрөхийг харлаа. Тэгээд энэ бол Улсын Их Хурлын Тамгын газар дээрээс нь нэмээд холбогдох Байнгын хороо л алдаа гаргасан гэсэн үг шүү дээ. Тэгэхээр Улсын Их Хурлын тогтоол бол эрх зүйн чадамжийнхаа хувьд Улсын Их Хурлын батлагдсан хуулиасаа угаасаа доогуур. Тэгээд энэ хууль нь угаасаа байж байгаа юмнуудыг энэ дээр ингэж бичих ямар шаардлагатай юм, нэгдүгээрт.

Тэгэхээр саяны Жаргалан гишүүний гаргасан энэ саналыг би уг нь дэмжиж байгаа юм. Тэгэхээр саяын санал хураалтыг хүчингүй болгож, дахиж санал хураалт явуулж өгөөч.

Н.Наранбаатар: Булгантуяа гишүүний гаргасан саяын санал хураалтыг хүчингүй болгоё гэсэн горимын саналаар санал хураая.

Санал хураалт. 54.2 хувиар дэмжигдээд саяын саналыг хүчингүй болголоо.

Одоо үндсэн санал хураалт. 58.3 хувиар дэмжигдлээ.

Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзоригийн гаргасан, төслийн 4 дэх дэд заалтыг “бүрдүүлэх” гэсний дараа “Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх” гэж нэмэх.

Санал хураалт. Гишүүд анхааралтай санал хураалт.

79.2 хувиар дэмжигдлээ.

Улсын Их Хурлын гишүүн Үүрийнтуяагийн гаргасан зарчмын зөрүүтэй саналаар санал хураалт явуулъя.

Тогтоолын төслийн 4 дэх дэд заалтын “нийт цалин хөлсөнд” гэснийг “цалин хөлсний бүрэлдэхүүнд” гэж өөрчилж, “нийлбэрийн” гэснийг хасах.

Санал хураалт.

75 хувиар дэмжигдлээ.

Улсын Их Хурлын гишүүн Ц.Даваасүрэнгийн гаргасан, Өмнийн говийн эрчим хүчний татаасыг чадлын тарифаар нь бус энергийн буюу хэрэглэсэн хэмжээгээрээ төлөх чиглэлийг өгөх.

Санал хураалт.

Дэмжигдлээ.

Горимын санал гаргая. Тогтоолын төслийг анхны хэлэлцүүлгээс эцэслэн батлах үе шат руу шилжүүлэх горимын санал гаргаж байна. Энэ саналаар санал хураалт.

Горимын санал гаргалаа. Санал хураалт явуулъя. Анхны хэлэлцүүлгээс нь эцсийн хэлэлцүүлэг рүү шилжүүлэх горимын санал гаргалаа. санал хураалт.

75.0 хувиар дэмжигдлээ. Баярлалаа.

Монгол Улсын 2026 онд төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдахтай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг хэлэлцсэн талаарх Төсвийн байнгын хорооноос гаргах санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Наранбаатар нэгдсэн хуралдаанд танилцуулна.

Монгол Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсантай холбогдоод авах арга хэмжээний тухай Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг хэлэлцэж дууслаа.

15.19 цаг

Дараагийн 3 дахь асуудалдаа оръё.

Гурав.Монгол Улсын 2027 оны төсвийн тухай тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2027 оны төсвийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2027 оны төсвийн тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2027 оны төсвийн тухай хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2026.08.31-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хоёр дахь хэлэлцүүлэг/

Монгол Улсын 2027 оны төсвийн тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2027 оны төсвийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2027 оны төсвийн тухай, ЭМД-ын сангийн 2027 оны төсвийн тухай хуулийн төслийн 2 дахь хэлэлцүүлгийг хэлэлцэж эхэлье.

Хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдуулан хуралдаанд оролцож байгаа албан тушаалтнуудыг танилцуулъя. Загджавын Мэндсайхан Сангийн сайд, Ланганы Отгонтуяа Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн гишүүн, Энхболдын Анар Монголбанкны тэргүүн дэд ерөнхийлөгч, Занданбазарын Цэдэнжав Монгол Улсын ерөнхий аудиторов орлогч, Идэшийн Батхүү Эдийн засаг хөгжлийн яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга, Мижиддоржийн Санжаадорж Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч, Найдангийн Цэвэлмаа Үндэсний Аудитын газрын Санхүүгийн аудитын газрын захирал,

тэргүүлэх аудитор, Буяндэлгэрийн Баттуяа Үндэсний аудитын газрын Нийслэлийн аудитын газрын захирал, тэргүүлэх аудитор, Батхишигийн Мөнх-Эрдэнэ Эдийн засаг хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга, Батчулууны Мөнгөнсүх Эдийн засаг хөгжлийн яамны Хөгжлийн нэгдсэн бодлого төлөвлөлтийн газрын дарга, Батжаргалын Төгөлдөр Эдийн засаг хөгжлийн яамны Хөрөнгө оруулалтын бодлогын газрын дарга, Жамьяншаравын Дэлгэржаргал Сангийн яамны Хөгжлийн санхүүжилт хөрөнгө оруулалтын газрын дарга, Солонгын Тулга Сангийн яамны Санхүүгийн бодлогын газрын дарга, Чойгүнсэнгийн Чимэдсүрэн Сангийн яамны Татварын бодлогын газрын дарга, Лувсанвандангийн Ичинноров Сангийн яамны Санхүү төсвийн бодлогын судалгааны газрын дарга, Болд-Эрдэнийн Цэнд-Аюуш Монголбанкны Мөнгөний бодлого судалгааны газрын Макро эдийн засгийн шинэчлэлт, шинжилгээ судалгааны газрын захирал, Базарсадын Мөнхзул Монголбанкны Санхүү зах зээл валютын газрын Дотоод зах зээлийн үйл ажиллагааны хэлтсийн дарга, Машиддэлгэрийн Наранжаргал Үндэсний аудитын газрын Гүйцэтгэлийн аудитын газрын аудитын менежер, Баясгалангийн Долгорсүрэн Үндэсний Аудитын газрын Санхүүгийн аудитын газрын аудитын менежер, Батжаргалын Цогтнаран Татварын газрын даргын албан үүргийг Түр орлон гүйцэтгэгч, Гэлэгжамцын Энхтайван ГЕГ-ын дэд дарга, Жаргалсайханы Гэрэлбат Эдийн засаг хөгжлийн яамны ТЗУГ-ын Санхүүгийн хэлтсийн дарга, Пүрэвдоржийн Бат-Эрдэнэ Сангийн яамны Төсвийн зарлагын хэлтсийн дарга, Галбадрахын Гантулга Сангийн яамны Төсвийн орлогын хэлтсийн дарга, В.Содномдаржаа Төсвийн нэгтгэлийн хэлтсийн дарга, Лувсандоржийн Гантогтох Сангийн яамны өрийн удирдлагын хэлтсийн дарга, Шаравын Бат-Эрдэнэ Сангийн яамны Санхүүгийн хөрөнгийн удирдлагын хэлтсийн дарга, Булганхүүгийн Ганзориг Сангийн яамны хөгжлийн санхүүжилтийн хэлтсийн дарга, Рэгзэнгийн Мягмаржав Татварын Ерөнхий газрын Татвар хураалтын удирдлага арга зүйн газрын дарга, Адьяасүрэнгийн Баярбат ШУА-ийн тэргүүлэгчдийн газрын дарга, Батсуурийн Даваадалай Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл ХХК-ийн гүйцэтгэх захирал, Болдсайханы Мэндбаяр Чингис хаан Баялгийн сан нэгдэл компанийн Стратеги бизнес хөгжлийн газрын дарга, Ганболдын Бадрах ЭТТ ХК-ийн Санхүү хөрөнгө оруулалтын газрын дарга, Батнасангийн Бат-Эрдэнэ ШУТС-ийн ажлын албаны дарга.

Монгол Улсын Их Хурлын хуралдааны чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн далдугаар зүйлийн 70.3-д Байнгын хороо эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвийн төслийн хэлэлцүүлэг хийсэн талаар танилцуулга боловсруулж, Төсвийн байнгын хороонд хүргүүлнэ гэж заасны дагуу Улсын Их Хурлын Байнгын хороод 2026 оны 10 сарын 6, 7, 8-ны өдрүүдийн хуралдаанаараа Монгол Улсын 2027 оны төсвийн тухай хуулийн төслүүдийн 2 дугаар зүйлийг явуулж, танилцуулгаа Төсвийн байнгын хороонд ирүүлснийг Та бүхэнд тараасан болно.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 70.2-т Байнгын хорооны гишүүд тухайн Байнгын хорооны эрхлэх асуудлын хүрээнд хууль санаачлагч Монгол Улсын ерөнхий аудитор, Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн дарга болон төсвийн ерөнхийлөн захирагч нараас асуулт асууж, үг хэлнэ гэж заасны дагуу Монгол Улсын 2027 оны төсвийн тухай хуулийн төслүүдийн талаар асуулт асуух гишүүн байна уу. Бадамсүрэн гишүүн. Ирцээр нь эрэмбэлээрэй. Баясгалан гишүүн асуулт асууя.

Ж.Баясгалан: Энд ирсэн ажлын хэсгийнхэндээ бас энэ хуралд сууж байгаа хүмүүстээ энэ өдрийн мэнд хүргэе. Тэгээд энэ Үндэсний Аудитын газар бол маш

их дүгнэлт гаргадаг. Тэгээд энэ аудитын маш сайн дүгнэлтүүд гараад байдаг. Нэг ч удаа ашиглахгүй байна. Ингэж ашиглаж чадахгүй юм бол энэ газраар яах гээд байгаа юм бэ. Үүнийгээ жоохон ашиглая. Энэ дээр чинь маш тодорхой юмнууд хэлчихсэн байгаа шүү. Нэг л асуулт байгаа. Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 2027 онд шинээр хэрэгжүүлэхээр тусгасан барилга байгууламж, их засварын ангиллын 282 арга хэмжээний 76 төсөл арга хэмжээ, нийт 1 их наяд 814.4 тэрбум төгрөгийн төсөвтэй барилга байгууламж нь баталгаажсан зураг төсөвгүй байна гэж Үндэсний аудитын газраас дүгнэсэн.

Төсвийн тухай хуулийн 29.1-д заасан төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл арга хэмжээнд тавигдах шаардлагад Төсвийн тухай хуулийн 29.1.2.2-т барилга байгууламжийн хувьд Барилгын тухай хуулийн 4.1.30-д заасан зураг төсөл болон сүүлийн 2 жилийн хугацаанд хийсэн магадлалаар баталгаажсан төсөвтэй байх гэж заасныг энэ нь зөрчсөн байна. Зураг төсөл нь магадлалаар баталгаажаагүй учраас барилгад яг хэдэн төгрөг зарцуулагдах, эцсийн бодит төсөвт өртөг нь тодорхой бус зөвхөн баримжаа тоогоор төсөвт тусгаснаас болж анх төсөвлөсөн төсөвт өртөг нь жил бүр нэмэгддэг. Олон жил дамнасан ийм царцаасан барилгууд бол маш их байгаа. Тэгээд үүнээс болоод 140 гаруй барилга байгууламж одоогоор царцчихсан байна шүү дээ. Зарим барилгын төсөвт өртөг нь та нар бод доо, 5.1 тэрбумаар эхэлж байсан бол одоо 26 тэрбум төгрөг болчихсон. 26 болтлоо 4-5 дахин өссөн байна шүү дээ. Баталгаажсан зураг төсөв, ТЭЗҮ байхгүй болохлоор эхний жил зөвхөн зураг төслийг нь хийх, суурийг нь бэлтгэх гээд багахан мөнгийг төсөвтөө суулгачихдаг. Тэгээд дараа жил зураг нь бэлэн болоход анхны төсөвт өртөг нь 2-3 дахин өсчихдөг. Яг бодит байдал дээр. Ингээд л газар дээр нь инженер геологийн судалгаа хийгдээгүйгээс болоод хөрсний ус гарч ирдэг, бүтэцгүй газар таарахаар зургаа дахиад өөрчлөх төсөвт өртөг нь жил бүр нэмэгдэх, тэгээд энэ нь улмаар олон жил дамнан царцдаг ийм хариуцлагагүй байдал чинь үргэлжлээд байна.

Энэ хариуцлагагүй байдал. 2027 оны төсөвт баталгаажуулсан төсөв зураг, ТЭЗҮ-гүй 76 төсөл арга хэмжээнд 1 их наяд 814.4 тэрбум төгрөгийг тусгаж байгаа нь өртгийг илүү, дутуу төлүүлэхэд хүргэж, цаашлаад өртөг нэмэх энэ эрсдэлийг дагуулж байна шүү дээ. Тэгэхлээр энэ Төсвийн тухай хуулийн хөрөнгө оруулалтад тавигдах шаардлагыг хангаагүй, баталгаажсан зураг төсөв байхгүй энэ 76 барилгын төсөл арга хэмжээний санхүүжилтийг 2028 он болтол хойшлуулах саналтай байна. Энэ жил ороод дахиад ингээд л төсөв дээр бөөн юм болдог. Тэгээд энэ нь үргэлжлээд л явна. Нэгэнт зураг төсвөө хийгээгүй байгаа юм чинь зураг төсвөө хийх ёстой, үүний дараа хуулиараа явах ёстой. Тэгэхлээр энэ хэмжээний мөнгө бол ирэх онд бусад салбартаа зарцуулах боломжтой байна шүү дээ. Шал дэмий царцаамааргүй байна шүү дээ. Тэгэхлээр энэ 76 барилгын төсөл арга хэмжээний санхүүжилтийг 2028 оны төсөв болтол хойшлуулах саналтай байна. Тэгээд энэ талаарх асуултдаа хариулт авъя.

Н.Наранбаатар: Сангийн сайд Мэндсайхан.

З.Мэндсайхан: Баясгалан гишүүний асуултад хариулъя. Энэ зураг төсөвгүй биш, магадлал нь эцэслээгүй, зураг төсөвтэй төслүүд аудитын дүгнэлтээр бид нар өргөн барихад магадлал нь гарах шатандаа явж байна гээд бүгдийг нь аудит өөрөө чеклэсэн ингээд оруулсан. Түүнээс биш зураг төсгүй юмнуудыг оруулчихсан асуудал огт биш. 75 төсөл хөтөлбөр бол бүгдээрээ энэ чинь 75 төслийн 15 нь гэхэд дотуур байр. Эд нар бүгдээрээ нэг маягийн зурагтай. Энэ магадлал гэдэг юм бол маш их удаашралтайгаас гадна Засгийн газар төсвийн хөрөнгө оруулалтын тухай

хуулийг шинээр Их Хуралд өргөн барьсан вэ гэхээр, энэ магадлал гэдэг юм чинь өөрөө зураг төсөв, ТЭЗҮ хийсэн бол энэ л хариуцлагаа хүлээх ёстой. Тэгээд магадлалаар төсөвт өртөг нэмэгдүүлдэг, магадлалаар хийж байж энэ юуг нь магадлаад байгаа юм. Мэргэжлийн байгууллагууд ТЭЗҮ хийчхэж байна. Зураг төсвийг нь баталчхаж байна. Үүнтэй холбоотой зураг, төсөв ба төсөвт өртөг нэмэгдэх юм бол энэ ТЭЗҮ-г нь хийсэн байгууллага болон зураг төсвийг нь хийсэн байгууллага хариуцлага хүлээдэг гэдэг энэ зарчим руу явуулах гэж байгаа юм, Баясгалан гишүүн ээ.

Энэ төсөвт өртөг өсдөг асуудлыг бол бид нар цаашдаа бүрэн халах ёстой. Тийм учраас тэр Төсвийн хуулийг өргөн барьчхаад яваад байгаа юм. Энэ дээр бол магадлалаас болоод хүлээгдэж байгаа, магадлалууд нь төсөв хэлэлцэж байгаа үед бүгд дуусчих юм байна гэдэг Аудит тодруулга авсан учраас гарсан. Бүгдээрээ л зураг төсөвтэй. Ер нь энэ магадлал гэдэг чинь өөрөө маш сонин ойлголт яваад байгаа шүү.

Н.Наранбаатар: Аудит индрийн микрофон дээр очиж хариулна. Аудитаас Цэдэнжав.

З.Цэдэнжав: Баясгалан гишүүний асуултад хариулъя. Төрийн аудитын байгууллагаас төсвийн төсөлд аудит хийх үед нийт 282 төсөл арга хэмжээний 27.3 хувь буюу 1.8 их наяд төгрөгийн төсөвт өртөгтэй 76 төсөл арга хэмжээ баталгаажсан, зураг төсөвгүй, магадлалаар баталгаажих шатад байгаа гэсэн ийм мэдээ ирсэн байгаа. Ингээд хуулийн хүчинтэй хугацаа хэтэрсэн, зураг төсвийг шинэчлэх, шаардлагатай зураг төсвийн 8.2 хувь буюу 334.5 тэрбум төгрөгийн 23 арга хэмжээ байсан. Нийт төсөл арга хэмжээний 3.9 хувь буюу 93 тэрбум төгрөгийн 12 төсөл арга хэмжээ нэг маягийн зураг төсөвтэйгөөр бол төсөвлөгдсөн байсан юм.

Н.Наранбаатар: Баясгалан гишүүн тодруулъя.

Ж.Баясгалан: Тэгээд Үндэсний аудитын газраас гарсан яг дүгнэлт дээр бол баталгаажсан зураг төсөвгүй байна гэж гарсан байгаа шүү дээ. Тэгэхлээр яг энэ үг өгүүлбэрээ маш сайн бодохгүй бол тийм биз дээ, барилга байгууламж нь баталгаажсан зураг төсөвгүй байна гэж гарсан. Тэгэхлээр зураггүй байна гэсэн үг шүү дээ. Энэ дээр сая дахиад 2 утгатай юм явчихлаа. Аудитын дүгнэлт бол яг би тэгж үг үсгээр нь, тэгж ойлгож байгаа зөв үү? Баталгаажсан зураг төсөв. Түрүүн бол зураг төсөв баталгаажчихсан гэж байгаа боловч бол баталгаажих түвшиндээ явж байгаа гэж ярьж байна шүү дээ, тийм үү? Баталгаажчихсан юм уу, баталгаажгаагүй юм уу? Яг тодорхой хариулаад өгөөч. Баталгаажих түвшиндээ яваа гэх юм. Хууль дээрээ бол баталгаажсан гэж байгаа учраас л үүнийг асуугаад байгаа юм шүү.

Н.Наранбаатар: Индрийн микрофон,

З.Цэдэнжав: Аудит Цэдэнжав тодруулж хариулъя. Баясгалан гишүүний асуултад хариулъя. Төсвийн төсөлд дүгнэлт өгөх, аудит хийх үед бол зураг төсөл баталгаажих шатдаа явж байсан гэсэн ийм тайлбарыг бол манайд өгсөн байгаа. Энэ талаар бид нар дүгнэлтдээ тусгасан.

Н.Наранбаатар: Шижир гишүүн.

Ө.Шижир: Бүгдэд нь өдрийн мэнд хүргэе. Бид нар ер нь асуудал бүрийг нэг их айхтар тоохоо больчихож дээ. Тэр шалтгаан нь юу гэхээр, энэ улс төрчдийн хоорондын хэрүүл, эрх мэдлийн булаацалдаан, бие биеийнхээ хийсэн хулгай хэдэн 100 сая долларын их наяд, хүн амины хэрэг гээд ийм юмнуудыг ярьсаар байгаад нөгөө яг нийгмийн асуудалд ерөөсөө анхаарахаа больчихож. Хамгийн сүүлийн жишээ бол Дорнод аймагт гарсан Нөмрөгийн гал түймэр. Яагаад би энэ талаар яриад байна вэ гэхээр өнгөрсөн жил улсын төсөв хэлэлцэж байхад ОБЕГ-аас түймэр хамгийн их гардаг Дорнод Хэнтий бүс нутагт та нарын бэлэн байдал хэр байдаг вэ. Техник хангамж материал хэр вэ гэсэн. Бид нар үүнийг АХБ-ны 100 сая доллароор санхүүжүүлж байгаа гэсэн. Тэгэхээр энэ тал дээр мэдээлэл авмаар байгаа юм. Яагаад гэхээр албаны хүний мэдээллээр 7200 км квадрат газар нутаг шатаж үгүй болсон. Тэнд амьд амьтан байхгүй болсон. 7200 мянган км квадрат гэдэг газар нутаг бол Сингапур улсын нийт газар нутгаас 10 дахин том гэсэн үг. НҮБ-д бүртгэлтэй нийт улсуудын 7 мянган километр квадратаас доош газар нутагтай 33 улс байгаа. Тэгэхээр бид нар дэлхийн 33 улсын газар нутгаас том га талбайг шатаачихсан гэсэн үг.

Тэгэхээр үүн дээр холбогдох байгууллагууд нь тухайн үйл явдалд оролцсон хүмүүсээс нь холбогдох тайлбар мэдүүлгийг авсан байдаг юм уу, аваагүй байдаг юм уу. Гадаад хүмүүс нь гараад зугтчихвал яах юм. Нөхөн төлбөрийг хэн хариуцах юм. Тэгээд ийм тодорхой байдаг баймаар байна. Төр нь. Юу болоод байгаа нь мэдэхгүй, ойлгомжгүй, нэг түймэр гарсан юм шиг байж хандаж баймааргүй байна. Эцсийн бүлэгтээ энэ чинь байгаль экологийн хохирол явж байгаа шүү дээ. 3 жилдээ эргэж хэзээ ч сэргэхгүй шүү дээ. Тэгээд энэ дээр ямар хохирол байх юм? Яг тэр Дүнжингаравын болсон хохирол шиг аягүй бол тэр нэг жолооч нь тээврийн хэрэгслийн аюулгүй байдлаа бүрэн хангаагүй гээд тэр бараг өндөр ял аваад дуусах уу. Тэгээд үр дүнд нь юу болох юм? Тэр ОБЕГ ийм бэлэн байдалд байгаа юм уу? Хятадын өдөр тутмын 5 дахь өдрийн сонин дээр нь Монголоос орж ирэх магадлалтай түймрийг унтраахаар 2 мянган гал сөнөөгч, техник бэлэн байдалд байна гээд хилийн цаана зогсож байна шүү дээ. Бүүр зураг нь тавьчихсан байна. Хэдэн өдөр тутмын сонинд. Бид нарт ийм бэлэн байдал байна уу гэдэг нэг юм асуух гэсэн юм. Тэгээд энэ талаар ер нь ямар мэдээллүүд байгаа юм гээд, хаанаас зөвшөөрөл авсан, хэн өгсөн юм, хөрөнгө мөнгө нь ямар юм. Түрүүн гааль гэж байсан. 12 мянга орчим ямаа годрон өвчин туслаа гээд, устгачихлаа гээд ингээд яриад байгаа юм. Үгүй гаалиар ямаа орж ирдэг бол та нар хар тамхийг хянаж чадахгүй шүү дээ.

Тэр гааль яг техник, тоног хөрөнгө, хангалт хэрэгцээ нь ямар байдаг юм? Бүхэл бүтэн амьд ямааг унтуулаад оруулсан, хэн ч хардаггүй юм уу? Тэгэхээр гаальд яг ийм хүчин чадал юу байдаг юм? бид нар ингээд ниргэсэн хойно хашхираад байна шүү дээ. Урьдчилж төлөвлөгөө байхгүй. Тэр төсөвт өртөгтэй холбоотой бүр бүр утгаа алдсан. Ноднин 842 тэрбумаар нэмэгдсэн, энэ жил 1.2 их наядаар нэмэгдчихсэн. Анхны төсөвт өртгүүд нь бид нар нэг баян айлын хүүхэд шиг ингээд л сая манай Баясгалан гишүүн төсвөө нэмээд л байна. Энэ нэмэлт чинь эргээд юу болох вэ гэхээр төсөв чинь урсгал зардлаа дийлэхээ болино шүү дээ. Та нар үүнийг бүгдээрээ мэдэж байгаа шүү дээ.

Тэгээд ийм юман дээр эхлээд 2 тодруулга авчхаад, тэгээд гуравдугаарх нь энэ манай Засгийн газар ерөөсөө хэмнэе, өөрсдөөсөө хэмнэлтээ эхэлъе, чөлөөлье гээд ингээд яваад байдаг. Гэтэл бусдаас түрээсэлсэн байрны зардал чинь бүүр

нэмэгдчихсэн. Жишээ нь Монгол Улсын тэргүүн шадар сайд буюу Доржханд сайдын бүтэц 2027 онд 519 сая төгрөг буюу сард дунджаар 43.3 сая төгрөгөөр талбай түрээслэх гэж байгаа юм. Яг хаана ямар талбай түрээслэх гээд байгаа юм? Монгол Улсын Засгийн газар нийтдээ 945 сая төгрөг буюу сард 80 сая төгрөгөөр бусдаас талбай түрээслэх гээд байгаа юм. Яг хаана ямар газар ямар байгууллага орох гээд байгаа юм. ТӨХ-ныхон байна уу? Цахим хөгжил харилцаа холбооны яам байна, 959 сая төгрөг буюу сард 80 сая төгрөгөөр барилга түрээслэх гээд яг аль байгууллагыг ямар барилга дээр, ямар байгууллагууд оруулах гээд байгаа юм бэ?

Н.Наранбаатар: Номин сайд эхлээд хариулъя.

Ч.Номин: Шижир гишүүний асуултад хариулъя.

Манайх 80 сая төгрөгийн түрээсийн зардал дээр манай яам өөрөө ямар нэгэн байргүй байдаг. Тэгээд өөрийнхөө дотоодын байгууллага буюу сүлжээ компанийнхаа байгууллагаас өөрсдөө түрээсэлж явдаг. Үүнээс гадна манай Төрийн цахим үйлчилгээний зохицуулалтын газрын агентлаг маань өөрийн гэсэн байргүй байдаг. Тэгэхээр бид нар ингээд дотооддоо зохицуулалт хийгээд, өөрийнхөө дотоод байгууллагуудаас түрээслээд явдаг. Тэгэхээр манай яам хамгийн сүүлд байгуулагдсан бөгөөд дээрээс нь салбар сүүлд орж ирсэн учраас өөрийн гэсэн барилга байгууламжгүй, түрээсээр байраа зохицуулаад явдаг.

Н.Наранбаатар: Мэндсайхан сайд,

З.Мэндсайхан: Шижир гишүүний асуултад хариулъя.

Тэр хуулийн хавсралтаас тухайн төслийн анхны өртгийг 2027 онтой харьцуулаад байна. Энд нь тухайн оны хуулиар нэмэгдсэн төслүүд байгаа юм байна. Эдгээрийг та бүхэнд би өөрөө тайлбарлаад өгчихье. Анхны сүүлийн болон 2027 он гэдгээр нь. 2027 онд нийтдээ 245 тэрбум төгрөгийн өртгийн нэмэгдэл авсан. Ирсэн санал 570 тэрбум төгрөг ирсэн. Үүнээс 245-ыг нь авсан байна. Ер нь ямар шалгуураар авсан гэхээр цалин тарифын нэмэгдэл, аудитын дүгнэлтэд төсөвт тусгагдаагүй нэмэгдлийг тусгасан. Анх нэг маягийн жишиг зургаар төлөвлөсөн төслүүд гээд ийм маягаар төсөвт өртөг өссөн байгаа. Нийтдээ 570-ын төсөвт өртөг нэмэгдэнэ.

Тэр Шадар сайдтай холбоотой асуудлыг манайхаас хариулах хүн байна уу. Санжаа нэг хариулаадхаач. Тэр яг ямар зардал дээр нэмэгдчихээд байгаа юм.

Н.Наранбаатар: Ажлын хэсэг ТӨХ байхгүй. Индрийн микрофон.

Ж.Дэлгэржаргал: Шижир гишүүний асуултад хариулъя. Сангийн яам Дэлгэржаргал. Яг гадаад зээл тусламжийн төслүүдийн хувьд би дүнгүүдийг нь тодорхой байдлаар хэлье. Төслүүдийн хувьд өмнө нь төсөл болгон төслийн нэгжтэй байсан. Нийтдээ 46 төслийн нэгжийг бид нар нэгтгээд, Засгийн газрын тогтоолоор Нэгдсэн төслийн нэгж болгосон. Тэгээд 16 төслийн нэгж одоогоор ажиллаж байгаа. Шадар сайдын хүрээнд Онцгой байдал дээр АХБ-ны 2 төсөл, чөлөөт бүс дээр АХБ-ны 1 төсөл байгаа. Тэгээд Шадар сайд өөрөө яг энэ Төрийн ордонд байрлах ажлын албанд байдаг. Өөрийн гэсэн яг байгууллагууд ч гэсэн энэ 2 төслийн хувьд бол төслөөсөө тусламжийн эх үүсвэрээс зардал нь гараад түрээс. Тэгээд энэ зардал нь болохлоор яаж явдаг вэ гэхээр, тусламжийн орлогоороо,

зардал талдаа болохоор Сангийн сайдын багцын урсгал зардал дээр тусламжийн ашиглалт тал дээрээ зардал нь тавигдаад явж байгаа. Урсгал төсөвтэй холбоотойг бол би хэлж мэдэхгүй байна.

Н.Наранбаатар: Төсвийн байнгын хороон дээр манай Төсвийн байнгын хорооны эрхлэх асуудлын хүрээнд л холбогдолтой асуулт асуух юм. Энэ онцгой байдал энэ тэр чинь Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороон дээр төсвөө танилцуулчихсан байх ёстой. Шижир гишүүн.

Ө.Шижир: Яагаад үүнийг асуугаад байна вэ гэхээр 2027 оны төсөв дээр чинь 127 орчим тэрбум төгрөгөөр төр бусдаас талбай түрээслэх гээд байгаа юм. Талбай өөрсдөө, тэгсэн мөртөө маш их мөнгө хэрэгтэй. Монголбанк энд сууж байна. Жишээ нь Монголбанк өөрсдөө байрандаа багтахгүй гэж хэлээд маш өндөр байшин барьчихсан. Тэгсэн мөртөө өөрсдийнхөө эзэмшлийн объектыг түрээсэлдэг зөв үү? Яг ямар байгууллагад метр квадратыг нь хэдэн төгрөгөөр хэдий хугацаанд түрээсэлж байгаа юм. Нөгөө өөрчилье, хэмнээ гээд байдаг зорилго чинь хаана байна. Сангийн яам бол ингээд хариулахгүй байна шүү дээ. Энэ байгууллагууд чинь бүгдээрээ нийтдээ бусдаас талбай түрээслээд байна. Гэтэл бид нар төрд өөрт нь маш их хөрөнгө байна. Түүнийгээ яагаад ашиглаж болохгүй байгаа юм бэ гэдэг юм яриад байна шүү дээ. Цахим хөгжлийн яам чинь яамны байргүй гээд сууж байна шүү дээ. Тэгэхэд бид нар юу гэж байна вэ гэхээр, нэг өрөө өөрийн 2 өрөө байрыг 1 сая төгрөгөөр түрээсэлчхээд, 2 өрөө байрыг бусдаас нэг өрөө байрыг 2 саяар түрээслээд байгаа юм. Өөрийн 2 өрөө байрыг саяар түрээслээд, өөрийн 2 өрөө байрыг 1 сая.

Н.Наранбаатар: Хэн хариулах вэ. Сая Монголбанк гэж л асуусан даа. Индрийн микрофон. Монголбанк Анар.

Э.Анар: Шижир гишүүний асуултад хариулъя. Монголбанкны хувьд, нөгөө банкнуудаас авлагад авсан байрууд, объектууд байдаг. Тэгэхээр үүнтэй холбоотойгоор Хадгаламжийн даатгалын корпорацад байр түрээсэлж байгаа тийм юу байгаа. Яг үнийг нь бол сайн хэлж мэдэхгүй байна. Би танд эргээд тоог нь аваад хэлье.

Монголбанкны одоо “В” байр гэх юм уу. Голомт банкны 1 дүгээр салбар тэр бол түрээслэгдээд байж байгаа. Яг метр квадратынх нь үнийг нь бол яг хэлж мэдэхгүй байна. Би тэрийг нь тодруулчихаад эргээд танд хэлье.

Н.Наранбаатар: Шижир гишүүн.

Ө.Шижир: Яагаад ингээд асуугаад байна вэ гэхээр та нар чинь хэмнээ, чөлөөлье гээд төр хөрөнгөө мэддэг болъё гээд Засгийн газар чинь юм яриад байдаг. Бодитоор бүх яам чинь өөрсдөө хөрөнгөтэй мөртөө бусдаас талбай түрээслээд байна шүү дээ, үүнийгээ больчих гэж байна. Сангийн сайд аа. Өөрсдөө метр квадратыг нь 50 мянгаар бусдад түрээсэлдэг, максимум шүү. Тэгээд бусдаас 177 мянган төгрөгөөр талбай түрээсэлдэг, ийм байж болдог юм уу, ийм сангийн бодлого байдаг юм уу. Монгол Улсын шадар сайд нь жилд 511 сая төгрөг буюу сард 50 сая төгрөг оффис түрээсэлж байгаа шүү дээ. Тэгэхэд ТӨХ-н дээр чинь ийм хэмжээний байгууллагуудыг оруулчих хэмжээний хөрөнгө байна. Энэ менежментээ хийгээч гээд байгаа шүү дээ. Өөрийн 2 өрөө байрыг 1 сая төгрөгөөр

түрээслээд, бусдаас нэг өрөө байрыг 2 сая төгрөгөөр бид нар түрээслээд байна. Ийм өрхийн санхүүч гэж байхгүй шүү дээ. Үүнийг хэлээд байгаа байхгүй юу.

Н.Наранбаатар: Номин сайд, Шижир гишүүний эхний асуулт дээр тодруулаад хариулаадах.

Ч.Номин: Манайх өөрсдийнхөө харьяалал бүхий байгууллагуудынхаа байранд түрээсэлж байдаг юм шүү. Манайх жишээ нь Төв шуудангийн байр буюу үндэсний сүлжээ компанийнхаа байрнаас түрээслээд яам маань байж байгаа. Ийм байрлал дээр манай яг салбар дээр тусгайлан хэлэхэд бол ямар нэг гуравдагч гээд ийм барилга байгууламж гэхээсээ илүү өөрсдийнхөө дотоод байгууллагуудынхаа барилга байгууламж дээр төрөөс батлагдсан төсвийн хүрээнд метр квадрат дээр нь баталсан тоо байгаа шүү дээ. Тэрний хүрээнд бид нар түрээслээд байж байдаг. Нөгөө талдаа, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх дээр Энхбаяр сайдын ажлын хэсэг гараад, энэ дээр мөн ялгаагүй тогтоол гаргаад таны хэлж байгаагаар төрийн байгууллагууд гаднын байгууллагуудаас таны хэлснээр, нэг төгрөгөөр өөрсдийнхөө байгууллагыг түрээслээд, 2 төгрөгөөр өөрсдөө түрээслээд байгаа асуудлыг зохицуулах хүрээнд ажлын хэсэг бол гараад, бид нарт чиглэл өгөөд энэ хүрээнд дотооддоо зохицуулалт хийж байгаа ийм зүйл бол 2026 онд хийгдэж байгаа шүү.

Н.Наранбаатар: Ганбаатар гишүүн асуулт асууя.

Ж.Ганбаатар: Баярлалаа. Сангийн яамнаас асуулт асууя. Санжаадорж даргаас асууя. 42 их наядын орлого олно гэж 2027 онд төлөвлөж байгаа. Энэ орлогын задаргааг хэлж өгөөч ээ. Татварын орлогоор хэр их орлого олох юм, уул уурхайн бүтээгдэхүүнээ зараад хэр их орлого олох юм, зээл тусламжаар хэдийг нь хаах юм. Үүнийгээ хэлж өгөөч.

Хоёрдугаарт, надад эхний хэлэлцүүлэг дээр хэлсэн байж магадгүй. Тэгэхдээ Эдийн засгийн байнгын хорооны хурал давхацсан учраас би сонсоогүй байх. Тэгэхлээр давтаж асууя. Нүүрсийг хэдэн төгрөгөөр тооцсон юм. Нөгөө жигнэсэн дундаж энэ тэр гаргаж байгаа байх гэж би бодож байгаа. Зэсээ хэчнээн төгрөгөөр тооцсон юм, төмөр, жонш гээд хариулаач гэдгийг хэлье. Тэгээд манай энэ 42 их наяд төгрөгийн орлогыг олохын тулд Сангийн яам, Монголбанк энэ уул уурхайн бүтээгдэхүүнээ 100 хувь биржээр зарах энэ хуулийг хэрэгжүүлэх хэрэгтэй. Тэгвэл та бүхэн төсөв тодотгох шаардлагагүй болно шүү. Наад төлөвлөсөн орлогууд чинь зарим нь эрсдэлтэй. Ер нь нэг хоногийн дараах орлого ч эрсдэлтэй шүү дээ. Тийм учраас энэ эрсдэлээс гарах хамгийн гол зүйл бол уул уурхайн бүтээгдэхүүнээ Биржийн тухай хуулийг 100 хувь хэрэгжүүлэх хэрэгтэй. Нэгдүгээрт, би сая та нарт санаагаа хэллээ. Орлого бүрэн төвлөрнө, үүнийг хэрэгжүүлснээр, зэсээ зараач. Зэс чинь бараг наймхан хувьтай байгаа биз дээ. Монгол Улсын зэс бол ер нь БНХАУ-ын үйлдвэрүүдэд маш их таардаг, дэлхийн дундаж үнээс өндөр үнээр зарах бололцоотой. Маш их бололцоотой зэсийн баяжмал ярьж байгаа юм.

Гуравдугаарт, төсвийн орлогын алдагдал буурна шүү. Биржээр нүүрс болон зэсээ зарснаар төсвийн орлогын тасалдал маш их хэмжээгээр буурна. Сангийн сайд үүнийг мэдэж байгаа.

Төсөв тодотгоно гээд хүмүүсээр хэл амаа нүд янз янзын юмаа яагаад дагахгүй болох магадлал өндөр байгаа. Биржээр нүүрс, зэсээ зарснаар цаашдаа

Сангийн яам, Монголбанк, би энэ Уул уурхайн биржийн тухай хуулиар Төсвийн байнгын хороо болон Эдийн засгийн байнгын хороогоор улирал болгон тайлагнадаг болооч гэж хэлж байгаа юм. Наранбаатар дарга, энэ чинь орлого талаа яаж бүрдүүлэх вэ гэж байгаа шүү дээ. Яаж тасалдахгүй байх вэ. Тэгэхлээр энэ тайланг байнга хэрэгжүүлж, ярьж байх ёстой. Сангийн захирал өөрийнхөө орлогыг төсөвтөө өгчихдөг. Тэгээд өөрөө санал нэгтэй байдаг байж болохгүй шүү дээ. Би дийлэхгүй байна, гишүүд хувь нэмэр болооч гэж байх ёстой. Ямар орлого хэлж байгаа вэ гэхлээр нөгөө Оюутолгойн ноогдол ашгийг. Та энэ дээр санал нэгтэй байж огтхон ч болохгүй. Танд бол наад уул уурхайгаас орсон орлогыг хариуцуулаад, өсгөж, үржүүл гэж өгч байгаа юм. Хаанахын ямар хувьцаа авах юм, яаж тоглох юм, энэ бусад сангууд яаж үрждэг юм тэрийг хараад юу яах ёстой шүү дээ. Түүнээс биш, тэгээд би үүнийг дэмжиж байгаа гээд явж байж болохгүй шүү дээ. Тэгвэл сангийн ерөнхийлөгч биш шүү дээ захирал. Тэгэхлээр би тэр 2 асуултад хариулт авъя.

Тэгээд мөнгөний хатуу бодлого гэдэг зүйл бол Сангийн сайд бол энэ том, том хэрэгжүүлж байгаа асуудлууд чинь ААН-үүдэд болоод иргэдийн хаалгаар орохгүй байгаа хамгийн гол зүйл шүү. Зээлийн хүүд чинь бүүр энд өндөр хүүтэй зээлээс чинь болоод хүн амьтны маш олон асуудлууд үүсдэг юм шүү дээ. Би муухай юм хэлээд яах вэ?

Н.Наранбаатар: Дараа нь тодруулах уу? Хариултаа авчхаад. Төсвийн орлогын бүрдэлтэй холбоотой. Сангийн яам, индрийн микрофон.

М.Санжаадорж: Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя. Нүүрсний үнийг бол 70 доллароор дунджийг тооцсон байгаа. Зэсийг бол 12700 нөгөө тэнцвэржүүлсэн үнээсээ дээшээ гарч байгаа нь бол нөгөө хадгалах сан руугаа орчих учраас тэгж тооцсон байгаа. Тэгээд алтыг болохлоор 4500, газрын тосыг 80, төмрийн хүдрийг бол 70 гэдэг тооцоогоор хийсэн байгаа. Орлогын задаргаагаар нь аваад үзэх юм бол татварын орлого 33 их наяд төгрөг байхаар, татварын бус орлого 8.2 их наяд төгрөг байхаар тооцсон. Татварын орлогыг задлаад үзэх юм бол орлогын албан татвар 10.1 их наяд төгрөг, нийгмийн даатгалын сан 7.9 их наяд төгрөг, НӨАТ-ын татвар 8.1 их наяд төгрөг, онцгой албан татвар 1.3 их наяд төгрөг, тэгээд бусад татвар хураамж 2.9 их наяд төгрөг байхаар тооцсон байгаа. Биржийн хуулийг Сангийн яам 100 хувь хэрэгжүүлж чадах юм бол үнэхээр орлого маш их нэмэгдэнэ гэдэг дээр бол бат итгэлтэй байгаа. Тэр хуулийг хэрэгжүүлэхийн төлөө байгаа. Сангийн яам бол биржийн хувьцаа эзэмшигч гэдэг агуулгаар бүх нүүрсийг л биржээр зараасай гэдэг байдлаар ажиллаж байгаа. Компаниас мэдээж хэрэг захиалга ирж байгаа. Тэгээд компаниудыг бид нар энэ зүйл рүү нь шахаж ажиллахыг зорьж байгаа. Тэгэхдээ тэр компаниудын хувьд мэдээж хэрэг удирдлагууд нь тусдаа байгаа. Биржид ирсэн захиалгыг бид нар хангаж, тэр биржээр зохион байгуулалтыг нь хангаж ажиллаж байгаа.

Н.Наранбаатар: Ганбаатар гишүүн тодруулъя.

Ж.Ганбаатар: Баярлалаа. Би тодруулгадаа 2 зүйл хэлье. Монголбанкны валютын нөөц бараг 9 тэрбум доллар болж байгаа. Энэ 9 тэрбум доллар гэж би задаргааг нь харсан. Үүний бараг 77 хувь нь энэ жилийн нэмэгдлийн 77 хувь нь нүүрсээ зарсан нэмэлт орлого юм байна. Энэ жилийн шүү. Энэ жил манай валютын нөөц 2 тэрбумаар нэмэгдэв үү, 3 тэрбумаар нэмэгдэв үү. Энэ хэрвээ Биржийн

тухай хуулиа маш сайн хэрэгжүүлбэл энэ орлого цаашаа байнга нэмэгдэнэ. Сайнзориг гишүүн ээ.

Тэгэхлээр бид нар Биржийн тухай хуулиар үүнийг маш сайн бүрдээд явбал Сангийн яаманд маш их дэмтэй. Би үүнийг хэлж байгаа. Түүнээс би тэр зардлыг тавиагүй, энэ зардлыг тавиагүй гэж яриагүй шүү дээ. Тийм юм яриагүй.

Н.Наранбаатар: Энхтуяа гишүүн асуулт асууя.

Д.Энхтуяа: Та бүхэндээ энэ өдрийн мэнд хүргэе. Би Сангийн яамнаас 2 асуулт асууя. Сая Шижир гишүүний хэлсэн энэ шүүмжлэлийг сонсоод нэг үг санаанд орлоо л доо. Нөгөө Нацагдоржийн нэг алдартай зохиол байдаг шүү дээ. Дагдангийн эхнэрийн таргалсан, Цэрмаагийн турсан 2 яг таарч байна гээд. Үнэхээр жил жилд л энэ төсөв чинь данхайгаад л байдаг. Тэгээд Дагдангийн эхнэр, дарга нар л томроод байдаг. Цэрмааг, ард түмнээ хэзээ баярлуулах юм бэ? Тэгээд энэ баярлуулах жоохон юм гарч ирж байгаа юм шиг ийм хуурсан үйлдэл хийж байна л даа. Тэгээд эхний асуулт бол Оюу толгойн төслийн 34 хувийн ноогдол ашиг болох 3 их наяд төгрөгийг тооцсон байна, энэ 2027 оны төсөв дээр. Тэгэхээр их баяртай байна л даа. Тэгээд ард түмэн фэйсбүүкээрээ санал асуулга явуулаад байна. Энэ ноогдол ашгийн 3 их наяд төгрөгийг яаж авах юм бэ, өөрсдөө авах юм уу том төсөлд оруулах юм уу гээд. Засаг.мн дээр ч гэсэн бас нэг ийм санал асуулгууд явуулчихсан байна л даа. Гэтэл үүнийг ингээд төсөвлөөд, төлөвлөөд, дээрээс нь зарлагадаад ороод ирчихсэн байна, 2027 оны төсөв дээр. Тэгэхээр болж байна.

Би бол үүнийг оруулж ирж байгааг зөв зүйтэй гэж үзэж байна. Гэхдээ яг хувь нийлүүлэгчдийн ямар шийдвэр гарсан юм бэ? Яг ямар шийдвэрээр баталгаажаад, ногдол ашиг авахаар болчихсон юм бэ, манайхан. Миний ойлгож байгаагаар энэ Хувь нийлүүлэгчдийн гэрээгээр хувь нийлүүлэгчдийн зээл гэсэн ойлголтыг бол бид нар их ярьдаг. Тэгэхээр Оюу толгойн 34 хувьд ноогдох хөрөнгө оруулалттай холбогдох Рио Тинто-гоос зээлсэн гэх энэ мөнгө энэ зах зээлд ороод, энэ зээлээ төлсний дараа энэ ногдол ашгаа хуваарилна гэж ингэж ойлгож байгаа юм. Тэгэхээр ер нь энэ уул уурхайд байгаа, энэ орж ирж байгаа ашиг орлогыг найдвартай буюу найдваргүй гэсэн 2 янзаар авч үздэг.

Найдвартай нь бол мэдээж АМНАТ, нийгмийн даатгал, татвар гээд ингээд байна, найдваргүй нь болохоор энэ ноогдол ашиг байгаа юм. Тэгэхээр яг ямар бичиг баримтаар баталгаажаад, өнөөдөр баталгаажсан гэрээ хэлцэл хийгдсэн, тусгагдсан энэ найдвартай 3 их наядын энэ төсвийг зарлагадаад ороод ирэв. Үүнийг яг тийм найдвартай баталгаатай хариултыг авъя.

Хоёрдугаар асуулт нь, 2027 оны төсөвт төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдүүдээс төвлөрүүлэх 3 их наяд 545 тэрбум төгрөг олдсон байгаа. Энэ мөнгөний яг хэд нь 34 хувьдаа ноогдож байгаа юм бэ? Өнөөдөр бид нар Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийг 2024 онд баталсан. Тэгээд энэ маш сайн хууль гэж би ингэж боддог. Түрүүний миний хэлснээр ард түмэнд энэ уул уурхайн баялгаас орж ирсэн энэ мөнгө ашиг бол ард түмний карманд орно гэдэг ийм үндэслэл, ийм философиор энэ хууль батлагдсан. Тэгээд яг энэ хэдэн хувь нь ноогдож байгаа юм бэ? Тэгээд бүгдийг нь засагтаа ингээд төвлөрүүлчхэж болж байгаа юм уу? Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийн 11.1.2-т уул уурхайн олборлолт, ашигт малтмал боловсруулах салбарын төрийн эзэмших хувьцааны 34

хувьд ноогдох ноогдол ашгийн бүгдийг нь хуримтлалын санд төвлөрүүлэх ёстой гэсэн яг ийм зүйл, заалт байгаа байхгүй юу.

Тэгэхээр энэ бүх мөнгийг хуримтлалын санд 34 хувийг төвлөрүүлээд, ард түмнийхээ карманд оруулна гэж ойлгож байгаа байхгүй юу. Тэгэхээр түрүүний асуулт 34 хувьд ноогдох энэ 3 их наяд 545 тэрбум төгрөгийн яг хэдэн хувь нь 34 хувьд ноогдож байгаа юм бэ? Хэдэн хувь нь хуримтлалын сан руу хийх юм бэ. Яг ингээд хэрэгжээд эхлэхээр энэ Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулиа ингээд зөрчөөд, ийм хууль зөрчсөн ийм төсөв оруулж ирж байгаа чинь болж байгаа юм уу, Сангийн яам. Тэгээд тодруулъя.

Н.Наранбаатар: Сангийн сайд ноогдол ашигтай холбоотой асуултад хариулъя.

3.Мэндсайхан: Энхтуяа гишүүний асуултад хариулъя. Та тэр нөгөө 3.5 чинь бол ТӨК-удын баялгийн санд ноогдол ашгаас баялгийн санд 34 хувийг нь хуримтлалын сан руу төвлөрүүлээд, үлдэж байгаа 66 хувиас нь 3.5 их наядыг ирэх онд төсвийн орлогод авч, Улсын Их Хурлаар хэлэлцүүлээд, энэ уул уурхайн баялгийн ноогдол ашгийг хөрөнгө оруулалт, урсгал цалинд зарцуулах эрхээр Засгийн газар Улсын Их Хуралд оруулж, шийдүүлээд ард иргэддээ ноогдол ашгийг хүргэе гэдэг энэ бодлого нэг ёсондоо төсвийн газар явж байгаа.

Тэр эдийн засгийн харилцааг нэгдсэн төсөвтөө авч явъя гэдэг бодлогоор оруулж ирж байгаа юм. Оюу толгойн ноогдол ашгийн хувьд Засгийн газраас 2 ажлын хэсэг гараад хэлэлцээр хийсэн. Энэ ажлын хэсэг дээр миний хувьд тэр зээлийн хүү бууруулах, санхүүжилтийн бүтцийг эргэн харах, хугацааг богиносгох ийм ажлын хэсгийг ахалж ажилласан. Энэ ажлын хэсгийн хүрээнд үр дүнгүүд гарсан. Энэ хүрээндээ ноогдол ашгийн асуудлыг манай талаас хөндөж тавьсан. Яагаад гэхээр өнөөдрийн байгаа Оюу толгойтой хувь нийлүүлэгчдийн байгуулсан гэрээний зохицуулалтаар бол бид нар 2037 оноос нааш ноогдол ашиг авахгүй. Тэгэхээр 2027 оноос эхлээд авъя гэдэг энэ шийдэлд хүрсэн. Ингээд Засгийн газар 3 их наядыг яаж төлөвлөж оруулсан бэ гэхээр зэрэг хувь нийлүүлэгчдийн гэрээн дээр байгаа Монголын талын хүртэх өгөөж 53 хувиас доошгүй байна гэдэг зарчмыг л барьж байгаа. Бид нарт өөр юу гэдэг юм, тэнгэрээс бууж ирсэн тоо биш, тооцоолоод энэ дээр 3 их наяд байх юм аа. Үүнийхээ 2 их наядыг нь нийгмийн тулгамдсан суурь асуудал буюу дэд бүтцийн асуудлаа шийдвэрлээд, үүний 1 их наядыг нь хуримтлалын сан руу хуваарилъя гэдэг ийм саналаа Засгийн газар Төсвийн хуульдаа оруулж ирсэн. Үүнтэй холбоотойгоор үүнийг зохицуулах хуулийн төслийг өргөн барьсан байгаа.

Тэгэхээр өнөөдөр Засгийн газар шийдвэр гаргаад баялгийн эзэд болох ард иргэдээсээ асууж байгаа. Энэ яг дэд бүтцийн асуудал руу шийдэх үү? Энэ дэд бүтцийн асуудлыг хөрөнгө оруулалт руу хийлээ гэдэг чинь бол 10 аймагт жишээ нь дулааны асуудал байна. Улаанбаатар хотод 6 цахилгаан станц хэрэгжинэ. Энэ бүгдийг чинь хэрэг гэдэг чинь Засгийн газар биш ард түмэн шүү дээ. Тэгэхээр баялгийнхаа тэр ноогдол ашгийг ард түмэндээ хүргэж өгье гэдэг энэ зарчмын хүрээнд л оруулж ирж байгаа юм.

Н.Наранбаатар: Энхтуяа гишүүн тодруулъя.

Д.Энхтуяа: Сангийн сайд тэр 10 аймгийн дулааны станцын энэ үлгэрийг ингээд л жил болгоны төсөв дээр тавиад явах юм. Үүний хариуцлагыг хэн хүлээх юм. Ингээд нэг сайхан үлгэр яриад байх юм. Энэ чинь угаасаа танай Засгийн газрын 10 жилийн хийж байгаа ажил шүү дээ. Тэгээд энэ хариуцлагыг хүлээхгүй, дахиад энэ ноогдол ашиг орж ирэх гэж байгаа ч юм уу, яг тийм найдваргүй болсон энэ ноогдол ашгийг дахиад нөгөө 10 аймгийн дулааны станц гээд. Зүгээр л дулааны станц шүү дээ тэр чинь, ДЦС ч биш. Энэ бол маш хариуцлагагүй мэдэгдэл.

Хоёрт нь, опен дата дээр бүх юм нь байгаа. Энэ Рио Тинто компани бол олон улсын банк санхүүгийн байгууллагаас маш их зээлтэй, 15 банкнаас зээл авсан гэж байна. 4.4 их наяд долларын өртэй гэж байна. Тэгээд яг энэ компанийн засаглалын олон улсын хуулиараа бол энэ өрөө төлөөд, энэ хүүгээ төлөөд, тэгээд дараа нь компанийн ТУЗ-өөсөө ногдол ашиг хуваарилж болох уу гэдэг ийм шийдвэрийг албан ёсоор гаргах ёстой. Гэтэл яг ингээд бид нар өөрсдийнхөө хүслээ ингээд ...

З.Мэндсайхан: Энхтуяа гишүүн ээ, үүнийг тулгах ёстой шүү дээ. Бид авах ёстой байхгүй юу? Монгол Улсын Засгийн газар ард түмэндээ ноогдол ашиг авч өгөх ёстой. Рио Тинто группийн гүйцэтгэх захирал Саймон Тротт ирээд өөрөө Монгол Улсын ерөнхий сайдтай сууж байгаад хувь хүн биш, тэр Рио Тинто компанийн гүйцэтгэх захирал энэ хүн ирээд Монгол Улсын Засгийн газрын тэргүүнтэй сууж байгаад Оюу толгой төслөөс хамтран хэрэгжүүлж байгаа ноогдол ашиг өгнө гэдгээ илэрхийлсэн. Рио Тинто групп гэдэг бол энэ Оюу толгой төслийн хувь нийлүүлэгч тал. Нэг тал нь түүний гүйцэтгэх захирал ирээд мэдэгдлээ хийчихсэн.

Хоёрдугаарт, 10 аймгийн энэ бол үлгэр биш ээ. Үлгэр болгохгүйн тулд Засгийн газар анхаараад байгаа юм. 10 жил барьсан уу, 20 жил ярьсныг нь би мэдэхгүй байна. 40 хувийн гүйцэтгэлтэй энэ явж байгаа төслийг цааш нь үргэлжлүүлнэ гэх юм бол тэр Солонгосын талын гүйцэтгэгч талын буруугаас болоод явж байгаа асуудал. Харин бид нар тэрийг балгас болгохгүй, хүлээлгэхгүйн тулд иргэдэд нь энэ төсвийн хөрөнгө оруулалтаараа энэ асуудлыг нь ярьж байгаа.

Н.Наранбаатар: Энхтуяа гишүүн.

Д.Энхтуяа: Мэндсайхан сайд таны хариултыг авлаа. Оюу толгойгоос орж ирэх энэ 3 их наядын ногдол ашгийг яг ямар гэрээ хэлэлцээрээр яаж баталгаажсан бэ гэдгийг баталгаажуулж өгч болох уу? Баталгааны бичиг баримтыг нь харж болох уу? Яагаад гэвэл энэ чинь их мөнгө. Тэгээд зөндөө олон эдийн засгийн эргэлтэд оруулахаар зарлагдаад ороод ирчихсэн учраас санаа зовж байна л даа.

Н.Наранбаатар: Мэндсайхан сайд.

З.Мэндсайхан: Ноогдол ашгийг баталгаажуулна. Тэгээд би хэлцэл хийгээд Засгийн газраа төлөөлөөд ажиллаж байгаа Сангийн сайд энэ ноогдол ашгийг чинь авчрах ажлын хэсэг яах болчихож байгаа юм. Эхний амжилт нь юу гэхээр, ноогдол ашиг өгүүлнэ гэдэг дээр шийдвэр гаргуулсан.

Хоёрдугаарт, тэр хөрөнгө оруулагч Рио Тинто-гийн гүйцэтгэх захирал авчраад Монголын ард түмэнд өөрөө мэдэгдлээ хийчихлээ. Ажлын хэсэг юу хийж байна вэ гэхээр энэ ноогдол ашгаа 53 хувийн өгөөж гэдгээ яг Монголын Засгийн

газар 3 их наяд гэж үзсэн байна. Бид нар юу гэж үзэх вэ? энэ ноогдол ашгийг 2037 оноос наашаа авчрахын тулд тэнд зохицуулалтууд хийх ажлууд байна. Энэ дээр ажлын хэсэг ажиллаж байгаа. Тэгээд 2027 онд авна. Түүнээс биш баталгаа гаргаж өгнө өө.

Н.Наранбаатар: Энэ дээр би тодруулахад Өмнөговь аймагт жижиг Таван толгой буюу орон нутгийн Таван толгой ХК ноогдол ашиг жил болгон өгөөд, тэрийгээ төсөвтөө тусгаад л явдаг тийм төсвийн орлого гээд л. Тэгээд энэ дээр та жижиг Таван толгой буюу орон нутгийн Таван толгой ямар нэгэн бичиг цаас гаргаж өгдөггүй. Жилийн эцсийнхээ борлуулалт, ашгийг харж байгаад хувь нийлүүлэгчдийн хурлаараа хуваарилаад явчихдаг. Урд жилүүдийн гүйцэтгэлийг нь үндэслээд орлогын төлөвлөгөөг нь тавиад тэгээд л явдаг.

Мөнхтулга гишүүн.

П.Мөнхтулга: Ирэх жилийн төсөв 40 их наяд хавьцаа орж ирэх нь ээ. Энэ бол өнгөрсөн жилүүдийг харах юм бол маш том тэлэлт явж байгаа. Үүнд өнгөрсөн жилээс одоогийн энэ батлагдах гэж байгаа төсөв хоёрын хооронд ДНБ дэх ХАА-н салбарын тэлэлт хэдэн хувь байгаа вэ? Бид нар ер нь жил болгон уул уурхайдаа найдсан төсвөөр амьдраад байх уу? Олон жил энэ ХАА-н салбар дээр яг нэгдсэн тогтвортой бодлого хэрэгтэй байгаа. Тариаланч нарын хувьд татварыг нэг бол жилийн өмнө, сонгуулийн өмнө тавьчихдаг, буцаагаад авчихдаг. Ингээд энэ салбар дээр зоригтой урт хугацаанд хөрөнгө оруулах ААН-үүд цөөрөөд байна.

Хоёрт, энэ малчдын түүхий эдийн асуудал дандаа энэ 2020 оны сонгуулийн үеэр ч яригдаж байсан, 2024 оны сонгуулийн үеэр ч бид нар энэ арьс ширний үйлдвэрийг бариад өгнө өө, арьс ширийг эргэлтэд оруулаад өгнө өө л гэж ярьдаг. Ингээд дахиад дараачийн сонгуультайгаа золголоо. Энэ 2027 оны төсөв дээр Дарханд хувийн хэвшлүүд нийлээд нэг юм барих гэж байсан чинь үүнийг бол төр хийх юм гээд 2018 онд нэг төрийн байгууллага байгуулагдаад ингээд явсан байна билээ. Ингээд 2028 онд тэр байгууллага байгуулагдсаны 10 жилийн ой болох гэж байна. Тэгээд энэ нөгөө үндэсний хэмжээний арьс шир боловсруулдаг үйлдвэр маань хэзээ ашиглалтад орох юм бол оо? Энэ дээр тодорхой хариулт авъя. ДНБ дэх энэ ХАА-н тэлэлтийг хэдэн хувиар өсгөнө гэсэн төлөвлөгөөтэй энэ 2027 оны төсөв батлагдаж байгаа вэ.

Гуравт, энэ маш олон татаасууд 400, бараг 800 хувиар татаасууд нэмэгдэж байна. Төрийн өмчит байгууллагад олгох татаас түрүү оных 7.8 байсан. Энэ 2027 онд 15 тэрбум болж орж ирж байна. Хувийн хэвшлийн байгууллагуудад олгох татаас 2026 онд 61 байсан бол 2027 онд 253 тэрбум болж орж ирж байна. Энэ ямар байгууллагуудыг ямар салбарыг татаасаар дэмжих гэж байна. Татаасыг оновчтой өгөхгүй бол нэгийг нь дэмжээд, нөгөөг нь унагаачихдаг талтай.

Дөрөвт, энэ 10 аймгийн дулааны станц барих дээр 2026 оны тодотгол дээр 6.9 тэрбум төгрөг тавьчихжээ. 7 тэрбум төгрөг. Энэ нөгөө Солонгос талынх нь алдаанаас болоод гээд түрүүн Сангийн сайд тайлбарлаж байсан. Энэ төсөл чинь манай талаас мөнгө төгрөг гарахааргүй болсон биз дээ. Үнэхээр Солонгос талын алдаа юм бол манайх яагаад хүү ямар нэгэн зардлын төлбөр төлөөд байгаа юм бэ?

Минут байгаа учраас дахиад нэг асуулт нэмчихье. Энэ маш олон төсөл хөтөлбөрүүд хэрэгжиж байгаа. Зарим нь шаардлагатай, шаардлагагүй маш олон нэрсүүд байна. Улаанбаатар хотоос баруун тийшээ 14 аймаг зорчдог Улаанбаатар Лүнгийн чиглэлийн авто зам байдаг. Энэ замын зураг төсөв дуусчихсан байгаа, 6 эгнээгээр зорчихоор. Тэгэхээр энэ дээр энэ ирэх оны төсөвт болон Сангийн яаман дээр төслийн нэгж байгуулагдаад ингээд нэг дорвитой хөдлөхгүй бол Лүнгийн зам дээр маш олон хүмүүс амь эрсдэж байна, маш олон авто тээврийн осол гарч байна. Ачаалал нь одоогийнхоо байгаа даацаас хэт их хэтэрсэн 14 аймгийн асуудал байгаа. Энэ 4 асуултууддаа хариулт аваад тодруулъя.

Н.Наранбаатар: Сангийн сайд хариулах уу?

З.Мэндсайхан: Мөнхтулга гишүүний асуултад хариулъя. ХХААХҮ-ийн сайдын багцын төсөв 2026 онд батлагдахдаа 557.2 тэрбум төгрөг, 2026 оны тодотголоороо 672 гэж батлагдаж байгаа. 2027 оны төсвийн төсөлдөө 617.9-өөр суусан байгаа. Тэгэхээр 557-оос 672 болж байгаа нь саяын тодотголоор бид нар 150 тэрбум төгрөгийн ХАА-н салбар дээр гол нэрийн бараа бүтээгдэхүүний нөөц бүрдүүлэх инфляцын нөлөөлж байгаа тэр хэсэгт үнийн тогтворжуулалт бий болгох зорилгоор орж ирсэн төсөв. Тэгэхээр энэ 150 тэрбум төгрөгийн энэ татаас бол ирэх 2027 онд нэмэгдэж суухгүй. Тодотголоороо ингээд 2026 ондоо суугаад явна.

ХАА-н салбар дээр арьс ширний үйлдвэр гээд ярьж байна. ХАА-н салбар дээр амжилттай хэрэгжиж байгаа нь Ховд аж үйлдвэр технологийн парк байгаа. Энэ дээр Оюу толгой төслөөс 42 тэрбум төгрөгөөр таны ярьж байгаа арьс шир боловсруулах, ХАА-н гаралтай бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэрлэлийг тавьж орж ирсэн байгаа. 10 аймгийн асуудал дээр бол Зээлийн санхүүжилтээрээ яваад 40 хувийн гүйцэтгэлтэй байгаа. Тэгэхээр бид нар тэр Солонгосын зээлийг бол дахин нэмж ашиглахгүй гэсэн үг. Ингээд энүүгээрээ тасалбар болгоод, энэ гүйцэтгэлээсээ хойшоогоо бол өөрсдөө хийж дуусгая гэдэг байдлаар Оюу толгой төслөөс орж ирэх ноогдол ашгаар энэ 10 аймгийн дулааны асуудлаа шийдвэрлээ гэдэг санал төсвийн төсөл дээрээ саналтай орж ирсэн байгаа.

Лүнгийн зам бол 6 эгнээ, 1.2 их наядын өртөгтэй 101км-ийн асуудал байгаа. Энэ дээр яамныхан нь байна уу, байхгүй юу. Энэ чинь Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр хэрэгжүүлэхээр энэ замын санхүүжилтийг нь цаашаа төслийг тэгж хэрэгжүүлэхээр шийдвэрлээд явж байгаа.

Н.Наранбаатар: Тэр татаастай холбоотой тодруулах уу? Мөнхтулга гишүүн. Татаас татаастай холбоотой хариулт өгчих. Индрийн микрофон.

М.Санжаадорж: Мөнхтулга гишүүний асуултад хариулъя. Хувийн хэвшлийн байгууллагад олгох татаастай холбоотой зардал бол ирэх 2027 оны төсөв дээр 969.7 тэрбум төгрөг суусан байгаа. Үүн дээр өмнөх жилээсээ гол ялгарч нэмж сууж байгаа нь бол Боловсролын сайдын багц дээр 30 тэрбум төгрөг байгаа. Энэ нь ухаалаг ногоон сургуулиудыг зохион байгуулахтай холбоотойгоор тоног төхөөрөмжийн шинэчлэлийн асуудал байгаа. Үүнтэй холбоотойгоор Хөгжлийн банкнаас тодорхой хэмжээний зээл аваад тэгээд эргүүлээд төсвөөс хүүгийн татаасыг нь өгөхөөр тооцсонтой холбоотой 30 тэрбум төгрөг, мөн Соёл, спорт, аялал жуулчлалын сайдын багц дээр 50 тэрбум төгрөгийн татаас нэмж туссан байгаа. Энэ нь өөрөө аялал жуулчлалтай холбоотой зээлийн бүтээгдэхүүнийг энэ

жилээс гаргаад эхэлчихсэн. Ирэх жилд үүний тооцоололтой холбоотой орж ирсэн байгаа.

Н.Наранбаатар: Мэндсайхан сайд.

З.Мэндсайхан: Мөн 253 тэрбум төгрөгийн татаас нэмэгдэж орж ирсэн байгаа. Энэ юу вэ гэхээр Засгийн газар 2030 он хүртэл 100 мянган айлыг орон сууцад хамруулахаар Ипотекийн хөтөлбөрийг оруулж ирж байгаа. Нийтдээ олон улсын зах зээл дээрээс 500 сая доллар босгоод, арилжааны банкаар дамжуулаад эхний 3 жилд 6 хувийн хүүтэй, 4 дэх жилээс 12 хувийн хүүтэй ийм ипотекийн зээлийн хөтөлбөрийг оруулж ирж байгаа. Нөгөөх нь болохоор жижиг, бага, дунд орлоготой иргэд болон ААН-үүдээ үйлчилгээний салбараа дэмжих зорилгоор 300 сая долларыг олон улсын зах зээл дээр босгоё. Үүний свопын зардлыг мөн тусгаж орж ирж байгаа. Ингээд нийтдээ энэ хоёрын зардал бол 259 тэрбум байгаа. Энэ бага хүүтэй зээлээр 10 жилийн 10 хувийн хүүтэй зээл гаргана. Иргэдэд 100 сая хүртэлх, ААН-үүдэд 300 сая хүртэлх яг энэ инфляцын эдийн засгийн өсөлтийн үед хамгийн хуримтлалтай үед, хамгийн их туйлдаж байгаа үйлчилгээний салбар болон жижиг худалдаа эрхлэгчид, иргэдийнхээ бизнесийг дэмжих зорилгоор энэ зээлийг.

Н.Наранбаатар: Лүн дээр Батхүү хариулчих. Лүнгийн зам дээр 6 эгнээ замын төсөв хөрөнгө хэзээ эхлэх юм. Индрийн микрофон.

И.Батхүү: Мөнхтулга гишүүний асуултад хариулъя. Улаанбаатар Лүнгийн авто замтай холбогдолтой ТЭЗҮ-ийн баримт бичиг Эдийн засгийн хөгжлийн яамнаас санхүүждэг, бэлэн болсон байгаа. Зам, тээврийн яамнаас энэ төслийг хэрэгжүүлэхдээ ялангуяа төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр хэрэгжүүлэхтэй холбоотой материалыг албан ёсоор манай яаманд ирүүлсэн. Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай хуулийн дагуу урьдчилсан шинжилгээ, нарийвчилсан шинжилгээ хийгдэх ажлууд дээр ажлын хэсэг байгуулагдаад ажиллаж байгаа. Бэлэн байдал хангагдмагц уралдаант шалгаруулалт зохион байгуулагдаад цаашдаа хэрэгжээд явна. Төслийн хэрэгжилт нь хувийн хэвшлийн сонирхол, замын хөдөлгөөний эрчим гээд эдийн засгийн үзүүлэлтээсээ хамаараад цаашдаа хэр хугацаанд хэрэгжих вэ гэдэг асуудлууд нь хувийн хэвшлээс шалтгаалж явах юм.

Таны түрүүн асуусан ХАА-н салбарын эдийн засгийн өсөлттэй холбоотой асуултад хариулъя. ХАА-н салбар бол Монгол Улсын ажиллах хүчний 24, хүнс, хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбартайгаа нийлэхээрээ ДНБ-ий 14 орчим хувийн өсөлтийг бүрдүүлж байсан. Яг дан ХАА-н салбар нь бол 9 орчим хувийг одоогийн байдлаар хувь нэмэр оруулж байгаа. Гэхдээ ХАА-н салбар нь өөрөө байгаль цаг уурын эрсдэлт, эмзэг. Жишээ нь 2024 оны зудны нөлөөгөөр 28.7 хувиар уналттай байсан бол 2025 онд 33 хувийн өсөлтийг үзүүлсэн. Энэ оны хагас жилийн байдлаар 11.3-ын ийм бодит өсөлт гаргачхаад байж байгаа. ХАА-н салбарын малчин өрхүүдийн ХАА-н салбараас орлого олж байгаа иргэдийн орлогыг хамгаалах чиглэлээр Засгийн газар онцгойлон анхаарч ажиллаж байгаа. Тэгэхээр ХАА-н салбар маань өөрөө цаг уурын эрсдэлт эмзэг тийм салбар учраас онцгойлон анхаарах салбар мөн гэж хэлье.

Н.Наранбаатар: Цогтбаатар гишүүн асуулт асууя.

Да.Цогтбаатар: Та бүхэнд оройн мэнд хүргэе. Тангуд улс мөхөөгүй гэдгийг өдөр болгон сануул гэдэг шиг, одоо энэ Улсын Их Хурлын тогтоолоор томилогдоод явсан Монголбанкны дэд ерөнхийлөгч Энхтайваны хугацаа 2026 оны 5 сард дууссан. Бид нар 100 орчим сая төгрөг дахиад энэ нөхөрт илүү зарцуулаад, 86 орчим сая төгрөг илүү зарцуулаад явж байна. Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2 дэд дарга хугацаа дууссан. Түдэвийн Цэрэнбадрал, Нанжидын Хүдэрчулуун гэж 500 орчим сая төгрөг дахиад хугацаа дууссанаас нь хойш илүү зарцуулаад явж байгаа. Мөн төрийн өмчит ААН-үүд дээрээс томилолт болон бусад байдлаар тансаглаад явж байгаа гэдгийг нэг сануулчихъя.

Монголбанкны тэргүүн дэд ерөнхийлөгч ирсэнтэй холбогдуулаад асуулт асууя. Та индэрт дөхөж байх уу? Мөнгөний бодлогын төсөлд, сангийн энэ бодлоготой холбогдуулсан энэ уялдаа холбоог та нар юу гэж төсөөлж байна гэдгийг нь нөгөө мөнгөний бодлого дээр яаж төсөвлөсөн бэ? Түүнийгээ нэг тодорхой ярьж өгөөч.

Хоёрт, 2026 оны 7 сарын 2-нд Улсын Их Хурлаас тогтоол гаргасан. Тэр тогтоолыг та нар ер нь хэрэгжүүлж ажиллах уу гэж.

Гуравт, төсөв ингээд мөрөөдлөөрөө тэлээд байна. Инфляц яах вэ? Та нарын бодлоор, таны бодлоор? Тэгээд ингэж явсаар байгаад урт хугацаандаа нөгөө үндэсний мөнгөн тэмдэгт чинь яах вэ? тэгээд энэ ХАҮТ-аас ирүүлсэн ийм нэг судалгаа байгаа юм. Энэ судалгаан дээр энэ дотоодын ААН-үүдийн 78 хувь нь бараа бүтээгдэхүүнийхээ үнийг өсгөчихсөн, 51 хувь нь ашиг буурчихсан, 55 хувь нь ирээдүйн 6 сарын дотор дахиад бараа бүтээгдэхүүнийхээ үнийг нэмнэ гэж байгаа юм. Тэгээд энэ ААН-үүдээс энэ банкнуудаараа дамжуулаад зээлийн хүүгээ яах хүсэлтэй байна. Та нар яах хүлээлттэй байна гэдэг талаараа, та бол яг банкнуудыг хариуцаж байгаа, энэ хувийн ААН-үүдэд ирж байгаа жаргал, зовлонг сонсож байгаа хүн учраас байр сууриа илэрхийлээч гэж хүсэж байна.

Тэгээд манай Сангийн сайд, энэ Гэр бүл, нийгмийн хамгааллын сайд 2 бэрдээ олохгүй нэлээн удсан. Ямар ч эх үүсвэр байхгүй байна. Бид нар тэтгэвэр нэмэх боломж байхгүй байна гээд удаа дараа мэдэгдэж байснаа бэрдээ олсон юм шиг байгаа юм. Нэг тэтгэвэр нэмэхээр болсон, цалин нэмэхээр болсон, тэгээд өмнөх хурал дээр асуусан бэрдээ олсон уу гээд. Би танд бэрдийг чинь танилцуулах гэж байна. Тэр Аубакир сайд уг нь тэнд сууж байсан юм. Чингис хаан баялгийн сангийн нэгдлийн захирал бэрд чинь байсан юм байна, буюу 120 их наяд төгрөгийн төрийн өмчит ААН-үүдийн хулгайгаас 3, 4 их наядыг нь оруулж ирээд, энэ тэтгэвэр, цалин нэмэх асуудлыг шийдэх гэж байна. Тэгэхээр хувийн хэвшлээ бид нар ингэж татвар гэж дарамтлахгүйгээр энэ төрийн өмчит ААН-үүдийнхээ бүсийг чангалах юм бол энэ төсөв чинь бүрдээд байх юм биш үү?

Тэгээд Чингис хаан баялгийн сангаас асуух гээд байгаа юм. Төсөвт та нар яг энэ чигээрээ тогтмол ингээд мөнгө өгөөд яваад байх ийм баталгаа байгаа юу? Баталгаа. Тэгээд та нарын чиг үүрэгт төсвийн алдагдлыг нөхөөд байх чиг үүрэг хуулиараа байна уу? Энэ 3-4 их наяд төгрөгийг энэ жилийн тоогоор 3-4 их наяд төгрөгийг харахад сүүлийн 10 жилд МАН-ын паразитууд, нам дагасан энэ паразит нөхдүүд бүгдээрээ идэж ууж байсан гэхээр энэ Улсын Их Хурлын МАН-ынхан нэгнийгээ хулгайчаар нь дуудаад байсан нь батлагдаад байгаа юм. Тэгэхээр энэ дээр саяын энэ асуусан асуултуудаас хариулт авъя. Та цүнх баригчтайгаа ирээгүй бол шууд өөрөө хариулчхаж болж байна. Анар ерөнхийлөгч өө.

Н.Наранбаатар: Индрийн микрофон.

Э.Анар: Монголбанк Анар. Цогтбаатар гишүүний асуултад хариулъя. Төсөвтэй холбоотойгоор ирэх жилийн төсөвтэй холбоотойгоор Төв банкны зүгээс үзэж байгаа инфляцад хэрхэн нөлөөлөх вэ, хэдэн хувиар нөлөөлөх вэ гэж асуусан. Тэгээд Төв банкны зүгээс 2-3 нэгж хувиар инфляцад нөлөөлнө гэсэн ийм судалгаанууд байгаа. Төсөв яг энэ чигээрээ батлагдвал 2-3 нэгж хувиар инфляцад нэмэгдэж нөлөөлнө. Мэдээж ААН-үүдтэй холбоотой, үнийн өсөлттэй холбоотой асуусан, энэ асуултад бол, ерөнхийдөө банкууд болон ААН-үүдээс Төв банканд дээр мэдээллүүд ирдэг. Тэгээд үүнтэй холбоотой мэдээж шатахуун, дээрээс нь инфляцад нөлөөлж байгаа энэ 2 үндсэн том бүтээгдэхүүн мах, шатахуун энэ инфляцын бараг 50 хувь гэх юм уу. Энэ чинь бараг 6 аравны хэдэн хувь нөлөөлж байгаа. Тэгэхэд энэ нь мэдээж ААН-үүдийн үнийн өсөлтөд бол шатахуунтай холбоотой нөлөөлөл бол ханш дээр, үнэ дээр нөлөөлөл бол байгаа. Энэ талаар Монголбанк дээр мэдээллүүд ирж байгаа.

Мөнгөний бодлогын үндсэн чиглэлийг 10 сарын 1-ний өдөр өргөн барьсан. Мөнгөний бодлого нь мэдээж төсвийн бодлоготой уялдах ёстой. Тэгэхдээ уялдана гэдэг нь бол дагаад явна гэсэн үг биш. Мэдээж төсөв тэлэх юм бол мэдээж мөнгөний бодлогоо бид нар чангалах ийм нөхцөл байдал үүснэ. Тэгэхээр энэ талаар хамгийн эхний авах арга хэмжээ бол мэдээж бодлогын хүүгээ өсгөх гэх юм уу, тийм хүлээлт үүсэж магадгүй гэсэн тийм хүлээлт бол байгаа. Яг ингээд төсөвтэй уялдаад бид нар уялдааг нь илүү сайжруулна гээд ингээд дагаад явна гэсэн ойлголт байхгүй. Баярлалаа. 7 сарын 2-ны тогтоолыг судлаад танд эргээд хариулъя.

Н.Наранбаатар: Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл компанийн захирал.

Б.Даваадалай: Гишүүний асуултад хариулъя.

ТӨК-уд ялангуяа уул уурхайн компаниуд бол ачаалал үүрч ирсэн. Өнгөрсөн цаг хугацаагаа бид нар эргэж бодох ёстой. Ковидын цаг үед том бүтээн байгуулалтууд, ний нуугүй хэлэхэд 2, 3-хан компани л энэ эдийн засаг, нийгэмд гол үүрэг гүйцэтгэж байсан шүү дээ. Тэгээд энэ удаад ч гэсэн төсөв, эдийн засаг хүнд байхад дахиад ачааллаа үүрнэ гэж зорьж ажиллаж байгаа. Зөвхөн Эрдэнэт гэхэд цахилгааны үнэ дээр ачаалал үүрээд явж байгаа. Тэгээд энэ хэдэн компаниудаа бид нар цаашдаа олон жил бид нарт тус нэмрээ үзүүлэхийн тулд дэмжиж тодорхой юмнууд дээр нь дэмжлэг үзүүлж, хөрөнгө оруулалтыг нь нэмж ажиллах ёстой. Ирэх оны хувьд 2026 оны ноогдол ашгаас бид нар хуримтлалын санд хуулиар заасан мөнгөнүүдээ хийчхээд, үлдэгдэл хэмжээнээс нь хөрөнгө оруулалт, төсөв дээрээ ноогдол ашиг хэлбэрээр төвлөрүүлэхээр зорьж байгаа юм. Хуулиараа дор хаяж 30 хувийн ноогдол ашиг төвлөрүүлэх ийм хуулийн заалттай. Үүнээс их байх уу? бага байх уу, баталгаатай юу гэсэн. Хуульд 30-аас доошгүй хувиар ноогдол ашиг төвлөрүүлэхээр ийм хуулийн заалттай. Энэ хуулийн заалтаа биелүүлэхийн төлөө ажиллана. Мэдээж их байх уу, бага байх уу гэдэг бол зах зээлийн үнэ, гадаад орчин, манайхаас хамаарахгүй хүчин зүйлүүд байгаа гэдгийг бодох хэрэгтэй. Ер нь бол бусад орны туршлагыг харахад ч гэсэн төр өмчтэй бол ноогдол ашгаа аваад явдаг, энэ бодлого руугаа явах ёстой. Ингэж байж, шахаж шаардаж байж энэ төрийн өмчтэйгөө илүү үр ашигтай ажиллуулах ёстой.

Тийм учраас зарчмын хувьд энэ бол олон улсад байдаг зарчим. Зөвхөн Казахстаныг харахад ч гэсэн тодорхой хувиар төсөвт ноогдол ашгаа төвлөрүүлээд явдаг ийм зарчим бий гэдгийг хэлье. Тэгэхээр хуулийн заалттай учраас бид нар үүнийг хэрэгжүүлэхийн төлөө ажиллана. Тэгэхдээ төрийн өмчит маань ачаалал үүрч байсан шүү гэдгийг би зориуд хэлмээр байна.

Н.Наранбаатар: Цогтбаатар гишүүн тодруулъя.

Да.Цогтбаатар: Энэ Монголбанкны тэргүүн дэд ерөнхийлөгч сураг сонсоход, яах вэ баахан гадаадаар явж байгаад ирсэн юм шиг байна. Ажил руугаа орж, ажлаа хиймээр байна. Мөнгөний бодлого, төсвийн бодлого хоёрыг уялдуулах ажил хий гэсэн болохоос дагаад яв, бодлогын хүүгээ өсгө гэж нэг ч хэлээгүй. Ажлаа хий, битгий төрийн машин унаад эсвэл төрөөс томилолт аваад гадаадаар дэмий тэнээд эсвэл морь уяад, сагс тоглоод яваад бай. Энэ Засгийн газрын тогтоол. Би танай Ерөнхийлөгчийг ч гэсэн энд ирэхэд асуусан шүү дээ. 2026 оны 7 сарын 2-ны тогтоол дээр танайх төсвөө Улсын Их Хурлаар батлуулна гээд тогтоол гарчихсан. Энэ Бямбацогт дарга ч гэсэн үүнийг сонсвол зүгээр байна. Төсөв ингээд мөрөөдлөөрөө тэлээд байхаар инфляц нэмэгдэнэ. Ерөнхийлөгч өө, урт хугацаандаа мөнгө нь үнээ алдана, төгрөг ханшаа алдана. Үүнийг танаар хэлүүлэх гэсэн чинь та хариулж чадахгүй байна. ХАҮТ-аас ирүүлээд байгаа энэ судалгаан дээр чинь биччихсэн байгаа. Уг нь та хувийн хэвшилтэйгээ ядахдаа худалдаа аж үйлдвэрийнхээ танхимтай харьцдаг бол иймэрхүү мэдээллүүдээ авчихмаар байгаа юм.

Н.Наранбаатар: Дахиад нэмэлт нэг минут. Цогтбаатар гишүүн.

Да.Цогтбаатар: Томилогдохдоо та яг энэ үгийг хэлж байсан. Мах, шатахуун гэдэг, тэгээд инфляц гэдэг үгийг. ААН-үүд дээр чинь зээлийн хүсэлтүүд юу ирээд байгаа юм бэ, түүн дээр нь та нар яаж бодлого гаргаж, хамтарч ажиллах гээд байгаа юм бэ гэж асуусан болохоос биш би танаас махны үнэ, шатахууны үнийг асуугаагүй шүү дээ. Танай дэд ерөнхийлөгч буруу хариулт өгч байгаад, дахиад нэг шатахууны хомсдол үүсгэсэн, яг бодит байдал дээр тэгэхээр Монголбанкны энэ томилогдохсон том том ерөнхийлөгч нар минь ажлаа хийж үз. Битгий энд ирчхээд энэ цүнх баригчаа дагуулж яваад ингээд асуулт хариултад хариулаад бай. Өөрсдөө хариул. Чадахгүй бол та ажлаа өгөөд явах сонголт байгаа. Би бол таныг хүндэтгэж байгаа.

Тэгээд тэр Чингис хаан баялгийн сан төрийн өмчит ААН-үүдийн төсөвт үүрч байгаа ачааллыг бүгдээрээ мэдэж байгаа. Та нар яг ийм баталгаа гаргаж чадах юм уу гэдгийг л асууж байгаа юм. Төсвийн цоорхойг дандаа та нар нөхөөд яваад байх юм бол та нараас илүү их мөнгө авч, хувийн хэвшлийг жоохон дэмжиж өгөхгүй бол хувийн хэвшил чинь бүсээ чангалсаар байгаад чангалах бүс ч үгүй үлдээд байна. Тэгэхээр энэ төр өөрөө.

Н.Наранбаатар: Үг хэлчихлээ. Ганхуяг гишүүн.

Х.Ганхуяг: 2027 оны төсвийг харлаа. Авууштай саналууд байна аа. ТӨК-удаас энэ ноогдол ашгийг татаж, Улсын Их Хурал дээр шийдвэр гаргуулдаг болгох нь угаасаа туйлын зөв. Том утгаар нь эдийн засгийн талаас харахаар, сөрөг үр дагавар очихоор 2, 3 асуудал байна. Өмнөх гишүүд дурдаад байна. Инфляц. Үүний хохирогч нь яг хэн болох гээд байна гэхээр яг өнөөдрийн энэ төсөв яг энэ чигээрээ

батлагдвал дундаж болон дунджаас бага орлоготой хувийн хэвшилд ажиллаж байгаа иргэд хохирогч нь болох гээд байна. Хувийн хэвшил өөрөө тодорхой хэмжээний хохирол амсах гээд байна. Бүгдийн цалинг ингээд нэмчихдэг, тэгээд хувийн хэвшилд ажиллах хүн олдоход хэцүү болж эхэлж байна. Бүгдээрээ цалингаа нэмэх шаардлага үүсэж байна. Ингээд хөлдөө чирээд явчхаж байгаа юм. Бага, дунд орлоготой иргэд нь инфляцдаа идэгдээд, нөгөө орлого нь амьжиргаандаа хүрэхгүй болох ийм асуудлууд харагдаж байна. Ингээд баахан татаас гээд ороод ирэхээр татаас бол ний нуугүй бүгдээрээ мэдэж л байгаа байх. Дандаа арын хаалгатай татаасаар мэргэшсэн ийм байгууллагууд л авдаг. Сайд нарын ойрын сонгуульд нь ажиллаж байсан, явдаг байсан, дэмждэг байсан ийм компаниуд авч байна. Эсвэл том компаниуд авч, ингээд л нөгөө банкн дээр очихоор шалгуур хангадаг нь л тэд нар байх. Тийм учраас тэр компаниуд авдаг. Эргээд яаж байна гэхээр, бид нарын анх онилж байсан, бодож байсан салбар дээр нь өсөлт гаргая гэж байсан энэ бүхэн чинь үр дүнгүй болчихоод байна. Тэгэхээр яг энэ төсөв дээр хэлэхэд болж өгвөл, Оюу толгойгоос бид нар ноогдол ашиг хэдийг авах нь яг тодорхой бус байгаа болохоор нөгөө зардлаа бид нар магадгүй орлого ингээд тэр хэмжээндээ хүрчихвэл сайн байна. Зардлаа ядаж нэг алдагдалгүй болгоод, 1, 2 их наядаар бууруулаад ингээд баталбал арай эрсдэл бага байх болов уу гэдэг санал байна.

Зарим урсгал зардлууд дээр хэлэх саналууд бол бараа, үйлчилгээний зардал 30 хувиар нэмэгдсэн. Цалин, тэтгэвэр ерөөсөө ярихгүй. Тэр ингээд явдгаараа яваг, бараа үйлчилгээний зардал 30 хувиар нэмэгдсэн байна. Унаа, хоолны зардал 30 хувиар, байр ашиглалттай холбоотой зардал 48 хувиар, нормын хувцас, зөөлөн эдлэл 22 хувиар, хот, суурин, нийтийн үйлчилгээний зардал гээд 1387 хувиар. Тэгээд энэ зардлуудаа эргэж нэг хараад ажлын хэсэг дээрээ ярилцах ёстой юм байна гэж харагдаж байна.

Урсгал зардал дээр яг энэ татаастай холбоотой нэлээн том дүнгүүд яваад байгаа юм. Энэ бол нөгөө нэг дуулиан болоод байгаа Шинэ хоршоо, Цагаан алт, Атрын-4 гээд явж байгаа. Бид нар чинь уг нь 3 хуультай байсан. Тэгээд 4-ийг бол зүгээр төсөв дагуулаад л Атрын 4 болгоод зардал, татаас нь энэ дээрээ тавигдаад л яваад байгаа. Аялал жуулчлалын зээл явж байгаа, ингээд шатахуун гээд л явж байгаа. Тэгэхээр энэ татаасуудынхаа үр дүнг сонсмоор байна. Тэгээд Байнгын хорооны даргад энэ дээр би хүсэлт тавимаар байна. Яг энэ төсвийн ажлын хэсэг байгуулагдаад эсвэл хэлэлцүүлэг хийгдэхээс өмнө эд нарын үр дүнг сонсмоор байна. Анх ямар үр дүнд хүрэхийн тулд энэ татаасыг тавьсан юм. Энүүгээр ямар ажлын байр бий болгосон юм. Яг энэ ХАА-н салбарын энэ татаасуудыг хараад байхад, энэ 2025 онд 46 мянгаар ажлын байр буурсан байгаа, 2026 онд тэгэхээр бид нарын татаас нь өөрөө байгаа онохгүй байна. Нөгөө авдаг хэд нь л авдаг, шинээр ажлын байр бий болдоггүй. Тэгээд ажлын байрны тоо нь бүр 46 мянгаар буурна гэдэг маань 46 мянган өрхийн асуудал яригдаж байна шүү дээ. Тэгэхээр энэ татаасны үр дүнг цөмөөрөө нэг ярилцмаар байна.

Тэгээд энэ татаас олгодог яамдууд нь эд нарыгаа ирж Байнгын хороон дээр хэрвээ энэ үр дүнгээ тайлбарлаад, гүйцэтгэлээ танилцуулахгүй юм бол би энэ дээр өөрөө зарчмын зөрөөтэй санал гаргаад, эд нарыг бүгдийг нь тэглүүлнэ. Тэгээд энэ төсвийн тэнцэл рүүгээ сумаар татъя. Хөрөнгийн зардал дээр нэлээн олон төслүүд ингээд 100 хувиар нь тавьчихсан байна. Одоо ингээд дулааны станц 6, олон улсын хөтөлбөртэй төрөлжсөн ахлах сургууль гээд 15, аймаг, орон нутгийн хөгжлийн төвийн нөөцөд тулгуурлан үйлдвэрлэл үйлчилгээ эрхлэх 30 тэрбум гээд. Эд нарыг

хэрэггүй гэж хэлж байгаа юм биш. Гэхдээ нэг жилийн дотор энэ 6 дугаар цахилгаан станц гээд шууд 400 тэрбум гарч чадах уу, үүнийг шингээж чадах уу? тэр компани нь үүнийг авах хэмжээний компани байна уу, гүйцэтгэлээ гаргаж чадах уу гээд энэ асуудлууд.

Н.Наранбаатар: Сангийн сайд хариулъя.

3.Мэндсайхан: Ганхуяг гишүүний асуултад хариулъя. Саяын ярьж байгаа хөрөнгө оруулалтын төслүүд бол Ганхуяг гишүүн, Оюу толгойн ноогдол ашгаар хийхээр төсөвлөсөн, нэг удаагийн хуульдаа суусан төслүүд байгаа юм. Тэгэхдээ төсөвт суулгахдаа хөрөнгө оруулалтынх дээр улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт чинь кодтой суудаг шүү дээ. Энэ бүгд кодтой суучихсан байгаа. Тэгэхээр хэрвээ энэ төслүүд эрсдэл гарвал ингээд кодоороо л гэсэн үг байхгүй юу. Тэгэхээр тэр юунуудтай бол холбоод хэрэггүй. Нэг удаагийн хуулиараа оруулаад бид нар 100 хувь суулгаж байна. Юу гэхээр зэрэг 2028 оны төсөвт ачаалал өгөхгүйн тулд тусад нь төслүүдийн санхүүжих дүн нь 2 их наяд төсөвт өртөг нь 2 их наядаар нь суулгаад тусдаа кодтой оруулаад ирж байгаа юм.

Тэгэхээр хөрөнгө оруулалтын хуучин зардлууд маань хэвээрээ явж байна л гэсэн үг болохгүй.

Н.Наранбаатар: Ганхуяг гишүүн.

Х.Ганхуяг: Тэгэхээр дараагийн Байнгын хорооны хурал дээр Байнгын хорооны даргад би хүсэлт тавьж байна. Энэ төсөвтэй холбоотой эрсдэлүүд байгаад байгаа болохоор би нөгөө зардал талаа 2 их наядаар багасгаад, орлого, зарлагаа ингээд тэнцүүлээд л алдагдалгүй болговол нэг жоохон эрсдэл багасах юм байна гэж харагдаад байна. Тэгэхээр дараагийн Байнгын хорооны хурлаас бол өмнө байдаг юм уу, эсвэл Байнгын хорооны хурал дээр байдаг юм уу, саяын яригдаж байгаа тэр татаастай холбоотой асуудлуудыг бид нар үр дүнг нь нэг сонсчихмоор байна. Байнгын хорооны дарга. Эсвэл хэлэлцүүлэг байдлаар зохион байгуулдаг юм уу. Ямар хүний мууг үзэх гээд байгаадаа биш яг ямар үр дүнд хүрэх гээд, үр дүнд хүрсэн юм уу, хүрээгүй юм уу. Энэ зарим татаас бүүр 2012, 2013 оноос хойш явж байна. Тэр хонины ноос гээд явж л байна. Ямар үр дүнд хүрч байгаа юм. Ингээд өгөөд яваад байдаг, ямар ч үр дүн байхгүй. Ажлын байр бий болоогүй, экспорт нэмэгдээгүй. Тэгэхээр энэ асуудлуудаа бид нар нэг ярилцаад, тэгээд алийг нь авч үлдэх юм, алийг нь авч үлдэхгүй юм гээд энэ дээрээ тусдаа хэлэлцүүлэг зайлшгүй хиймээр байна гэж Байнгын хорооны даргадаа хүсэлт тавьж байна.

Н.Наранбаатар: Ганхуяг гишүүн бичгээр Байнгын хороонд өгчих. Тэгээд дараагийн тов гарахаар би 5 дахь өдөр оруулаадахъя, бичгээр өгчих. Жаргалан гишүүн.

Б.Жаргалан: Сайн байцгаана уу? Ирэх жилийн төсвийг Засгийн газраас өргөн мэдүүлэхдээ төсвийн зарлагын хэмжээг 43.6 их наяд болгож, даруй энэ жилийн батлагдсан төсвийн зарлагаас 10.7 их наядаар нэмэгдүүлсэн. Би Төсвийн байнгын хорооны гишүүн биш л дээ. Гэхдээ хэргээр энэ мэргэжлийн Байнгын хороон дээр орж ирж бид энэ Их Хурал энэ ганцхан жилийн дотор энэ төсвийн зарлагыг 10.7 их наяд төгрөгөөр нэмэгдүүлж болохгүй. Энэ бол макро эдийн засгийн бодлогын хувьд маш алдаатай зүйл болно. Энэ гишүүдийн болгоомжлоод

байгаа инфляцыг хөөрөгдүүлэх, тэр тусмаа хувийн хэвшлийг зах зээлээс шахан гаргах, иргэдийн амьдралыг улам бүүр дордуулах ийм үр дагавартай төсөв бид нар хэлэлцэж байна шүү гэдгийг хэлэх гэж орж ирсэн юм. Тэгээд энэ 43.6 их наяд төгрөгийн зарлага төлөвлөхдөө Засгийн газар Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа заалтыг зөрчөөд, Оюу толгойгоос орж ирэх 3 их наяд төгрөгийн ноогдол ашгийн 2 их наяд төгрөгийг нь энэ ирэх жилийн төсөвтөө оруулчихсан байж байгаа. Тэгээд энэ бол Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийн 11.1.2 дугаар заалтыг зөрчсөн явдал гэж би хувьдаа хараад байгаа. Тэгээд би Сангийн сайдаас энэ эрх зүйн үндэслэлээ тайлбарлахыг хүсэж байгаа.

Анх удаа бид нар 17 жилийн дараа Оюу толгой төслөөс ноогдол ашиг авах гэж байгаа. Хоёрхон их наяд төгрөг шүү дээ. Тэгээд үүнийгээ заавал та нар ингэж төсөв рүүгээ оруулж ирж, ингэж будилаантуулах хэрэг байгаа юм уу гэдэг нэгдүгээр асуудал.

2 дугаар асуудал нь, өнөөдөр Засгийн газраас шийдвэр гарсан бололтой юм байна. И Монголиагаар нэг санал асуулга явж байна гэнэ ээ. Тэгээд би гайхаад байна л даа. Санал асуулгыг нь харлаа. Тэгээд бүүр улам гайхлаа. Засгийн газраас ирэх жилийн төсвийн төслөө Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлчихсэн байгаа шүү дээ. Та нар тэгээд иргэдээсээ санал асуулга хийх байсан юм бол үүнийгээ Их Хуралд төслөө өргөн мэдүүлэхээсээ өмнө хийхэд яадаг юм. Тэгээд өргөн мэдүүлчихсэнийхээ ар дээр хэнийг хуурч байгаа юм. Тэгээд яах юм? Тэгээд иргэд ноогдол ашгаа дансандаа авна гэх юм бол та нар төсвөө татаж авах юм уу? Бид нар Улсын Их Хурал дээр төсвийн 2 дахь хэлэлцүүлгээ хийж байна. Маргааш 2 дахь хэлэлцүүлгийн санал хураалт чуулган дээр явагдана. Тэгээд ийм нөхцөлд, ийм сонин явган попрол, ийм явган шоу хийх ер нь ямар шаардлагатай юм бэ? Тэгээд тэр санал асуулгынх нь загварыг нь харлаа. Тэгээд энэ хэнийг хуураад байгаа юм бэ. Оюу толгойгоос ноогдол ашиг авах нь зөв үү ч гэх шиг. Үгүй, хэн буруу гэж хэлэх юм бэ? Зөв л байж таараа шүү дээ. Тэгснээ ямар төслийг санхүүжүүлэх вэ гэнэ ээ. Үгүй, ийм санал асуулга авчхаад дараа нь та нар хаашаа юм. Их Хурлыг шантаажлах гээд байгаа юм уу?

Иргэд ингэж бодсон, дэд бүтцийн төслүүдийг санхүүжүүлэхийг дэмжсэн энэ тэр гээд. Тэгээд Их Хурлын гишүүдэд нөлөөлөх гээд байгаа юм уу? Тэгээд нэгэнтээ одоо Засгийн газрын үүрэг роль бол дуусчихсан шүү дээ. Эсвэл та нар төсвөө татаж ав. Тэгээд тэр иргэдийн санал асуулгын үр дүнгээрээ өөрсдөө дахиад буцаагаад өргөн мэдүүл. Тэгээд ийм сонин бодлогын асуудалд ингэж шоуны арга хэлбэрээр хандаж ерөөсөө болохгүй. Тэгээд ч Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийн маш тов тодорхой заалт байна.

3 дугаар асуудал, ирэх жилийн төсөв дээр Засгийн газар 2 их наяд төгрөгийн дотоодын үнэт цаас гаргана гэж байна. Гадаад зах зээл дээр 1 тэрбум ам.долларын үнэт цаас гаргана гэж байна. Нөхцөл зээлийн шугамын ашиглалт 500 тэрбум төгрөг гэж байна. Засгийн газрын өрийн баталгаа 1.6 тэрбум гэж байна. Орон нутгийн үнэт цаас 600 тэрбум гэж байна. Энэ Засгийн газрын өрийн баталгаа 1.6 тэрбум ам.долларынхоо задаргааг маш тодорхой хэлж өгнө үү. Тэгээд ирэх жилийн төсөв дээр нийлбэр дүнгээрээ хэдэн төгрөгийн зээл авах гэж байгаа вэ. Тэгээд тодруулъя.

Н.Наранбаатар: Сангийн сайд.

3.Мэндсайхан: Засгийн газрын өргөн барьсан төсвийн төсөл гэдэг бол 2027 онд бид нар юу олж, юу зарахаа төсөвлөөд оруулаад ирж байгаа болохоос биш Жаргалан гишүүн, энэ шоу биш. Чи хариуцлагатай, чи өөрөө шоу ярьж байгаа бол би чамд хариуцлагатай хэлье. Энэ шоу биш. Монгол Улс ирэх онд энэ улс ямар орлого олж, ямар зардал гаргахаа л төлөвлөж оруулж ирж байгаа юм. Чи 43 гэж яриад байна. 43-аас төсвийн гадуур явж байсан 3.5-ыг төсвийн нэгдсэн харилцаанд оруулж байгаа нь буруу гэж хэлэх гээд байгаа юм уу. Буруу гэж хэлж байгаа бол та үүнийгээ хасчих. Ноогдол ашиг аваад ирж байгаа нь буруу гэж байгаа бол энэ 3-ыг хасчих. Ингээд 6.5 их наядыг хасчих. 10 их наядын чинь 6.5 нь ийм төсвийн гадуур явж байсан 3.5 байгаа, ноогдол ашгийн 3 байгаа, ингээд 6.5. Цаана нь 3.5 үлдэж байна. Тэр 3.5 чинь төсвийн хүрээ баталснаас хойш Нийгмийн даатгалын багц хууль болон Татварын багц хуулийг та бид нар хамт баталсан. Тэр ахмадуудад цалинг нь өгөх гээд байгаа юм. Төрийн албан хаагч нарт цалинг нь өгөх гээд байгаа юм. Ийм зардлаар энэ зардлууд нэмэгдсэн юм.

Оюу толгойн асуудал дээр бид нар нэг удаагийн шинж чанартай чи өөрөө өргөн барьсан төслөө унш. Нэг удаагийн шинж чанартай хууль гээд бид нар энд хууль өргөн барьсан байгаа. Нийгмийн болон суурин асуудлыг шийдвэрлэх тухай хууль. Энүүгээр бид нар зохицуулъя гэдэг саналаа оруулаад ирсэн. Засгийн газар ард түмнээсээ баялгийнхаа эздээс асууж байна. Тэр гарсан саналыг нь төсвийн ажлын хэсэгт нь Засгийн газар 14 хоногийн хугацаатай санал асуулт явуулаад, иргэдийнхээ ирүүлсэн саналыг төсвийн ажлын хэсэгт нь өгөөд л явна. Энд бид нар Их Хуралд нөлөөлөх тийм юм байхгүй. Та бид хоёр, хоёулаа ижилхэн Их Хурлын гишүүд. Энэ өргөн барьсан төслийг бид нар хэлэлцэх эсэхийг нь Их Хурлаараа хэлэлцээд, цаашаа явах нь төсвийн ажлын хэсгийн асуудал шүү дээ. Их Хурлын бүрэн эрхийн асуудал. Тэнд бид нар нөлөөлөх тийм асуудал байхгүй.

Үгүй, энэ чинь иргэдээсээ асуух ёстой юм байгаа биз дээ. Тэгээд чинийхээр яах ёстой юм. Төсвөө буцааж тат гэж чи үүрэг өгдөг хүн нь биш шүү дээ.

Н.Наранбаатар: Индрийн микрофон дээр очоод хариулаарай. Сангийн яам.

П.Бат-Эрдэнэ: Жаргалан гишүүний асуултад хариулъя. Ирэх онд гарах 1.6 тэрбум ам долларын баталгааны 500 сая ам доллар нь бол нийслэлийн 500 сая ам долларын нөгөө нэг бонд байгаа. Үүний баталгааг дахин санхүүжүүлэхээр баталгааны хүсэлтээ оруулж ирсэн байгаа. Үлдсэн 1.1 тэрбум ам.долларыг эрчим хүчний төслүүдэд зарцуулна гэсэн ийм төсөөлөлтэй байгаа. Тэгээд энэ 1.1 тэрбум долларын баталгааг гаргахдаа тухайн төсөл бүрээр нь буцаагаад Улсын Их Хурлаас зөвшөөрөл авч байж ингээд явдаг. 1.1 дээр бол бид нар зүгээр баталгааных нь дээд хэмжээг Их Хурлаас зөвшөөрөл авч байгаа асуудал.

2027 онд Засгийн газрын өрийн хэмжээ яг номинал дүнгээр 11 их наяд төгрөгөөр нэмэгдэхээр байгаа. Үүнд, гадаад зээлийн ашиглалтаар 1.3 их наяд төгрөг. Нөгөө нэг мега төслүүдийн ашиглалтаар 2.5 их наяд төгрөг, төсвийн дэмжлэгийн зээл нөгөө нэг си ди эф гээд нөхцөл зээлийн санхүүжилтээр 488 тэрбум төгрөг, дотоод үнэт цаасаар Засгийн газрын өрийн баталгаагаар 1.6 тэрбум ам доллар. Тэгээд орон нутгийн үнэт цаасаар 600 тэрбум төгрөг гээд эд нар бүгд нийлээд 11 их наяд төгрөг болно.

Н.Наранбаатар: Жаргалан гишүүн.

Б.Жаргалан: Энэ Их Хурал дээр Засгийн газрын сайд нарт тодорхой шаардлагууд тавиад, асуулт асуухаар ингээд урдаас загнаад байдаг болчихлоо. Тэгээд энэ дээр бол та нар санал асуулга явуулах байсан бол өөрсдийнхөө бүрэн эрхийн хүрээнд төсөв өргөн мэдүүлэхээсээ өмнө иргэдээсээ санал асуух ёстой байхгүй юу. Тэгээд ингээд төсвөө өргөн мэдүүлчихсэний дараа Улсын Их Хурал дээр хэлэлцүүлэг явж байх үед ийм сонин шоу хийж болохгүй шүү дээ. Иргэдэд та нар бүрэн дүүрэн мэдээлэл өгөх ёстой шүү дээ. Тэгээд Үндэсний баялгийн сангийн одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хуулийг зөрчөөд, Оюу толгойн ноогдол ашгийн 2 их наядыг ийм, ийм юманд зарцуулна гэж өөрсдөө баримт бичигтээ тусгаад, өргөн мэдүүлчхээд байхад энэ хуулийнхаа зөрчил дээр ч гэсэн юм ярихгүй юм. Та нарын тэр нэг өргөн мэдүүлсэн тэр нийгмийн суурь, дэд бүтэц юу юу ч билээ. Тэр хууль чинь бол Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийн 11.1.2-ыг үгүйсгэхгүй шүү дээ. Тэгэхээр хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хуулийн чинь хүрээнд Оюу толгойн ноогдол ашиг Үндэсний баялгийн сангийн хуримтлалын санд орох ёстой. Тэгээд санал асуулга энэ тэр гэж ингэх ямар хэрэг байгаа юм.

Н.Наранбаатар: Булгантуяа гишүүн.

Х.Булгантуяа: Би нэг ийм хэдэн асуулт асууя. Нэгдүгээрт,

Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөл 2027 оны төсвийн тухай хуулийн талаар та нар хуралдсан уу. 2027 онд төсөв ингэж тэлэхэд эдийн засагт ямар нөлөө үзүүлэх вэ гэдгийг Монгол банк, Сангийн яам 2, дээрээс нь нэмээд тэндээр Санхүүгийн зохицуулах хороо ордог. Та бүхэн маань сууж байгаад 2 талаасаа сайн ярьсан уу. Тэр хурлын тэмдэглэл байна уу? Тэгвэл Төсвийн байнгын хорооны гишүүдэд өгмөөр байна. Төсвийн байнгын хорооны дарга энэ төсөв гэдэг ганцхан татвар төлөгчдийн мөнгийг аваад, буцааж хуваах биш шүү дээ. Энэ чинь хувийн хэвшилд, дээрээс нь нэмээд банк санхүүгийн салбарт маш их нөлөөлөл үзүүлж байгааг бид нар давхар авч, уг нь харж байх ёстой. Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөл заавал хуралдаж байх ёстой. Энэ төсвөө өргөн барихаас өмнө та нар хуралдсан уу, тэр тогтоолоо өг. Хуралдаж юу ярьсан, мөнгөний бодлогод ямар нөлөөлөл үзүүлнэ гэсэн тэр юунуудаа өг. Хэрвээ хуралдаагүй бол та бүхэн үүнийгээ хуралдуул. Дээрээс нь нэмээд иргэдэд мөнгө тараах юм энэ бол инфляц өсгөнө, төр хэрвээ өөрөө тэр мөнгийг ашиглах юм бол инфляц өсөхгүй гэдэг ийм балай эдийн засгийн ямар ч онолгүй яриагаа Их Хурлын гишүүд бөгөөд та бүхэн маань өөрсдөө больцгоо.

Өрхийн хэрэглээний 35-45 орчим хувь нь импорт болдог. 55-65 хувь нь дотоодын бараа бүтээгдэхүүний хэрэглээ болдог. Хэрвээ төр үүнийг аваад үрэх юм бол төсөл хөтөлбөрийн 30 орчим хувь нь л цалин хөлс, дотоодын хэрэглээ болдог, 70 хувь нь барилгын материал тэр нь голцуу гадаадаас авдаг. Тэгэхээр эсрэгээрээ дандаа импортыг өдөөдөг. Иргэд болохоороо та нар юунд зарцуулахаа мэдэхгүй байгаа болохоор төр аваад бид нар, та нарын өмнөөс зарцуулж өгье гэж хэлж байгаатай яг адилхан байхгүй юу. Та нар шийдвэр гаргаж чадахгүй байна. Та нарын мөнгийг ерөөсөө бид нар аваад та нарын өмнөөс яаж зарцуулахыг чинь мэдье гэж хэлж болохгүй шүү дээ.

Дээрээс нь нэмээд энэ Баялгийн сангийн хуулийг бид нар ямар хүсэл мөрөөдлөөр баталж байлаа. Та бүхэн маань нэг санаач. Тэнд яг хамтдаа бичилцэж байсан хүмүүсийн Сангийн яамныхан уг нь энд яг хамтдаа сууж байгаа харагдах юм. Бид нар үүнээс айгаад байсан байхгүй юу. Иргэд дээр ингээд нөгөө баялгийн

сан, баялгийн өгөөж гэдэг юмыг яг дансанд нь оруулж, гарт нь бариулж ингэхгүй болохоор энд хэдхэн дарга нар аваад шийдээд байхаар иргэд ерөөсөө баялаг надад хамаагүй байна. Үндсэн хуулийн 6.2 амилахгүй байна гэж үзээд байсан. Тэгэхээр нь бид нар баялгийн сангийн үр өгөөжийг та нарын дансанд хүргэе. Та бүхэн эрүүл мэнд, боловсрол гэх мэтчилэн зүйлдээ зарцуул. Ингэж чадах юм бол яах вэ гэхээр, баялгийн сангийнхаа асуудалд анхаарал хандуулдаг болно иргэд. Үнэ нь өсөж байна уу, улс төрчид попорч байгаад унагаж байна уу, төсөл хөтөлбөрүүдийг гэдэгт анхаардаг болно гэж бодож уг нь үүнийг хийсэн юм. Тэгсэн буцаад ухарч байгаа ийм алхам руу орох гээд байгаа юм шиг харагдаад байх юм. Та нар энэ дээрээ нэг дүн шинжилгээ өөрснөө хийгээч.

Сүүлийн гучхан жилийн дотор Норвегийн баялгийн сан гар хүрэхгүй байж байгаад зөвхөн өгөөжөөсөө 3 хувь орчмыг нь аваад хэрэглэхэд жил болгон энэ төсвийнх нь 25 орчим хувийг бүрдүүлж байна гэнэ ээ. Энэ 2.3 триллион доллартой, ирэх оны манай Монгол улсын төсөв 12 тэрбум доллар гэхэд энэ манай 190 жилийн төсөв гээд бод доо. Үүнийг гучхан жил дотор энэ улс хуримтлуулж чадаж байна. Эхэн үед аягүй хэцүү байсан гэсэн. Энд ингээд улсад нь зөндөө олон асуудал байсан. Эдийн засаг нь тийм том биш улс байсан. Тэгэхэд ингээд сөрөг хүчин нь гарсан ч гэсэн, жижиг нам нь эрх барьсан ч гэсэндээ нэг гараараа нөгөө гараа барьсаар байгаад бид нар эндээ нэг хуримтлал үүсгэчихье. Үүсгэсэн хуримтлалаасаа ч гэсэн сая 30 жилийн хугацаанд ганцхан удаа ковидын үед жоохон авч зарцуулсан. Бид нар уг нь яг ингэж бодож баялгийн санг бий болгох гэсэн чинь болохоороо яаж байна вэ гэхээр, баялгийн сан руугаа хамаагүй гар дүрж орёе гэж байгаа чинь болж байгаа юм уу. 190 жилийн Монгол Улсын төсөв гээд бод доо. 2027 онд түүхэн.

Н.Наранбаатар: Сангийн сайд уу, Монголбанк индрийн микрофон,

Э.Анар: Булгантуяа гишүүний асуултад хариулъя. Төсвийн санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөл сүүлд бол хуралдаагүй. Хамгийн сүүлд хуралдсан нь 1 дүгээр сард хуралдсан байгаа. Ер нь бол Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөл дээр Сангийн яам, Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороо, Хадгаламжийн даатгалын корпорац гэсэн ийм 4 байгууллагын бүрэлдэхүүнтэй ийм зөвлөл байдаг.

Н.Наранбаатар: Баялгийн сантай холбоотой Сангийн яам хариулах уу? Сангийн сайд Мэндсайхан.

3.Мэндсайхан: Булгантуяа гишүүний асуултад хариулъя. Тэгээд бүгдээрээ л нэг зорилготойгоор байгаа байх. Энэ ард түмэндээ байгалийн баялгийг хүргэж өгөх энэ зорилгоор ч Баялгийн сангийн хууль батлагдсан. Сая Жаргалан гишүүний ч гэсэн асуугаад байгаа асуулт нэг байна л даа. Тийм учраас бид нар Нийгмийн суурь асуудлыг шийдвэрлэх тухай хууль гэж өргөн барьсан. Энэ хуулиараа 1 их наядыг нь хуримтлалын сан руу, 2 их наядыг нь хөрөнгө оруулалт руу, тэр иргэдийн суурь нийгмийн асуудал нь болчихоод байгаа эрчим хүч, боловсролын асуудлыг шийдвэрлэе гэдэг зорилгоор оруулж ирсэн. Энэ бол төсвийн санал, тийм биз дээ. Төсөл түүнээс биш Засгийн газар баталчхаад оруулаад ирж байгаа тийм эрх байхгүй шүү дээ. Энэ төслөө л оруулж ирж байгаа. Тэгээд та бүгд маань Их Хурлын мэдэлд шилжсэн. Хэлэлцээд бүгдээрээ хуримтлалын сан руу явах ёстой юм байгаа бол тэгээд тийшээгээ явна. Засгийн газрын оруулж ирсэн саналаа дэмжье гэвэл энэ хэлбэрээр явна. Тэгээд ард иргэдийнхээ саналыг авна. Ийм л асуудал.

Н.Наранбаатар: Булгантуяа гишүүн.

Х.Булгантуяа: Энэ хуримтлалын сангийн журмыг өмнөх Засгийн газар дээр баталсан юм шиг байна. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамнаас хүн байвал хуримтлалын сангийн зарцуулалтыг энэ яг хуулиараа болохоор хүмүүсийг кармандаа авна гэж бодоод байгаа. Тийм биш юм байна шүү дээ. Тэгээд та нар чинь хэдэн жил билээ, зарцуулахгүй бол хуримтлалын сангийн журмыг өмнөх Засгийн газраар баталчихсан гэж би ойлгосон. Түүнийгээ яг микрофон дээр хэлээдхээрэй 1 дүгээрт.

Хоёрдугаарт, 1 жилийн дотор 10 их наядаар, 30 гаруй хувиар төсөв хэрвээ нэмэгдэж байгаа бол, тэлж байгаа бол ядуурал хэдэн хувиар буурах вэ? ААН, бизнес эрхлэгчдийн татварын өр зээл та нар хэдэн хувиар буурна гэж үзэж байгаа вэ. Дээрээс нь нэмээд ТӨК-уд өмнө нь 3.5 их наядыг дур мэдэн зарцуулдаг байсан мөнгийг авч байна гэж байна. Бид нар Сангийн яамныхаа төсөв, санхүүгийн бодлого тэгэхээр тийм сул байсан юм уу? Өмнөх он жилүүдэд бид нарын харахгүй байсан мөнгийг ашгүй та хэд энэ жил олж харсан юм шиг байна.

Н.Наранбаатар: Сангийн сайд.

3.Мэндсайхан: Булгантуяа гишүүн 2024 онд Баялгийн сангийн тухай хууль батлагдахаас өмнө ТӨК-удын цэвэр ашгаас ноогдол ашиг улсын төсөвт төвлөрдөг байсан юм. Баялгийн сангийн хууль гарснаараа яасан бэ гэхээр, уул уурхайн компаниудын ноогдол ашгийн төвлөрүүлэгч нь хуучнаар ЭТТ компани. Энэ чинь уул уурхайн компани биш захиргааны шинжтэй компани шүү дээ. Ингээд хуулиар заагаад өгчихсөн, ЭТТ төвлөрүүлнэ гээд. Эрдэнэс Монголд төвлөрүүлээд 34 хувийг нь хуримтлалын санд хийнэ, 66 хувиар нь төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ гээд заачихсан юм байна билээ. Тэгээд одоо Эрдэнэс Монгол дээр 14 их наядын өртөгтэй жилийн 3.5-ын санхүүжилттэй ийм төсөл хөтөлбөрүүд хэрэгжээд явж байгаа байх. Тэгээд энэ чинь эдийн засаг руу ороод явж байгаа хөрөнгө оруулалтын асуудлууд байхгүй юу. Үүнийг бид нар төсөв рүүгээ татаж авъя. Ноогдол ашиг руу. Хавар Төрийн болон орон нутгийн өмчит компанийн тухай хуулийг бид нар шинэчлэн баталсан. Энэ дээр чинь 2027 оны 1 сараас эхлээд ТӨК-уд 30-аас доошгүй хувийн ноогдол ашгийг улсын төсөвт төвлөрүүлнэ гэдэг заалт орчихсон. Тийм учраас энэ заалтыг бид нар төсвийн тодотголоор өргөн барьж, энэ ноогдол ашгийг Баялгийн сангийн хуульд орж байгаа өөрчлөлт нь зөвхөн тэр үлдэж байгаа 66-аас нь ноогдол ашгийг улсын төсвийн орлогод авна гэдэг өөрчлөлт орж ирж байгаа байхгүй юу. Баталчихсан хууль байгаа. Төсвийн гадуур явж байгаа харилцаа. Энэ 3.5 орж ирээд инфляц өсөх гээд байгаа асуудал биш. Энэ чинь өөрөө тэнд явж байгаа төслүүд байгаа юм. Энэ чинь бид нар нэгдсэн улс шүү дээ. Тэгээд ямар холбооны улс шиг тус, тусдаа төсөвтэй явах ёсгүй.

Н.Наранбаатар: Эдийн засгийн тооцоолол асуугаад байсан. Түүнд хэн хариулах вэ? Эдийн засаг хөгжлийн яам хариулах уу?

Б.Мөнх-Эрдэнэ: Асуултад хариулъя. Бид нар ер нь бол яг ядуурлын түвшин тухайн тоонд нөлөөлөх тооцоог бол хийгээгүй. Тэгээд ядуурлын сүүлийн үеийн статистик маань ч гараагүй байгаа болохоор бусад тооцооллын хувьд одоо гарч байгаа инфляцын 60 хувь нь нийлүүлэлтийн шалтгаантай 3, 4 бүтээгдэхүүнээс шалтгаалж байгаа учраас үүнийг тогтворжуулах, нийлүүлэлтийг нь нэмэгдүүлэх ийм чиглэлтэй төсөв өргөн баригдсан гэж үзсэн. Тэгээд Засаг, Монголбанк маш

сайн ажиллавал ирэх жилдээ бол ирэх оны төгсгөлд инфляцынхаа зорилтын түвшинд хүрнэ.

Н.Наранбаатар: Булгантуяа гишүүн.

Х.Булгантуяа: Монголбанкныхан, одоо би Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөлийг хуралдаж байна уу гээд байгаа нь бид нар төсвөө хэдээр гэвэл хэдээр тэлж болно. Хэрвээ инфляцаар ингээд 10 хэдэн хувиар аваад явчих юм бол энэ чинь бүх юмнаас 10 хэдэн хувийн татвар авч байгаатай адилхан байхгүй юу. Ядуу хүнээс ч адилхан авч байгаа. Тэгэхээр одоо та бүхэн жил болгон ганцхан та нарт хариуцуулсан ажил инфляцыг онилох, зарим улсын төв банкнууд тэр битгий хэл ажилгүйдлийн асуудлыг хүртэл хуулиараа хариуцдаг та бүхэн түүн дээр яадаг вэ? дээрээс нь нэмээд Даваадалай дарга та ирэх жил бол 4 их наяд орчмыг төвлөрүүлэхгүй бол бид нар үүнийг чинь төсвийн 80 орчим хувь нь урсгал зардал болж байна шүү дээ. Ингээд л зогсох юм бол хүмүүсийн цалинг хасалтай нь биш, тэтгэврийг бууруулалтай нь биш эсхүл төрийн албан хаагчдыг хоморголон халалтай нь биш их хүнд байдалд орно шүү. Тэгээд энэ төсвийн тэлэлтийн бодлого дээр хамгийн их бодох ёстой зүйл нь тэр л байдаг юм. Тэгээд та бүхэн сайн мэдэж байгаа байлгүй.

Н.Наранбаатар: Үг хэлчихлээ. Жаргалсайхан гишүүн алга байна. Мөнхбаясгалан гишүүн асуулт асууна.

Л.Мөнхбаясгалан: Тойргоос ирсэн нэг асуулт байгаа юм аа. Говийн бүсийн 7 дугаар тойргоос. 15 жил ажилласан багш нарын хүүхдийг үнэгүй сургадаг, сургалтын төлбөрийг нь төлдөг. Тэгсэн чинь энэ жилийн 10 сарын 15-аас та нар өөрсдөө сургалтын төлбөрөө төлөхгүй бол сургуульд сургахгүй, багш нар цалингүй гэсэн гэнэ ээ. Тэгээд би үүнийг тодотгол дээр орж ирж байсан МУБИС-ийн 3500 оюутантай адилхан үйл явдал, яг энэ сэдэв дээр болж байгаа юм биш байгаа даа гэж бодоод Сангийн яаман дээр энэ дүн хасагдсан, хөдөлсөн юм байна уу. Надад хэлж өгөөч ээ. Хэрвээ хасагдсан, хөдөлсөн юм байгаа бол Боловсролын сайдын багц дээр чинь маш их сул мөнгө явж байгаа. 650 хүүхэдтэй нэг сургуулийг 15 тэрбумаар барих гэж байгаа, ногоон сургууль гэхэд нь 240 тэрбум төгрөг төсөвлөсөн байгаа. Жишээ нь физикийн лаборатори гэхэд нэг лабораторийг 280 сая төгрөгөөр төсөвлөсөн байгаа нь өмнөх жилүүдэд болохоор 40-46 сая төгрөг л байдаг байсан. Энэ талаар надад нэг тодорхой хариулт хэлээд өгөөч гэж бодож байна.

Нөгөөдөх нь гол, нуурын онцгой татмын бүсийг ноднин хулгайн замаар 50 метр болгож татсан юм. Уг нь 100 метр байсан. Үүнийг би Усны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгаар дахиад 100 метр болгож байгаа юм. Гэтэл Засгийн газраас ирүүлсэн санал дээр яг энэ асуудал дээр хэрвээ буцаагаад гол мөрний онцгой бүсийн татам 100 метр болох юм бол Монгол Улсын хөгжлийн хөтөлбөрүүд болон төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаан дээрээс эдийн засгийн асар их хохирол амсах гээд байна гэсэн байгаа юм. Тэгэхээр Монголчуудын хамгийн сайн мэдэх нь бол Туулын хурдны зам. Тэгээд яг үүнтэй адилхан төсөл хөтөлбөрүүд ямар дүнгээр хаана, хаана зогссон байна вэ гэдгийг Сангийн яам надад хэлж өгөөч гэж бодож байна. 2 асуулт асуулаа.

Гурав дахь нь, Өмнөговь аймгийн Хүрмэн, Номгон сумын нутагт зааглан оршиж байгаа Цагаандэл уулын боомтын хэл ам таталсан төсөл, байгаль орчны

нарийвчилсан үнэлгээ хийгдээгүй, усны дүгнэлтээ аваагүй, тухайн бүсэд амьдарч байгаа сум болоод иргэд нь энэ төслийг огт дэмждэггүй. Гэтэл үүнийг хүчээр явуулж байгаа. Ерөнхий сайд Оюун-Эрдэнэ байхдаа энэ төслийг дэмжихгүй гэж хэлж байсан. Гэтэл 2027 оны төсөв дээр энэ чинь 125 тэрбумыг тавьчихаад ороод байх юм. Энэ чинь Хятадаас санхүүжиж байгаа гэж тайлбарлаж байсан шүү дээ. Энэ 125 тэрбум нь ямар учиртай юм бэ? 3 дахь асуулт.

Дөрөв дэх асуулт нь, би Монголбанкны дэд ерөнхийлөгчөөс асууя гэж бодож байна. Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйл дээр ногоон даксином буюу ногоон санхүүжилт гэсэн заалт шинээр орж ирсэн юм. Тэгээд эндээс санхүүжих төсөл хөтөлбөрүүдийн шалгуур журмыг Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороо 2 хийх юм байна л даа. Тэгээд үүнийг хийж байгаа юу? Хэрвээ хийж амжаагүй бол надад бичгээр энэ тухай тайлбар өгч болох уу?

Н.Наранбаатар: Эхнээсээ тэр багшийн хүүхдийн сургалтын төлбөртэй холбоотой Сангийн яамнаас асуусан. Хэн хариулах вэ?

С.Тулга: Мөнхбаясгалан гишүүний асуултад хариулъя.

Боловсролын зээлийн сангийн төсвийн хувьд 2026 онд 170.8 тэрбум төгрөг байгаа. Бид Засгийн газар дээр бол боловсролын зээлийн сангийн төсвийг 2027 онд 46.4 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдүүлээд, 217.2 тэрбум төгрөгөөр өргөн мэдүүлсэн. Төсвийн төсөл Их Хурлын хэлэлцүүлгийн явцад энэ дүнгээс буурахгүйгээр хэрвээ батлагдах юм бол 217.2 тэрбум төсөвлөсөн. Энэ хүрээндээ ирэх онд Боловсролын зээлийн сангаас оюутнуудад зориулсан зээл болон бусад хөнгөлөлттэй энэ сургалтын дэмжлэгүүд хэвийн үргэлжлээд явна. Ямар нэгэн байдлаар энэ оюутны сургалтын төлбөрийг төлөхгүй байх ийм асуудал бол үүсэхгүй гэж хариулах юм. Баярлалаа.

Н.Наранбаатар: Дараагийнх нь, тэр нөгөө төсөл хөтөлбөрүүдтэй холбоотой зогссон Туулын хурдны зам шиг зогссон төслүүд хэд байна гэж. Үүнийг Байгаль орчны яам хариулах юм болов уу. Эдний дээр байхгүй байх. Сангийн сайд хэлэх үү, Мэндсайхан сайд.

Энэ дээр хариулах хүн байхгүй байна. Зогссон төслүүдийг нэгтгэж гаргасан судалгаа одоохондоо Сангийн яаман дээр байхгүй байна.

Дараагийнх нь Цагаандэлтэй холбоотой төсөв тавьсан байна гэсэн. Үүнийг хэн хариулах вэ. Дэлгэржаргал.

Ж.Дэлгэржаргал: Мөнхбаясгалан гишүүний асуултад хариулъя. Цагаандэл уулын боомтын бүтээн байгуулалтын зураг төсөв, ТЭЗҮ бүгд хийгдээд, нийт хөрөнгө оруулалт нь бол 114 тэрбумаар гарсан. Одоо 56 тэрбумаар Хятадын тусламжаар явж байгаа. Тэгээд төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт дээр тусламжаасаа бид нар ашиглах дүнгээ тавьсан гэсэн үг. Төсвөөс бол ямар нэгэн хөрөнгө оруулалт байхгүй байгаа. Байгаль орчны нарийвчилсан үнэлгээний хувьд үнэлгээ нь хийгдээд, Иргэдийн хуралд хүргүүлсэн байгаа.

Н.Наранбаатар: Монголбанк Анар.

Э.Анар: 4 дэх асуулт. Мөнхбаясгалан гишүүний асуултад хариулъя. Монголбанкн дээр Санхүүгийн тогтвортой байдлын газар дээрээс нь яг ногоон санхүүжилттэй холбоотой хэлтэс байгуулсан. Таны асуусан асуулттай холбоотой таксономыг бол баталчихсан байгаа, банкнууд мөрдөөд ажиллаж байгаа. 2027 оны Мөнгөний бодлогын үндсэн чиглэлийн 2.9 дүгээр заалтад тусгайлан яг ногоон зээлтэй холбоотой энэ заалт орсон байгаа. Ер нь бол банкны салбарын хэмжээнд нийт 2030 он гэхэд, нийт зээлийн 10 хувийг ногоон болгох тал дээр энэ ийм зорилтод ажил хийгээд явж байгаа. Яг өнөөдрийн байдлаар 5.9 хувь байна уу, зээлийн 6 орчим хувь нь яг ногоон зээлтэй холбоотой зээл олгогдоод ингээд явж байгаа. Монголбанк яг ногоон зээлийг дэмжих хүрээнд гаднаас татаж байгаа ногоон зээлийн эх үүсвэр дээр Монголбанк свопын зардал дээр нь 1 хувийн хөнгөлөлт үзүүлээд явж байгаа. Тэгэхээр зэрэг энэ ногоон зээл дээр нэлээн дэмжээд ингээд явж байгаа. Баярлалаа.

Н.Наранбаатар: Мөнхбаясгалан гишүүн.

Л.Мөнхбаясгалан: Би Сангийн яамыг мэдэхгүй байгаа гэж бодож байна шүү. Яагаад гэхээр 2, 3-хан хоногийн өмнө надад Байгаль орчны яамнаас ирүүлсэн тайлбарт Өмнөговь аймгийн Номгон, Ноён, Хүрмэн сумын нутгаар тавьж байгаа Цагаандэл уулын боомтын байгаль орчны нарийвчилсан үнэлгээ хийгдээгүй. Усны дүгнэлт нь байхгүй, хийгдэх шаардлагатай гэхихсэн байгаа. Тэгэхээр гаднаас зээл аваад өөрсдөө энэ бүтээн байгуулалт гэж яваад байгаа нутгийн иргэд огт зөвшөөрөөгүй энэ боомтыг нээлгэхгүй байх ард иргэдийн эсэргүүцэлтэй тулгарах юм бол энэ чинь харин эдийн засгийн маш том хор хохирол болно. Тойргийн гишүүний хувьд тойргийн иргэдээ дэмжиж ажиллаж байгаа. Тийм учраас бүтэн нэг жил хөөцөлдсөний эцэст байгаль орчны нарийвчилсан үнэлгээ байхгүй гэдэг баримтыг авсан шүү.

Н.Наранбаатар: Мэндсайхан сайд тодруулаад хариулчихъя.

З.Мэндсайхан: Мөнхбаясгалан гишүүн ээ. Тэр Байгаль орчны яамны ярьж байгаа асуудал бол Цагаандэл уул боомт руу явж байгаа замын асуудал. Зам дээр байгаль орчны үнэлгээ хийх ёстой, тэгж байж явна. Тэр нутгийн иргэдийн эсэргүүцэл бол энүүгээр явуулахгүй гэдэг ийм асуудал тэр байгаль орчны үнэлгээ хийж байж шийдэгдэх асуудал. Цаана явж байгаа боомтын шинэчлэл нь тэр Хашаа аймаг буюу тэр урд хөршөөсөө боомтын шинэчлэл өөрсдийнхөө талынхаа хийчихсэн буцалтгүй тусламжаар манай тал тэр боомтыг нь хийж байгаа юм. Түүнээс биш тэр боомт дээр байгаль орчны үнэлгээний асуудал биш. Тэр рүү очих замын асуудал тусдаа. Энэ 2 хот тусдаа шүү. Тэгээд энэ боомт чинь ашиглалтад орсноороо яах вэ гэхээр, түүгээрээ учиргүй нүүрс тээвэрлээд давхиад байгаа асуудал биш. Иргэдийн тэр боомтоороо гараад ахуйн хэрэглээ буюу тэр Хашаа аймагтаа хийх худалдааны асуудлаа хийгээд явж байхад энэ чинь боломжтой юм. Иргэд юу эсэргүүцээд байна гэхээр энэ нүүрс ачаа тээвэр явуулахгүй гэдгийг эсэргүүцэж байгаа юм. Түүнтэй холбоотой байгаль орчны үнэлгээ хүлээ гэж байгаа юм.

П.Сайнзориг:- Би нэг зүйл хэлье. Сая ингээд гишүүдээс ч юм уу, төсөв их хэмжээгээр тэлж байна, ТӨК-удын татварын дараах ашгаас тодорхой хувийг ноогдол ашгаар ингээд төсөвт суулгаж байгаа гэдэг зүйл яриад явж байна л даа. Тэгэхээр гол нь юу байсан бэ гэхээр, бид уг нь хавар энэ тэтгэвэр, цалин хөлсний юм уу, урсгал зардлын юман дээрээ бодох ёстой байсан. Үүнд тааруулж тэгэхдээ

энэ ТӨК-ийн засаглалын хуулийг хийгээгүй байхгүй юу. Угаасаа эргэлдэж байгаа ТӨК-удаар нийгмийн хариуцлагын хүрээнд гэдэг юм уу, дүрэмд заагаагүй тухайн компанийн бизнесийн үйл ажиллагааны огт хамааралгүй төсөл хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлээд тэнд хяналтгүй ТЭЗҮ үндэслэж хийж байгаа, ямар өртөгтэй явж байгаа юмнуудыг болиулж, үүнийгээ эрэмбэлж зохицуулъя гэж байгаа юм. Тэгэхээр байсан мөнгийг харин бид нар дандаа урсгал зардал санхүүжүүлэх биш, цаашдаа эдийн засгийн үр өгөөжийг, хөрөнгө оруулалтын төслүүдийг санхүүжүүлэх нь гол бодлого байгаа шүү. Би тэр хуулийг батлуулах ажлын хэсгийг нэлээн идэвхийлээд ажиллаж явсны хувьд заримдаа ингээд буруу ойлгогдоод байна. Тэгэхээр ийм зүйл явсан шүү гэдэг зүйлийг хэлмээр байна.

Энэ Сангийн яам олж ирээд байгаа биш, байсан мөнгийг ашигла гэдэг зүйлийг өөрөө Улсын Их Хурал хэлж өгсөн байхгүй юу. Тэгэхдээ энэ ашиглах бодлого дээр хэдүүлээ хөрөнгө оруулалтын гэдэг юм уу, энэ инфляцыг өдөөчихгүй байх тэр юм руу нь анхаарч өгөх ёстой. Энэ дээр зарчмын нэг юм хэлчихмээр байна.

Хоёрдугаарт, Мэндсайхан сайдаас хариулт авъя. Иргэд маань нөгөө Оюу толгойгоос орж ирэх ноогдол ашгийг бэлэн хэлбэрээр авна гээд бүр ойлгочихжээ. Засгийн газар маань санал асуулга авч байна гээд ингээд яваад байна. Засгийн газрын энэ санал асуулгын үр дүн юу гэж нөлөөлөх гээд байгаа юм. Бид яг таны өргөн барьсан төслийг чинь энд хэлэлцээд байна шүү дээ. Энэ дээрээ та тусгай хавсралттай 2 их наядыг энэ тодорхой төсөл хөтөлбөрүүдэд, 1 их наядыг нь иргэдийн нэрийн дансанд буюу Үндэсний баялгийн санд өгөх гэж байна. Гэтэл Засгийн газар буюу асууж байгаа энэ санал асуулга чинь ямар үр дүнд ямар нөхцөл байдлыг авчрах гээд байгаа юм. Тэгээд ийм байдлаар явахаар иргэд маань яг төсөв хэлэлцэж байгаа үед энэ ажлын хэсгийг ийм богино хугацаанд хүргүүлэх юм уу, яг яах юм. Би сайн мэдэхгүй байна. Тэгэхээр ийм цаг хугацаа төсөв өргөжчихсөн хойноо ингэж санал асуулга явуулах нь хэр зөв байсан юм бэл, нэгдүгээрт.

Хоёрдугаарт, энэ баялгийн сангийн мөнгө маань хаана хэвтэж байгаа вэ. Хэдэн хувийн хүүтэй хэвтэж байгаа вэ. Яаж жил болгон хэдэн хувиар арвижиж байгаа вэ. Би яах вэ? Зүгээр энэ мөнгө баялгийн санд байгаа буюу гар хүрэхгүй байгаа тулдаа Монгол Улсын зээлжих зэрэглэл “В”-ээс дээш үнэлгээтэй буюу тогтвортой гэдэг зүйл дээр байна гэж ойлгоод байгаа зөв үү? Үүнийг ард иргэдэд нэг зөвөөр ойлгуулаадхаач гэдэг зүйл байна.

Гуравдугаарт, эдийн засгийн суурь болсон экспортын орлогын 90 хувь бол нүүрс, зэснээс хамааралтай байна. Тэгээд ганцхан худалдан авагчтай БНХАУ. Тэгэхээр бид хэд энэ зах зээлийн савлагаа ирэх жилүүдэд хэр байхаар байна. Тээвэрлэлт өсөх үү. Нөгөө Ганц мод, Гашуун сухайтын төмөр зам, хил холболт ингээд удахгүй он гараад явах гэж байна. Энэ дээр бид нар ер нь ямар хүлээлттэй байгаа вэ. Биет хэмжээ өсөх юм уу. Энэ дагаад төсвийн орлого энэ тэрд ямар хэмжээгээр нөлөөлөхөөр байна вэ. Үүнийг нэг хариулж өгөөч.

Дараагийн дугаарт, ирэх жилийн төсвийн бодлогоор энэ тэлэлт гэдэг юм уу тодорхой энэ зүйлүүд дээр яг бодитой байнгын ажлын байр хэдийг үүсгэнэ гэж үзэж байгаа вэ. Энэ дээр бид нар хүний нөөцийн хувьд хангалт байгаа юу. Хөдөлмөрийн зах зээл дээр. Яг энэ байнгын ажлын байр дээрээ дунджаас дээш орлоготой тийм ажлын байр хэдийг үүсгэхээр байгаа вэ. Сүүлийн үед өгч байгаа энэ судалгаанууд

дээр дандаа ойр зуурын үйлчилгээний чиглэлийн ажлын байр л байнгын ажлын байр бий болж байгаа болохоос биш дундажаас дээштэй буюу тогтвортой нарийн мэргэжлийн ажлын байр ерөөсөө бий болохгүй байна гэдэг зүйлийг Дэлхийн банк группээс судлаад, тайлан дээр гаргачхаад байна. Тэгэхээр энэ ирэх жилийн төсвийн бодлого чинь энэ ажлын байр шинээр бий болох талаар ямар нөлөө үзүүлэх вэ?

Хоёрдугаарт, арьс шир боловсруулах үйлдвэрийг буюу малчдын бодит орлогыг дэмжье ээ. Малчдын нийгмийн даатгалыг шимтгэлийг төлнө гэж алиатаж байхаар яг тэр мах, арьс ширийг л.

Н.Наранбаатар: Сангийн сайд.

3.Мэндсайхан: Сайнзориг гишүүний асуултад хариулъя.

Иргэдэд зөрүүтэй ойлголт байгаад байх шиг байна. Зарим хүмүүс юу гэдэг юм, сошиал, телевизээр энэ ноогдол ашгийг өөрсдөө аваад хэрэглэх нь зөв өө гээд. Ингэхээр зэрэг иргэд маань хуулиараа үүнийг бид нарт шууд ашиг ороод ирлээ, бэлэн мөнгөөр нь өөртөө авчих юм байна гэж ойлгоод байх шиг байна. Тэгэхээр яг байгаа хуулиараа бол Баялгийн сангийн хуулиараа Хуримтлалын санд орох ёстой 3 их наяд төгрөг орж ирнэ гэдэг хэлцлийг бид Засгийн газар, Оюу толгой төслийн хувь нийлүүлэгч Рио Тинто-той хийж байна. Ингээд хэрэв 3 их наяд ороод ирэх юм бол 2 нь иргэдийнхээ буюу эдийн засгийнхаа суурь асуудал болсон энэ эрчим хүчний салбарын хөрөнгө оруулалтыг шийдвэрлэе. 2 их наядыг. 1 их наядыг нь хуримтлалын сан руу хийгээд энэ чинь бол иргэдийн хуримтлалын санд хадгалагдана гэсэн үг биш шүү дээ. Түүнээс биш иргэд аваад хэрэглэнэ гэсэн үг бол огт биш.

Энэ ажлын байртай холбоотойгоор бид нар инфляцтай холбоотойгоор судалгаа хийж үзсэн. Сүүлийн 2 жилийн хугацаанд хамгийн их агшсан салбар жишээ нь барилгын салбар бол царцчихсан. ХАА-н салбар бол нэлээн уналттай, үйлчилгээний салбар уналттай байгаа. Энэ салбарууд дээр ажлын байр байх ёстой. Тэгэхээр нөгөө талдаа Монголбанк бодлогын хүүгээ нэмэгдүүлээд энэ эдийн засаг дахь мөнгөнийхөө нийлүүлэлтийг хумих бодлогыг явуулчихна. Ийм үед Засгийн газар яг тэр салбаруудыг дэмжих зорилгоор нэгдэн ипотекийн хөтөлбөр. Энэ нь бол эрэлт талаа дэмжсэн буюу хэрэглэгчээр дамжуулж барилгын салбараа дэмжих, тэнд ажлын байрыг бий болгох, царцсан салбараа хөдөлгөөнд оруулах. Нөгөө талд нь үйлчилгээний салбар буюу тэр жижиг, дунд ААН-үүд, бага орлоготой иргэдээ дэмжих зорилгоор 1.1 их наядын жилийн 10 хувийн хүүтэй зээлийн swaps нь авах байдлаар төсөвтөө төлөвлөж оруулж ирж байгаа юм. Ингээд батлагдвал энэ асуудлууд маань явна.

Ер нь нийт хөрөнгө оруулалтаар нь аваад үзэхэд Монгол улсын төсөв гадаадын зээл тусламж, Оюу толгой гээд 10 их наяд төгрөгийн санхүүжилтийн хөрөнгө оруулалт байдлаар зах зээл рүү хувийн хэвшлээр дамжин ороход, эдийн засагт үзүүлэх нөлөө бол бид нар тооцож үзэхэд үр өгөөж нь 1.6 дахин их болно. Нөгөө талдаа 3 мянга гаруй ААН-үүд гэрээ байгуулаад, 110 орчим мянган ажлын байр хадгалагдаад явах ийм л тооцооллуудыг. Төслүүд маань өөрөө хэрэгжээд дуусахад 23 мянган ажлын байр шинээр бий болно гэсэн ийм тооцооллуудыг бид нар хийсэн.

Нөгөө баялгийн сангийн мөнгө хаана байна вэ гэхээр, Англи, Франц, Люксембургийн төв банкнуудад байрлаж байна. Жилийн 4 орчим хувийн хүүтэй ингээд арвижаад явж байгаа.

Н.Наранбаатар: Сайнзориг гишүүн.

П.Сайнзориг: Асууж чадсангүй. Арьс ширэн дээр яг Ховд гээд би ойлгож байна, дэмжмээр байна. Улаанбаатарын энэ Эмээлтийг дэмжмээр байна. Энэ суурь дэд бүтцийн 2, 3 дэд бүтцийг нь бариад өгчихвөл хувийн хэвшил дээр нь үйлдвэрээ барья гээд байгаа шүү дээ. Удаашруулмааргүй байна. Зүүн бүс, төвийн бүсийг чинь Ховд руу ноосоо ачаад явахгүй нь ойлгомжтой. Тэгэхээр үүнийг нэг яаралтай бодлогын хувьд яаж шийдэх ёстой вэ.

Ипотекийн зээл буюу энэ барилгын салбарыг үндсэндээ нийлүүлэлтийг гэхээсээ илүүтэй эрэлтээр нь дэмжих замаар энэ барилгын салбарын зогсонги байдлыг гаргая гэж байх шиг байна. Энэ дээр хэчнээн хүн ипотекийн байрт хамрагдах бололцоо байгаа вэ.

Хоёрдугаарт, Таван толгойн станц ирэх жилийн төсвийн бодлого дотор чинь байгаа юу, баригдах юм уу? Жил болгон 150 сая долларыг Хятад руу гаргаад бараг энэ Хятадтай тэр сэргээгдэх эрчим хүчний ийм төсөл яриад, бараг зах зээлээ хуваах гээд байх шиг байна шүү дээ. 150 сая доллар авч үлдье биш. Үүний хэдийг нь байдаг юм. Хятадад ногоон эрчим хүчний эх үүсвэрийг барих юугаар өгөөд, бусдуудыг нь авч үлдэх, бид хэд өөрсдөө ийм үндэсний эрх ашгаа нэгдүгээрт эрэмбэлж тавьж болохгүй байгаа юм уу?

Н.Наранбаатар: Сангийн сайд.

З.Мэндсайхан: Сайнзориг гишүүний асуултад хариулъя.

Таван толгой 450мвт-ын асуудал бол бид нарын хувьд нэлээн тийм чухал цахилгаан станц. Яагаад гэхээрээ бид нар Өмнийн говийн эрчим хүчийг тогтворжуулах бүлэг ордуудыг ашиглалтад оруулахад хамгийн тогтвортой эх үүсвэр буюу орд дээрээ байрлах станц гэж үзэж байгаа шүү дээ. Тэгээд Эдийн засаг, хөгжлийн яамнаас энэ төр, хувийн хэвшил хийхээр шинжилгээ хийгдсэн. Удахгүй Засгийн газраар танилцуулагдаад явна. Энэ талаар төсөв дээр ачаалал авч байгаа зүйл байхгүй, баригдана. Ер нь ипотекийн зээлийн хүрээнд Засгийн газар ийм бодлого дэвшүүлж байгаа. 2030 он гэхэд бид нар 100 мянган айлыг орон сууцад оруулъя. Ирэх жил 16 мянган айлыг гээд ингээд үе шаттай явуулаад, 2030 он гэхэд 100 мянган айлыг ипотекийн хөтөлбөрт хамруулна гэдэг. Тэгэхээр ирэх онд бол хувийн хэвшил дээр бий болчихсон 9500 орчим орон сууц байгаа. Тэгээд Солонго- 1, 2 гээд гаднын зээл тусламжаар хэрэгжсэн төслүүд байгаа. Эд нараас чинь 6 мянга орчим нь ашиглалтад орох байх.

Н.Наранбаатар: Сайнзориг гишүүн.

П.Сайнзориг: Арьс ширэн дээрээ хариулаарай. Улаанбаатар хотод хэрэгжиж байгаа энэ хорооллуудын үнэлгээг тогтоохдоо анхаараарай. Солонго-1, 2 чинь анхнаасаа бүр газар чөлөөлөлтгүй эхэлсэн шүү. Тэгээд Сэлбээсээ үнэтэй явж байгаа шүү дээ. Сэлбэ нь өөрөө дэд бүтэц бий болгоод, газар чөлөөлөлт хийгээд ингээд явахаар буруу ойлголт өгөөд байна шүү нэгдүгээрт.

Хоёрдугаарт, сүүлийн нэг юм байна. Энэ хэрэглээний зээл, бизнесийн зээлийнхээ ангиллыг зөв хийгээд, наад хэрэглээний зээл дээрээ зээлийн хүүгийн таазаа тогтоох, ломбард, банк бус санхүү дээр тогтоосон үүнийг цэц дээр гацаачхаад байна. Тэгэхээр Монголбанк энэ дээр дорвитой арга хэмжээгээ хийе. Бусад орон шиг. Хоёрдугаарт, Оюу толгойг шахах ёстой шүү, Оюу толгойн төслийг. Нөгөө стэйкхолдер болох хөрөнгө оруулагчийг энэ гэнэтийн ашгаас орж ирж байгаа юман дээрээ авч, төслийн хөгжүүлэлтийг хийсэн зардлаа зээлээ төл гэдгийг бид нар шахах ёстой. Ингэж байж Монголын, цаашдаа ноогдол ашгийг наашаа ойртуулж ирнэ. Бид нар шиг ийм зүйлүүд рүү оруулж болохгүй. Түүгээр бол цэвэр тухайн компанийг шахаж байж, тэр бизнес төлөвлөгөөнөөс давсан тэр өөрт үлдэж байгаа орлогоор.

Н.Наранбаатар: Сангийн сайд.

З.Мэндсайхан: Энэ ипотекийн хөтөлбөр бол инфляцад нөлөөлөхгүйгээр баригдсан орон сууцуудыг иргэдтэйгээ л холбож өгөх менеж хийх гэж байгаа асуудал шүү дээ. Тэр үнэ тогтоох асуудал дээр бол мэдээж Солонго эд нар газар чөлөөлөлт нь яваагүй ч гэсэн энэ зээлийг бид нар буцааж төлнө тийм ээ. Сэлбийг ч буцааж төлнө. Тэгэхээр үнийг нь тооцож байж, энэ эргэн төлөх зээлээ тооцоод, үнэ нь тогтох байх. Энэ Барилгын сайдын хийх ажил байх. Тэндээсээ өмнө нь тогтоод гараад ирэх байх. Тэр төвийн бүс дээр ялангуяа Эмээлт дээр тэр асуудал барихыг бол дэмжиж байгаа. Энэ дээр бид нар төсөв дээрээ ямар нэгэн орлоготой хамааралтай л төсвөө төлөвлөдөг учраас энэ дээр ямар нэгэн зардал төлөвлөж орж ирээгүй. Гэхдээ Засгийн газрын барьж байгаа зарчим бол төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр энэ Эмээлтийг хэрэгжүүлбэ гэж байгаа юм.

Н.Наранбаатар: Монголбанк.

Э.Анар: Сайнзориг гишүүний асуултад хариулъя.

Зээлийн хүүгийн хувьд бол хэрэглээний зээл 4.7 хувийн өсөлттэй байгаа. Ер нь Төв банкны зүгээс хэрэглээний зээлийг хумих тал дээр бодлого барьж ажиллаж байгаа. Тэгээд үүнтэй холбоотойгоор энэ нь буураад 4.7, бизнесийн зээл бол 18 орчим хувийн өсөлттэй ийм байгаа юм. Яг зээлийн хувьд зээлийн тааз тогтооно гэдэг асуудал бол яг одоогийн байдлаар банкууд дээр тийм асуудал бол байхгүй. Ер нь ломбард ч юм уу, бусад банк бус ч юм уу, тийм байгууллагууд дээр бол зээлийн тааз тогтоох тал дээр ер нь яригдаж байгаа юмнууд бол байгаа байх. Яг энэ бол Монголбанкны зохицуулалтад байгаа ажлууд бол биш байгаа юм. Баярлалаа.

Н.Наранбаатар: Гишүүд асуулт асууж, хариулт авч дууслаа. Төсөвтэй холбогдуулан үг хэлэх гишүүд нэрсээ өгье. Сайнзориг гишүүнээр тасаллаа. Мөнхбаясгалан гишүүн үг хэлбэ.

Л.Мөнхбаясгалан: Боловсролын зээлийн сангийн 170.8 тэрбум төгрөгийг 464 тэрбумаар нэмэгдүүлж, 217.2 тэрбумаар 2027 оны төсөвт оруулсан гэсэн тийм ээ. Гэтэл яагаад тэр боловсролын зээлийн сангаас урамшуулал, тэр сургалтын төлбөрөө төлдөг оюутнуудыг ингээд байн, байн гудамжинд гаргаж, дарамталж шидээд байдаг юм бэ. Энэ маш ойлгомжгүй байна. Тэгэхээр үүнийг Боловсролын сайдтай ярьж яах ёстой юм бол. Түрүүний тодотголоор жишээ нь МУБИС-д сурдаг

3500 хүүхдүүдийн асуудлыг хөндсөн. Тэгээд зарчмын зөрүүтэй саналаар тэд нарын сургалтын төлбөрийг нь гаргахаар болсон. Сургалтын төлбөр хийнэ, тэр тодотгол байсан. Тийм үү. 2027 оны төсөв дээр гээд ороод ирэнгүүт дахиад хүүхдүүд яриад байгаа юм. АШУИС-ийн оюутнуудыг өөрсдөө 10 сарын 5-ны дотор мөнгөө төлөхгүй бол сургуулиас чинь хаслаа гээд багш нар нь дарамтлаад байх юм. Багш нар нь цалингаа тавьж чадахгүй байна гээд. Үүний учрыг олмоор байна. Ийм зөрүүтэй ойлголттой яваад байна даа. Энэ дээр сэтгэл дундуур байна. Тийм учраас үүнийг анхаарах хэрэгтэй гэх юм уу яах юм. Бүх шатны хэлэлцүүлэгт анхаарал тавьж ажиллана гэх юм уу, энэ ойлгомжгүй. Хүүхдүүд, эцэг, эхчүүд нь дарамтад өртөөд байгаа юм.

Н.Наранбаатар: Сайнзориг гишүүн.

П.Сайнзориг: Би шууд төсөвтэй холбоотой биш боловч Оюу толгой гэдэг ордоос анх удаа бид хэд ноогдол ашиг авах, энүүгээрээ юу хийх вэ гэдэг зүйлийг ярьж байна. Энэ яриа хэлэлцээрийн үр дүнг Улсын Их Хуралд тодорхой түвшинд мэдээллийг өгч ажиллахыг хүсэж байна. Ямар үр дүн гаргав, ямар бичиг баримт байгуулчав.

Хоёрдугаарт, нөгөө хөрөнгө оруулагч талыг өнгөрсөн жил зэсийн үнэ 40 хувиар өссөн. Үүнээс үүсэж байгаа энэ орлогыг тодорхой хэмжээнд хувьцаа эзэмшигч ноогдол ашгаас үлдсэн хувийг зээлээ төлөх асуудал дээр шахаж ажилламаар байна. Бид 3 их наяд төгрөг аваад баярлаад суух биш, яг энэ эдийн засаг, зэсийн үнийн өсөлт, энэ боломж дээр нь харин Оюу толгойтой энэ асуудлуудыг цэгцэлж ноогдол ашгаа наашлуулж авчрах энэ бодлогыг хаа хаанаа анхаарах ёстой шүү. Үүнийг нэгдүгээрт, би протоколд үлдээчихье.

Хоёрдугаарт, энэ арьс шир боловсруулах, дайвар бүтээгдэхүүнийг илүү их үнэ цэнд хүргэх, нэмүү өртөг шингээх энэ асуудлыг олон жил ярилаа. Үүнийг нэг шийдчихмээр байна. Ирэх жилийн цөм нь энэ баймаар байна шүү дээ. Тэгээд сүүлдээ ингээд малчдын нийгмийн даатгалыг төлье, нэг хүүхдийг нь сургаж өгье, дээрээс нь малчдыг дэмжих хууль гаргая гээд байдаг. Дандаа ингээд поп. Малчид чинь тийм ядуу хүмүүс биш. Тэд нар зүгээр л бодлогын буюу энэ зах зээлд нийлүүлэх гэж байгаа бүтээгдэхүүнүүдийг нь үнэ хүргээд өг гэдэг л зүйлийг хүсэж байгаа шүү дээ. Тэд нар чинь бизнесменүүд байхгүй юу. Бид хэд болохоор тэр хүмүүсийг халамжийн хүмүүс шиг л хараад, энд ингээд халамжилна, нийгмийн даатгалыг чинь төлж өгнө гээд бүүр сонсгол хүртэл хийлээ шүү дээ. Болих хэрэгтэй биш. Ямар ч нийгмийн даатгалын тийм байдлаар. Тэгэхээр тэр зөрүүг нь төлөх мөнгө байхгүй учраас энэ дээр дахиад хүлээлт байж байгаа шүү дээ. Тэгээд ерөөсөө тэгж хүлээлт үүсэхгүйгээр харин мах, сүүг чинь үнэд хүргэнэ. Энэ арьс ширийг чинь үнэд хүргэнэ гэдэг зүйлийг л бид нар бодлогын хүрээнд бүр энэ төсвийн бодлогоороо дэмжээд өгчихмөөр байна. Үүнийг бүүр нэг онцгой анхаарч өгөөч ээ.

Гуравдугаарт, тэгээд би үгээ тусгаадахъя. Энэ баялгийн сангийн мөнгө тодорхой хэмжээнд Төв банк дээр байгаа юм байна. Манай зээлжих зэрэглэлийг “В” үнэлгээтэй буюу тогтвортой гээд үнэлчихлээ. Ийм байж байхад мөнгийг тэнд хэвтүүлээд хэрэггүй. Харин эдийн засгаа тэлэх, ажлын байр бий болгох, энэ өрсөлдөх чадвараа нэмэгдүүлэх, яг иргэдийн бодит орлогыг нэмэгдүүлэх төсөл хөтөлбөр олж ирэх, зарим зүйлүүдээ хиймээр байна шүү. Тэгээд эцэст нь, энэ Төрийн болон орон нутгийн өмч, компанийн засаглалын хуулийг хийхдээ энэ

урсгал зардлыг санхүүжүүлээч гэж хийгээгүй юм. Бараг тэгж буруутгах гээд байна. Би өөрөө энэ хуулийг боловсруулахад ч оролцсон, батлуулахад ч хаваржингаа үзэж байж хийсэн. Тэгээд энэ засагт энэ зүйлүүд дээрээ хяналт тавь. Үүнийгээ Улсын Их Хуралдаа оруулж ир. Юунд зарцуулахыг Улсын Их Хурлаараа хэлэлцүүл гэдэг шаардлага л тавьсан. Үлдээх юм бол энэ мөнгө чинь зах зээл дээр явна. Улс төрийн яам байдаг юм уу, тодорхой шахалтаар 8 хүн, 9 хүн сууж байгаад ийм төслүүдийг санхүүжүүлчихье гээд л явчхаж байгаа шүү. Тэгэхээр энэ дээрээ заагтай, ялгаатай явъя.

Дөрөвдүгээрт, бид энэ урсгал зардлын тэлэлтээр.

Н.Наранбаатар: Булгантуяа гишүүн үг хэлнэ.

Х.Булгантуяа: Би энэ төсвийн хэлэлцүүлгийг уг нь бид нар ингэж явуулна гэж 5 үе шаттай төсвийн хэлэлцүүлгийн энэ хуулийг хийгээгүй юм. Маргааш 2027 оны төсвийг хуульд нийцсэн байна уу, үргэлжлүүлэн хэлэлцээд явах уу, үгүй юү гэдэг санал хураалт явах гэж байна. Уг нь 5 үе шаттай болгосон гол шалтгаан нь хуучин яадаг байсан бэ гэхээр, эхний 2 өдөр гишүүд шөнөжин, өдөржин, 3, 4 цаг хүртэл Ерөнхий сайд, салбарын сайд нараас асуугаад, шууд маргааш нь энэ хуульд нийцэж байна. Та нар сая бүх асуултаа 2 хоногийн дотор асуусан биз дээ. Өдрийн 20 хэдэн цаг асуусан. Бараг асуултынхаа юмнуудыг бүгдээрээ ойлгосон биз дээ. Бүгдээрээ шууд дэмжье гэдэг санал хураалт явуулсан. Үүнээс үүдээд яасан бэ гэхээр, 2025 оны төсөв дээр дэмжчихсэнийхээ дараагаар Их Хурлын гишүүд өөрснөө энэ буруу байсан байна гээд ингээд Ерөнхийлөгч хориг тавиад, ийм төсвийн хүнд байдал руу орсон учраас бид нар энэ хуульд өөрчлөлт оруулаад эхний хэлэлцүүлэг боллоо. Гишүүд асуултаа асуулаа, маш сайн ойлголттой боллоо. Яагаад гэвэл, бид нар энэ Аудитын газрын дүгнэлтийг 2, 3-хан хоногийн өмнө авдаг байхгүй юу. Эхний хэлэлцүүлэг явахаас өмнө.

Тэгэхээр бид нар бараг уншиж амждаггүй. Ингээд маш сайн ойлголттой болсныхоо дараагаар тойрог, тойрог руугаа очоод хэлэлцүүлэг хийгээд, дээрээс нь нэмээд салбар, салбар дээр очиж хэлэлцүүлэг хийгээд, ингээд буцаж ирээд өнөөдөр болох энэ 2 дугаар хэлэлцүүлэг дээр уг нь нийгмийн төлөөллүүдийн салбар, салбаруудын саналыг сонсоод, тэгээд өнөөдөр би ингээд эрүүл мэндийн салбарынхантай уулзсан чинь ингэж ярьж байна, тойргийнхонтойгоо уулзсан чинь ингэж ярьж байна гээд. Тэгээд маргааш нь бол ганцхан Төсвийн байнгын хорооны дарга л үг хэлэх байхгүй юу. Бид нар асуулт асуухгүй, бүх хэлэлцүүлгүүдийг хийлээ, бүх Байнгын хороод хэлэлцүүлээ. Байнгын хороодуудаас гишүүд ийм асуулт асуулаа, ийм санал хэллээ, ингээд маргааш шууд хэлэлцэх эсэх санал хураалт явуулна.

Тэгээд би бол энэ удаад ялангуяа Улсын Их Хурлын дарга Бямбацогт, Төсвийн байнгын хорооны дарга Наранбаатар нар маш их хариуцлагагүй ажиллалаа гэж бодож байна. Төсөв дээр. Ялангуяа төсөв ийм их тэлж байгаа цаг үед та бүхэн өнгөрсөн энэ зөндөө олон хоног 1 дүгээр хэлэлцүүлэг явсан. Зөндөө цаг хугацаа боллоо. Ирэх жил нийгмийн ялангуяа маш их бухимдалтай байгаа боловсролын салбарын хэлэлцүүлгийг хийчихгүй яав даа, эрүүл мэндийн сайдыг эрүүл мэндийн салбарын хэлэлцүүлгийг Нийгмийн бодлогын байнгын хороонд чиглэл өгөөд л болоо. Бид нар өмнө жил яаж байсан юм бэ гэхээр Даваасүрэн дарга хуваарь гаргаад, эрүүл мэндийг, ХХАА-н салбарынх гээд салбар, салбарын хэлэлцүүлгүүд хийгээд ирэхдээ Байнгын хорооны дарга нар, Байнгын хорооны

гишүүд маш их итгэл үнэмшилтэй ирж байсан. -Өө хэлэлцүүлэг хийлээ, тэгсэн чинь энэ татаас бол хэрэггүй гэж байна. Эндээс аваад тийшээ тавь гэж байна. Энд бол жоохон дутсан байна гэж байна гээд. Ингээд Байнгын хороо үргэлжлүүлээд, хэлэлцүүлээд явахад маш их итгэл үнэмшилтэй болсон. Энэ 43 их наядыг 126 гишүүн бид нар карманаасаа гаргаагүй.

Тэгэхээр карманаасаа гаргах гэж байгаа ард түмэн, зарцуулах гэж байгаа салбар хоёрын хэлэлцүүлгийг хийх ажлыг та бүхэн маань хийсэнгүй ээ. Ингэхээд уг нь 2 дугаар хэлэлцүүлгийн санал хураалт явсан бол үр дүнтэй байсан. Тэгээд маргааш батлагдсаныхаа дараагаар бид нар.

Н.Наранбаатар: Гишүүд үг хэлж дууслаа. Монгол Улсын 2027 оны төсвийн тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2027 оны төсвийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2027 оны төсвийн тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2027 оны төсвийн тухай хуулийн төслийн 2 дахь хэлэлцүүлгийг явуулсан талаарх Төсвийн байнгын хорооны танилцуулгыг чуулганы нэгдсэн хуралдаанд Улсын Их Хурлын гишүүн Наранбаатар танилцуулна.

Төсвийн байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцэх асуудал дууссан тул хуралдаан хаасныг мэдэгдье.

Гишүүд, ажлын хэсэгт баярлалаа.

17.23 цагт

ДУУНЫ БИЧЛЭГЭЭС ХУРАЛДААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ
ТЭМДЭГЛЭЛ БУУЛГАЖ, ХЯНАСАН: ШИНЖЭЭЧ

П.МЯДАГМАА